

GSPS | ГЕНДЕР КООМДУН КАБЫЛ
АЛУУСУНДА ИЗИЛДӨӨ

АЯЛДАР ЖАНА ЭМГЕК МИГРАЦИЯСЫ

Кыргыз Республикасы

ОКТЯБРЬ 2018

©2018 «БУУнун Аялдар» түзүмү. Бардык укуктар корголгон.

Кыргызстандагы "БУУнун Аялдар" түзүмү тарабынан даярдалды

Автор: Елена Ким

Редактор: Айдай Белекова

Көркөмдөөчү-дизайнер: Азамат Турсункулов

Бул басылмада берилген көз караштар авторго(лорго) таандык жана сөзсүз түрдө эле БУУнун Аялдар» түзүмүнүн, ЮНФПАнын, Эл аралык миграция уюмунун, БУУнун жана ага байланыштуу уюмдардын же Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн көз караштарын чагылдырбайт.

Отчетту бул интернет баракчадан карасаңыз болот: <http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications>

ИЗИЛДӨӨ БОЮНЧА ОТЧЕТ:

АЯЛДАР ЖАНА
ЭМГЕК МИГРАЦИЯСЫ

Кыргыз Республикасы

Бишкек, октябрь 2018

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА “ГЕНДЕР КООМДУН КАБЫЛ АЛУУСУНДА” ИЗИЛДӨӨСҮ“ (GSPS)

Ушул негизги отчет БУУнун тынчтыкты куруу фонду тарабынан каржыланган, “БУУнун Аялдар” түзүмү, Кыргыз Республикасындагы БУУнун Калкты жайгаштыруу фондунун жана Эл аралык миграция уюмунун биргелешкен аракети жана Кыргыз Республикасынын Статистикалык комитети менен өнөктөштүктө ишке ашырылган “Гендер коомдун кабыл алуусунда” изилдөөсүнүн (GSPS) бир бөлүгү болуп саналат. “Гендер коомдун кабыл алуусунда” изилдөөсү (GSPS) алдыңкы жергиликтүү университеттерден, илимий-изилдөө институттарынан, өкмөттүк министрликтер жана бейөкмөт уюмдардан болгон кызыкдар тараптар, ошондой эле Президенттин аппараты; Улуттук илимдер академиясы; Улуттук коргоо кеңеши; Эмгек, миграция жана жаштар министрлиги; Коопсуздук, укук коргоо жана коргоо башкармалыгы жана Ички иштер министрлиги тарабынан колдоого алынган.

GSPS жалпы максаты болуп үй-чарбалар, коомчулук жана калк деңгээлинде Кыргыз Республикасында аялдарга жана кыздарга таасирин тийгизген гендердик теңсиздик, зордук-зомбулук коркунучтары (белгилүү, маани берилет жана пайдаланылат) боюнча негизги тобокелдик факторлору жөнүндө фактыларды жана маалыматты түзүү саналат.

GSPS айрым милдеттери төмөнкүлөрдү түшүнүүгө багытталган:

- Гендердик басмырлоого, зордук-зомбулукка жана эксплуатациялоого алып келген жеке-аралык жана түзүмдүк маселелерди актуалдаштырууну;
- Жамаат деңгээлиндеги тенденцияларды жана коомдун гендерлик стереотиптер жана мамилелер жөнүндө өзгөрүлүп турган түшүнүгүн;
- Гендердик теңсиздик, коопсуздуктун жоктугу жана талаш-тартыштардын потенциалдуу себептеринин өз-ара байланышын.

Ушул максаттарга жетүү үчүн, Кыргызстанда бүгүнкү күндөгү гендердик практикаларды жана түшүнүктөрдү түшүнүү үчүн негизги кызыктырган беш тема боюнча сандык жана сапаттык изилдөө жүргүзүлгөн: аялдардын саясий турмушка катышуусу, аялдардын экономикалык мүмкүнчүлүктөрүн жана укуктарын кеңейтүү, кыз ала качуу жана эрте турмушка чыгуу түрүндө аялдарга жана кыздарга карата зордук-зомбулук, аялдардын арасындагы диний ишенимдер жана практикалар, жана аялдардын эмгек миграциясына катышуусу. БУУнун калк фонду (ЮНФПА), жана

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети тарабынан өткөрүлгөн (GSPS) боюнча Улуттук сурамжылоонун натыйжалары 2016-жылы күзүндө жарыяланган. (GSPS)нин ар бири кызыктырган беш теманын бирине багытталган компоненттери боюнча отчеттор сандык жана сапаттык изилдөөнүн жыйынтыктарын камтыйт. Компоненттер боюнча отчеттор жана сурамжылоо англис, орус жана кыргыз тилдеринде жарыяланган. Өзүнчө жарыяланган жалпы кириш сөз (GSPS) нин басылмаларын чогултуу үчүн контекстин жана усулдарын толук талдоону билдирет.

(GSPS) изилдөөсү гендердик теңсиздиктин булактарына гана, атап айтканда, Кыргыз Республикасында гендердик теңсиздикти колдогон көз караштарга жана түшүнүктөргө, багытталган комплекстүү изилдөөлөрдүн жоктугун толукташ үчүн, ошондой эле гендердик талаптарды эске алуу менен камтыган тынчтыкты алдыга жылдыруу үчүн тиешелүү факторлорду аныктоо үчүн башталган. GSPS алкагында коомчулуктар деңгээлиндеги процесстерге аялдардын жана кыздардын бирдей катышуусу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү жана стратегиясын аныктоого, мамлекеттик жана мамлекеттик эмес институттарга ыкылас коюлган сунуштарды берүүгө, ошондой эле Кыргыз Республикасында гендерге багытталган саясатка далилдерди камсыз кылууга аракет көрүлгөн. GSPS нин натыйжалары БУУ системасында, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүндө, ошондой эле окумуштуулар жана жарандык коомдун жана бейөкмөт уюмдардын мүчөлөрүнүн арасында кеңири таратылган.

ИЗИЛДӨӨНҮ ӨТКӨРГӨН ТОП

Бул отчеттун автору: Елена Ким

Отчеттун талдоочулар тобу: Мурзакулова Асель, Тынычбекова Аида, Джапаркулова Айымбүбү, Капалова Бактыгуль, Асаналиева Диана, Аттокурова Гульмайрам

ГЕНДЕР КООМДУН КАБЫЛ АЛУУСУНДА ИЗИЛДӨӨСҮ (GSPS) ТОБУНУН КОЛДООСУ МЕНЕН

Башкы излдөөчү: Мэган МакКормак

Маалыматты кайра иштеп чыккан: Лариса Праслова

Изилдөө материалдарын иштеп чыккандар: Эсенгул Чинара, Горборукова Галина, Илибеева Лариса, Капалова Алтын, Хамидов Алишер, Кожобекова Айжаркын, Мурзакулова Асель, Аблеева Мехригуль,

Регионалдык талаа жумуштарын координациялоо: Улан Аскатов, Жандаралы Садыралиев, Кыдыргыч Акматов, Мырзахмат Эргешов, Азизбек Рысбаев, Светлана Сатканалиева, Алмаз Шакулов, Кошой Исалиев, Торобек Ааматов

Сапат жагынан изилдөө тобу:

Негизги отчетторду жазгандар: Миргуль Каримова, Елена Ким, Асель Мурзакулова, Нургуль Укуева, Нургуль Эсенаманова, Айкөкүл МаксUTOва

Маалыматты жыйнагандар: Нурбек Канназаров, Идеят Бекташева, Тилек Бактыбеков, Толгонай Ташибаева, Тологон Маматкулов, Болот Ибраимов, Мирбек Эсенкулов, Асылбек Кожонов, Барахатхон Байбубаева, Махарам Рахманжанова, Рахмат Акматов, Рахима Байбубаева, Парида Гапарова, Шахзада Саитова, Гулзат Нурматова, Батиржон Туракулов, Нурлан Шакулов, Салтанат Муратбекова, Айгуль Токтосунова, Гулсана Оморова, назира Жапарова, Чолпон Шатенова, Жазгул Иманова, Айсулу Момулбаева, Гульнара Садимова, Кубан Токторбаев, Алтынтул Сабирбаева, Уулжан Иманалиева, Зулайка Касимова, Нуржан Назаралиев, Айнура Турсунова, Медетбек Кабылбеков, Чолпонвай Аданова, Турдугуль Тохтарова, Мурзарахим кызы Айзирек, Муассархан Хамдамова, Аида Жолдошева, Жумагуль Бекмуратова, Муратбек кызы Самара, Маматилла уулу Эдилбек, Жазгуль Молдокабылова, Гульмира Орозбаева, Айнура Нааматова, Жумагуль Шабданова, Карлыгач Каниметова, Нестан-Дарежан Качаганова, Нурперизатханбугуль Алмазбекова, Айгуль Абдыкеримова, Нурзат Эгембердиева, Мархабахан Каримова, Айгерим Камчыбекова, Айелес Шакирова, Турдукан Артыкова, Назгуль Шакирова, Айгерим Абдыкаимова, Сапармурат Муктаралиев, Анаркуль Сайнидинова, Айсулу Капарова, Толгонай Маатова, Сабира Темирова, назира Жумагулова, Азим Маатов, Айкамыш Кенешова, Айнура Качкынбаева, Токторбек Байаманов, Таалайкуль Бакашева, Нур Султанкулова, Асель Темирбекова, Мээрим Каптагаева, Фатийна Кадырова, Бактыгуль Сыдыкова.

Аналитикалык колдоо көрсөткөндөр:

Диана Асаналиева, Гулмайрам Аттокурова, Бектемир Багышкулов, Айкөл Болотбекова, Айымбүбү Жапаркулова, Бактыгуль Капалова, Мадина Касимова, Эльнура Казакбаева, Гулжан Ниязалиева, Жаркын Омурбекова, Римма Султанова, Зарина Урманбетова, Аида Тынычбекова

Маалыматты чогулткандар: Наргиза Абдырахман кызы, Диана Асаналиева, Гулмайрам Аттокурова, Бектемир Багышкулов Айкөл Болотбекова, Жамал Фронтбек кызы, Айымбүбү Жапаркулова, Бактыгуль Капалова, Эльнура Казакбаева, Гулжан Ниязалиева, Жаркын Омурбекова, Римма Султанова, Рустам Улуков, Зарина Урманбетова

Транскрипция кызматтары: “M-Vector” изилдөө жана консалтинг компаниясы тарабынан көрсөтүлдү

Изилдөөнүн фото-сүрөтчүсү: Эльёр Нематов

Сан жагынан изилдөө тобу:

Изилдөөнү башкарган жана кеңеш бергендер: Эльвира Исенкулова, Лариса Илибеева, Гулкумар Абдуллаева

Аналитикалык отчетту жазгандар: Гульмира Сулайманова, Людмила Торгашева, Нина Багдасарова, Лариса Праслова, Зульфия Кочорбаева, Евгения Карпович

Статистикалык докумендер боюнча кеңеш бергендер: Тамара Таипова жана Чинара Турдубаева

Коддоо жана маалыматты киргизүү: Ларисса Кобцова, Айгерим Молдоканова, Чопон Буваматова, Саламат Нургожоева, Айгуль Дордоева, Зарина Капарова, Мээрим Куздобаева, Чынгыз Абдыкаимов, Нуржан Таалайбекова, Бактыгуль Абдыкеримова, Замира Бержибаева, Мээрим Эркинбек кызы, Клара Калдыбаева

ЫРААЗЫЧЫЛЫК БИЛДИРҮҮ

“Гендер коомдун кабыл алуусунда” изилдөөсүн (GSPS) өткөрүү жамааттык күч-аракет болуп саналат, жана биз жетектеген, катышкан жана баа жеткис салым кошкон көптөгөн кишилерге биз чын жүрөктөн ыраазычылык билдирүүгө милдеттүүбүз. Биз, изилдөөнүн даярдоо, маалыматтарды топтоо, иштеп чыгуу жана маалыматтарды талдоо этаптарына катышкан ар бир адамга ыраазычылык билдирип, төмөнкү салымдарды баса белгилөөнү чечтик:

БУУ нун Тынчтыкты куруу фонду

БУУнун Тынчтыкты куруу фондуна, ушул изилдөө долбоорун ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылган баалуу каржылоосу үчүн ыраазычылык билдиребиз, ал ошондой эле «БУУ-нун Аялдар уюму» түзүмү тарабынан каржылык колдоого алынган.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтү

Биз, Кыргыз Республикасынын көптөгөн мамлекеттик мекемелерине ар кандай жолдор менен долбоорго колдоо көрсөткөдүгү үчүн ыраазычылык билдиребиз. Эмгек жана социалдык өнүктүрүү министрлиги тарабынан долбоордун негизги иш-чараларына көрсөтүлгөн жардамды жана катышуусун баса белгилеп кетебиз. Биз ошондой эле, изилдөөнүн сандык компонентин ишке ашырууда өнөктөш болгон Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин кызматкерлеринин бүтүндөй жактоочулугуна ыраазыбыз жана жогору баалайбыз.

Биргелешкен Координациялык Комитет

Президенттин аппараты жана БУУ нун туруктуу координатору тең торагалык кылган, мамлекеттик органдардын, жарандык коомдун жана БУУ нун мекемелеринин өкүлдөрү мүчө болгон Биргелешкен Координациялык комитет “Гендер коомдун кабыл алуусунда” изилдөөсүнүн (GSPS) ишке ашырылышына көзөмөлдү жүзөгө ашырган. Биз, Биргелешкен Координациялык комитеттин мүчөлөрүнө негизги натыйжаларга жетүүнү камсыз кылуу боюнча көзөмөл жүргүзгөндүгү үчүн ыраазычылык билдиребиз.

Биргелешкен Координациялык Комитеттин Катчылыгы

Биз ошондой эле, БККнын катчылыгына, кызыкдар тараптар ортосундагы байланышты дайыма колдоп, долбоордун натыйжаларына жетүүнү көзөмөлдөп, БУУ менен өкмөттүн Кыргызстанда тынчтыкты куруу, анын ичинде «Гендер коомдун кабыл алуусунда» изилдөөсү (GSPS) жөнүндө коомдун кабардарлыгын жогорулатуудагы аракеттери үчүн ыраазычылык билдиребиз.

Изилдөөнүн респонденттери

Изилдөө үчүн өз убактысы, күч-кубаты жана

маалыматы менен респондент катары бөлүшкөн Кыргызстандын 7,000 ашык жарандарысыз бул «Гендер коомдун кабыл алуусунда» изилдөөсүн (GSPS) өткөрүү мүмкүн болмок эмес.

Өнөктөштөр - БУУнун уюмдары

Ошондой эле, GSPS ишке ашыруу боюнча өнөктөштөрдүн үчөөнөн тең колдоо көрдү жана башкаруучулук көрсөтмөлөрүн алды, «БУУ-нун Аялдар» түзүмүнөн жетектөөчү мекеме жана сапаттык компоненттин координатору катары, БУУнун Калк фонду изилдөөнүн сандык компонентин координациялаган, ал эми, Эл аралык миграция уюму жалпы изилдөөгө техникалык колдоо көрсөткөн. Биз ошондой эле, ишти колдогон БУУнун бардык кызматкерлерине жана үч органдарынын кызматкерлерине жазуу жүзүндөгү салымдары, ой-пикирлери, идеялары жана баалуу сунуштары үчүн ыраазычылык билдиребиз.

Кызыкдар тараптардын кеңешчи тобу

Кызыкдар тараптардын кеңешчи тобу (КТКТ)-мамлекеттик, илимий мекемелердин, эксперттердин жана жарандык коомдун кеңири өкүлдөрүнөн турган топ. КТКТ бир нече мамлекеттик жана мамлекеттик эмес кызыкдар тараптарга изилдөө методологиясы жана аспаптары боюнча маалымат жана кеңеш берүү, акыры аларды бекитүү үчүн аянтча катары кызмат кылган. Биз, бул демилгеге өз убактысын бөлүп жана биргелешкен күч-аракетке өзүнүн таандыгын көрсөткөн адамдарга терең ыраазыбыз.

Изилдөөчүлөрдүн тайпасы

Аягында, изилдөөнүн сандык да сапаттык да компоненттери боюнча изилдөөчүлөрдүн тайпасына өзгөчө ыраазычылык билдиребиз. Бул отчетту иштеп чыгаруу алардын тынымсыз жана түгөнгүс берилгендиги болбосо, мүмкүн болмок эмес. Биз, сандык изилдөөлөр боюнча тайпанын ушул отчетко кошулган сандык аналитикалык отчетту түзүүдөгү олуттуу салымына ыраазыбыз. Биз, ошондой эле, сапаттык изилдөөнү жүргүзгөн топко, ушул отчетту жазууда негиз болгон ой-пикирлери, толуктоолору жана алардын мазмундуу жана толук отчеттору үчүн ыраазычылык билдиребиз.

МАЗМУНУ

ТҮШҮНДҮРМӨ СӨЗДҮК	8
-------------------	---

КЫСКАРТУУЛАР	8
--------------	---

НЕГИЗГИ ТЫЯНАКТАР ЖАНА СУНУШТАР	9
---------------------------------	---

КИРИШ СӨЗ	11
-----------	----

1. Адабиятты серептөө (баам салуу)	13
------------------------------------	----

2. Усулдама	19
-------------	----

3. Талдоо жана натыйжалар	22
---------------------------	----

3.1. Миграция – укуктар менен мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү жана коопсуздукту камсыз кылуу	23
--	----

3.2. Миграция – "акыркы чара" катары	26
--------------------------------------	----

3.3. Аялдардын эмгек миграциясы: «бир маанидеги эмес моралдык» мейкиндик	29
--	----

3.4. Мигрант-аялдардын тобокелдиктери жана аяруулугу	30
--	----

3.5. Аялдар тарабынан туруктуулукту жана башка позитивдүү өзгөрүүлөрдү иштеп чыгуу	33
--	----

3.6. Миграциядан кийинки стресс менен аяруулуктар	35
---	----

3.7. Коомдук күтүүлөр жана талаптар	41
-------------------------------------	----

3.8. Миграциянын балдар менен мугалимдерге тийгизген таасири...	44
---	----

3.9. Коомдук күтүүлөр жана социалдык бөлүп салуунун тобокелдиктери менен байланышкан маселелерди чечүү	46
--	----

3.10. Дин – каатчылык кырдаалдарды жеңүүнүн ыкмасы катары (копинг)	49
--	----

4. КОРУТУНДУЛАР ЖАНА СУНУШТАМАЛАР	51
-----------------------------------	----

МААЛЫМАТ БУЛАКТАРЫ	56
--------------------	----

ТҮШҮНДҮРМӨ СӨЗДҮК

Ала качуу кызды ала качуу – похищение невесты
Кайната күйөөнүн атасы - свёкор
Кайнэне күйөөнүн энеси - свекровь
Келин "сноха" же "невестка" деп сөзмө-сөз которулган. Ривс (Reeves де) (2004-жыл), эмгегинде «келин» деген сөз, белгилүү бир үй-чарбалыгында жашаган, бир тууган болуп саналбаган жалпысынан «үй-бүлөдөгү жаш аялдар» деп айтылат.

Квартал башчысы жергиликтүү аймактык бирдиктин башчысы
Жаңы конуш шаардын ичиндеги же сыртындагы жаңы конуш
Облус аймактын административдик бөлүнүшү
WhatsApp уюлдук телефонд үчүн билдирүүлөр менен алмашуунун тиркемеси

КЫСКАРТУУЛАР

АӨБ Азия Өнүктүрүү Банкы
ИАБП Иш-аракеттердин Бейжин платформасы
ФТТ Фокус топтордун талкуулоосу
АУЭАФ Адам укуктары боюнча эл аралык федерация
ФМК Федералдык миграция кызматы
ЕБНУА ЕБнын негизги укуктар боюнча агенттиги
ГККАИ Гендер коомдун кабыл алуусунда» изилдөөсү
МБЭАУ Миграция боюнча эл аралык уюм
ЖЖИМИ Жашы жетпегендердин иши боюнча мамлекеттик инспекция
СТМЖ Сапатты текшерүү маселелери боюнча жетекчи
ЖКСЧБ Жаракаттан кийинки стресстен чыккан бузулуш
КР УСК Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети
КЖЮУУФ Калк жаатындагы Бириккен Улуттар Уюмунун фонду
БУУ Аялдар түзүмү Бириккен Улуттар Уюмунун Гендердик теңдик жана аялдардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү маселелери боюнча уюмдун түзүмү.

НЕГИЗГИ ТЫЯНАКТАР ЖАНА СУНУШТАР

Ушул «Гендер коомдун кабыл алуусунда» изилдөөсү (GSPS) долбоорунун отчетунда Кыргызстандын эмгек миграциясы аялдардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө, ошондой эле, алардын жалпы коопсуздугуна кандай таасир тийгизгенин карайт. Отчеттогу келтирилген тыянакка ылайык, эмгек миграциясы билимдүүрөөк жана экономикалык жактан камсыз болгон аялдардын укуктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү боюнча тажрыйба берсе, көпчүлүк сурамжыланган аялдарга өз күчүнө ишенүү сезимин күчөтүүгө жана укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө олуттуу эч нерсе берген эмес, анткени алар чет өлкөдө жүргөндө маданий ченемдер жана баалуулуктар жаатында дагы эле чектелүү экенин сезишет. Кыргызстанга кайтып келгенде, алар чет өлкөдөн алган жаңы ыктардын, экономикалык өз алдынчалыктын жана ишеним пайда болгондуктун аркасынан кээ бир аялдар "миграциядан кийинки өсүүдөн" пайда көрүшөт. Бирок, алардын басымдуу бөлүгү "миграциядан кийинки стресс" абалына дуушар болушуп, андан аркы кооптуулугун жана өзүн-өзү баалоо сезимине доо кетиши ыктымал. Миграцияга кызыккан аялдар үчүн маалымат менен камсыз кылган жана колдоо көрсөткөн же кайтып келген мигранттарга социалдык кызмат көрсөтүүлөргө, пенсияга жана башка укуктарга тез арада жеткиликтүүлүктү алууга шарт түзгөн айрым гана саясий чаралар бар (эгерде алар болсо).

Эмгек миграциясы көп учурда аялдардын эркин жана көз карандысыз эрк билдирүүсү катары сапатталбайт, ал көпчүлүк учурда акыркы чара, каатчылык кырдаалдарды жеңип чыгуунун үй-бүлөлүк механизми катары кабыл алынат, тескерисинче, аялдар экономикалык жана каржылык зарылчылык кесепетинен улам мындай чараларды тандап алууга мажбур болот. Эмгек миграциясы сейрек учурда аялдарга үй-бүлөлөрүндөгү жана жергиликтүү жамааттардагы өз ордун кайра карап чыгуусуна мүмкүнчүлүк берет жана коомдун кысымынын астында мигрант-аялдар идеалдуу жыныссыз көз караштарга ылайык болушу керек, бирок ошол эле учурда салттуу гендердик ролу менен милдеттерин аткарууну улантат. Эне болуп саналгандар өздөрүнүн балдары жана башка үй-бүлө мүчөлөрү жөнүндө шарттуу "эмоционалдык кам көрүүсүн" улантат берет. Чет өлкөдө жүргөндө, көп учурда аялдар андан ары өз укуктарына жеткиликтүүлүк мүмкүнчүлүгүн жоготот, кысылган жана санитарияга жат турак-жай шарттарында жашап, жумушта эксплуатациялоо шарттарына учурап, саламаттык сактоо кызмат көрсөтүүлөрүнө жетишсиз жеткиликтүүлүккө ээ болушат. Ушул изилдөөдө мигранттын акча каражатын которуулары өзүнө же анын үй-бүлөсүнө же коомчулуктун өнүгүүсүнө салым кошконуна бир аз гана учурларда айкындалган.

Билим берүү, каржылык ресурстар жана чет өлкөдөгү колдоо тармактарынын болгондугу миграциялык тажрыйбага кыйла жакшы өбөлгө болот, айрыкча, жакшы жумушка орношууга жана укуктар менен

мүмкүнчүлүктөргө ээ болуунун мааниси зор. Кээ бир мигрант-аялдар миграциянын ар кандай кыйынчылыктарына дуушар болгондо, алар ошондой эле стреске каршылык көрсөтүүнүн жана аны жеңүүнүн жаңы механизмдерин жаратууга жөндөмдүү, Алар Кыргызстанга кайтып келгенде, "миграциядан кийинки өсүүгө" айландыра алышат. Бирок, аялдардын басымдуу бөлүгүнүн миграция тажрыйбасын өзүнүн мүмкүнчүлүктөрү менен укуктарын кеңейтүүгө айландыруусу үчүн аларды жакындан колдоп, жакшы шарттар менен камсыз кылуу зарыл.

Аялдардын эмгек миграциясынын гендердик тең салмактуулугун сактоо жана укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү, ошондой эле өздөрүнүн кооптуулук менен жамааттар деңгээлиндеги тынчылыгын орнотуу жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу боюнча **сунуштамалар** төмөнкүлөрдү камтыйт:

- үй-чарба ичиндеги "кара жумуш" аткаргандын ордуна, чет өлкөнүн расмий тармактарындагы жумуш орундарына жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу максатында аялдардын жана кыздардын арасында кесиптик-техникалык билим берүү менен окутууну кеңири жайылтуу зарыл. Мында кыздардын жана аялдардын расмий эмгек рыногунун жогору акы төлөнүүчү иш орундарына орношууда алар бирдей жеткиликтүүлүккө ээ болушуп, ал жерде жеке үй-чарбаларындагы жумуш менен алектенүүдөн айырмаланып, аларга майнаптуу социалдык коргоону камсыз кылынат.

- Келечектеги эмгек мигранттарына жана кайтып келгендерге кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүктү алууга өздөрүнүн укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн, анын ичинде саламаттык сактоо, социалдык камсыздандыруу боюнча кызмат көрсөтүүлөргө, жарандык документтерди (мисалы, туулгандыгы жөнүндө күбөлүк) жана укуктук жардам жөнүндө маалымат менен камсыз кылуу үчүн олуттуу мамлекеттик колдоо менен кеңеш берүүнү көбөйтүү. Бул миграцияга чейинки жана андан кийинки багыт берүүдө мигрант-аялдардын сексуалдык зомбулукка жана адам сатууга туштуугу тобокелчиликтери жогору экени эске алынып, бирок аялдардын бул багыттагы миграциялык тажрыйбасы өтө эле чектелбеш керек.
- Кыргызстан менен Орусия сыяктуу кабыл алуучу өлкөлөрдүн ортосундагы эмгек миграциясын башкаруу боюнча эки тараптуу талкуулоорго гендердик жана мигрант-аялдар үчүн коргоону күчөтүү жана кызмат көрсөтүүлөрдү жакшыртуу маселелерин киргизүү.
- чет өлкөдө иштеген мигрант-аялдар жөнүндө кеңири коомчулукта терс таралган көз караштарды жоюу максатында “укукту өнүктүрүү” программасына миграция киргизе алган миграциянын феминизацияландыгы жана оң салым кошкондугу жөнүндө маалыматын жогорулатуу боюнча маалыматтык үгүт-насаат кампанияларды, коомдук маалыматтык компанияларды уюштуруу.
- чет өлкөдө иштеп жаткан ийгиликтүү аял-мигранттар менен чет өлкөлөрдө иштөөнү көздөгөн аялдардын ортосунда насаатчылык байланыштарды түзүү жана аларга колдоо көрсөтүү. Мүмкүнчүлүктөрү менен укуктарын кеңейтүү боюнча өз укуктарын билдире алган аялдарга жардам бере турган мигрант-аялдардын өзүнө-өзү жардам берүү топторуна, мигранттардын бирикмелерине жана башка өкмөттүк эмес уюмдарга колдоо көрсөтүү.

КИРИШ СӨЗ

Бул изилдөөдө эмгек миграциясы кыргызстандык мигрант-аялдарга, алардын үй-бүлөлөрүнүн жана коомчулуктун бейпилдигине жана коопсуздугуна миграция тажрыйбасынын ар кандай этабында тийгизген кесепеттери изилденет. Ушул отчетто гендердик маселелерди эске алуу менен, аялдардын көйгөйлөрүн чечүү стратегиясына өзгөчө көңүл бурулат. Биздин тыянактар Кыргызстандын аялдары үчүн эмгек миграциясы гендердик айрым бир артыкчылыктар менен чектөөлөрдү коё турган ары татаал, ары жандуу жана карама-каршылыктуу көрүнүш экенин көрсөтүп турат.

Эл аралык келишимдер жана улуттук мыйзамдар жалпысынан мигранттар үчүн атайын жоболорду камтыйт, бирок аялдар үчүн "бул түзүмгө ылайык келүү жеңил эмес".¹ 2004-жылы, Бириккен Улуттар Уюмунун Экономикалык жана социалдык иштер боюнча департаментинин Аялдардын абалын өнүктүрүү бөлүмү белгилегендей, эл аралык миграцияны документтештирүү жана түшүнүү ыкмалары, эреже катары, аялдардын конкреттүү миграциясын этибар албайт. Ал эми байкалган негизги талдоонун чектери аялдардын миграцияга катышуусун тоготпойт же жөн гана эркек эмгек мигранттарынын тажрыйбасы баардык эмгек мигранттарынын тажрыйбасын чагылдырат деп эсептейт.² Бирок, окумуштуулар менен адистер гендердик көйгөйлөрдү, эмгек менен өнүгүү ортосундагы маанилүү жагдайларды жана тыгыз байланыштарды аныктай баштады. БУУнун Аялдар жана башка өкмөттөр аралык уюмдары мамлекеттерди "аялдар менен кыздардын өзгөчө муктаждыктарын камсыз кылуу үчүн качкындар боюнча жаңы глобалдык келишимдерде, тартипке келтирилген жана үзгүлтүксүз миграция боюнча улуттук жана эл аралык саясат тармагындагы жооп катары алынган чараларда каралып, адам жана каржы ресурстары бул муктаждыктарды иш жүзүндө чечүү үчүн камсыз кылууга" чакырат.³ "Авторлор көбүнесе мигрант-аялдардын жана эркектердин арасындагы гендердик теңсиздикке көңүл буруудан аялдар үчүн миграциянын артыкчылыктарына, анын ичинде көз карандысыздыктын, автономиянын жана гендердик мамилелердин өзгөрүшүнүн жогорулашына басым жасоо жагына ооп барат.⁴ Ал эми айрымдары аялдардын иш-аракетке болгон жөндөмдүүлүгү өз өлкөсүнүн, ошондой эле кабыл алуучу өлкөлөрдүн экономикалык өнүгүүсү, алардын жамааттарынын саясий жана социалдык жактан

өнүгүүсү үчүн маанилүү маселе катары карайт.⁵ Кыргыз Республикасында саны тынымсыз өсүп жаткан көз карандысыз мигрант-аялдар акча каражат тапкан жалданма жумушчулар катары өз үй-бүлөлөрүнө колдоо көрсөтүп келет. Бул тема боюнча жеткиликтүү булактар аял эмгек мигранттарынын чет өлкөдө жүргөндө жана өз өлкөсүнө кайтып келгенден кийин туш болгон көйгөй маселелерди, кыйынчылыктарды жана кыянаттыктарды сүрөттөөгө көңүл бурууда. Ал баяндамалар кыргызстандык мигрант-аял жапа чеккен, өз укуктарын коргоо үчүн иш жүзүндө кандайдыр бир деңгээлде мүмкүнчүлүгү жок, түзүмдүк, экономикалык, коомдук теңсиздиктердин курмандыгы катары көрсөтүлөт. Кыргызстандык мигрант-аялдын өзүнүн жана үй-бүлө мүчөлөрүнүн абалын жакшыртуу, өзүн-өзү өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрүнүн алгылыктуу жолдору жана кодулоого, басмырлоого каршы күрөшүү жөндөмдүүлүгү негизинен белгисиз бойдон калууда. Алардын миграциядан кийинки ички мүмкүнчүлүктөрү ырааттуу иликтене элек. Биздин иликтөө мына ушул сыңдуу кемчиликтерге жооп кайтарат жана кыргызстандык мигранттардын миграцияга даярдануу, жашоо жана кайтып келүү мезгилиндеги иш жүзүндөгү тажрыйбасын талдоого арналган. Бул изилдөө конкреттүү суроолорго негизделет: аялдар жана алардын үй-бүлөсү тарабынан чечим кабыл алууга кайсылар катышат, эмгек мигранттары катары жашап жана иштеп жатканда алган аялдардын тажрыйбасы кандай, алар үчүн миграциянын пайдасы жана жагымсыз жактары, алардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүнү көбүрөөк камсыз кылуу жаатында эмне кылуу керек? Мына ушундай орчундуу соболдорго жооп изделет.

Бул изилдөөнүн максаттарын ишке ашыруу, зарыл болгон сапаттуу маалыматтарды чогултуу Кыргыз Республикасындагы 27 фокус топтордо талкуулоо (ФТТ) аркылуу жүргүзүлдү. Андан тышкары, 18 тематикалык изилдөө жана 35 аял жана эркек мигранттары, алардын үй-бүлөлөрү менен

1 Аялдар миграцияда тармагы, 2017, 1-бет

2 http://www.un.org/esa/population/meetings/thirdcoord2004/P01_DAW.pdf

3 Баардык мигранттардын жана алардын үй-бүлөлөрүнүн укуктарын коргоо боюнча жалпы билдирүү (CMW), Аялдарга каршы зордук-зомбулукту жок кылуу боюнча комитет (CEDAW), - БУУнун гендердик теңчилик жана аялдардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү боюнча уюм (БУУ Аялдар) жана Адам укуктары боюнча БУУнун Жогорку комиссарынын кеңсеси (OHCHR), 19-сентябрь, 2016-жыл.

4 Аялдар миграцияда тармагы, 2017.

5 http://www.un.org/esa/population/meetings/thirdcoord2004/P01_DAW.pdf

жамааттары менен ар тараптуу сурамжылоолор жана маектешүүлөр өткөрүлдү.

Изилдөө жыйынтыктары аялдар көз карандысыз мигранттар жана багуучу болуп жатканын көрсөтүп турат. Алар биринчи кезекте өз үй-бүлөлөрүнүн экономикалык абалын жакшыртуу үчүн жүйөлүү, бирок жеке мүдөөлөрүн көздөгөнү да көбүрөөк байкалууда. Кыргызстан көз карандысыздык алгандан кийинки мигрант-аялдын алгачкы топторунан айырмаланып, бүгүнкү күндө билимдүү, жагдайы жакшы шаардык мигрант-аялдын жеке себептерден улам миграцияга кетүүсү ачык бойдон калууда. Аялдардын бул топтору жакшы жумуш орундарын жана мындан да көбүрөөк канааттандыра турган коомдук жана маданий жашоого умтулууда. Миграция, мисалы, гендердик тобокелдиктерден жана аярлуулуктан, мажбурлап никеге туруудан, кемсинткен күйөөлөрүнөн, кеңейген үй-бүлө мүчөлөрү тарабынан зордук-зомбулуктардан жана кызды ала качуу сыяктуу коркунучтардан оолак болууга өбөлгө түзөт. Миграцияга чейинки кесиптик тажрыйба, билим деңгээли жана ишенимдүү коомдук колдоо тутуму алардын ийгилигине түрткү берген. Мындай жеке себептерден улам миграцияга кеткен респонденттер өз тажрыйбасынан пайда көрүү менен бирге, миграциядан кийинки күнүмдүк турмушунда да эркиндикке ээ болот.

Ал эми артыкчылыгы чакталуу калктын калың катмарынан чыккан кыргызстандык мигранттардын жеке өнүгүү мүмкүнчүлүктөрү чынында төмөн. Бул топтогу аялдар жакырчылык жана үй-бүлө муктаждыктарынан улам миграцияга аралашканын билдиришкен жана жеке өсүүсү боюнча кандайдыр бир үмүт деле байлаган эмес.

Бошону боюнча күтүүлөрдүн маанисин азайтуу аялдар менен эркектер үчүн ылайыктуу жумуш жана жүрүм-турум тууралуу маданий көз-караштар аркылуу түзүлөт. Аялдар үчүн мындай божомолдор, алардын миграциясы үй-бүлөдөгү өзгөчө кырдаалды убактылуу чечүү катары түшүнүккө гана негизделген. Анткени, алар көбүнесе кыргыз аялдарына таандык камкордук көрүү жумуштарын жасай алат. Мигрант-аялдардын жүрүш-турушу, жөндөмү тууралуу маданий болжолдоолор ачык эле көнүмүштөр менен сокур ишенимдерге алып келери бышык. Ушул сындуу терс образдар жаш аялдар кайтып келгенде турмушка чыгууга тоскоолдук кылышы же азыркы үй-бүлөлөрүнө зыянын тийгизүү өнөкөттөрүнө алып келиши мүмкүн. Биз, кайтып келген мигранттар жашаган кээ бир үй-бүлөлөрдөн психологиялык, физикалык, каржылык жана экономикалык зомбулук белгилерин таптык. Ал аял-респонденттер, айрыкча,

"өтө көз карандысыз" жана "көзөмөлдөн чыккан" катары эсептелгенде даана байкалат. Мындай пикир алардын коомго кайрадан кошулушуна каршы чөйрө жаратат. Ал эми башка жагдайларда алардын миграция тажрыйбасы аркылуу ээ болгон күч-кубаты кээ бир аялдарга үйдөгү зордук-зомбулукка каршы турууга таяныч болот.

Сурамжыланган мигрант-аял миграциянын терс таасиринин болуу ыктымалдыгын төмөндөтүү багытында иш алпарган. Мисалы, алар өз үй-бүлө мүчөлөрү менен тыгыз байланыштарды сактоо максатында инвестицияларды жасап турган. Алар жакшы эне түшүнүктөрүн кеңейтип, бала төрөө мүмкүнчүлүгүн камтуу менен алыскы жерде узакка созулчу физикалык тыныгууну талап кылган милдеттерди аткарышкан. Ошондой эле, телефон чалуулар аркылуу, социалдык маалымат каражаттарын пайдаланып, белек-бечкек тартуулоо аркылуу алыстан "эмоционалдуу камкордук көрүү жумушун" жүргүзүшкөн. Аялдар үй-бүлөлөрүнөн алыста жашоонун азап-тозогуна чыдап, күйөөлөрүнө, чоң эне-чоң аталарына, чоңоюп калган балдарына, айрыкча, кыздарын жаш балдарына жана үй-бүлөнүн башка аялуу мүчөлөрүнө камкордук көрүү жаатында натыйжалуу аракеттерди жасай алгандыктарын баса белгилешти. Аял-респонденттер үйдөгү кадыр-барктын бузулуу тобокелдигин азайтуу, мисалы, адеп-ахлаксыз, өзүмчүл же акыйкатсыз катары эсептелген миграция өнөкөттөрүнөн алыстоо боюнча ар кандай ыкмаларды колдонушкан. Алар ар кандай ушактардан качуу, өз "наркын" төмөндөтүү үчүн бир топ стратегиялык усулдарды колдонгон, б.а. өздөрүн жынысы жок деп элестетишип, жыныстык катнаштарга жөндөмдүү эмесмин деген ойду бекемдешкен. Кээ бирлери ислам динине кайрылышкан, айрымдары болсо, коомдук жана саясий ишмердүүлүк менен алектенишкен. Мындай укуктар менен мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү боюнча каршылыктын түрлөрү кыска мөөнөттүү болсо дагы залакасын тийгизбей койбойт. Узак мөөнөттүү келечекте тынчыздандырган нерсе, аялдардын үй-бүлөдөгү ролун, ошондой эле миграцияны үй-бүлөгө берилгендик жана өзүн-өзү курмандыкка чалуу жосуну катары баса белгилөө менен, алар өз алдынчалыкка жана көз карандысыздыкка болгон эркин толугу менен ишке ашыра албайт же миграциянын артыкчылыктарын андан ары арттыра албайт.

Отчетто алынган пайдалуу сабактарды мындан ары кеңейтүү жана кам көргөндүккө алып келген кайсы бир багыттагы көйгөйлөрдү чечүү саясатынын чараларын көрүү жана иштеп чыгуу боюнча так сунуштамаларды берүү менен аякталат.

АДАБИЯТТЫ СЕРЕПТӨӨ (БААМ САЛУУ)

АДАБИЯТТЫ СЕРЕПТӨӨ (БААМ САЛУУ)

Саясатчылар менен окумуштуулар эл аралык миграция себептеринде жана анын кесепеттеринде гендердик жагдайды да эстен чыгарбоо кыйла маанилүү экендигин көбүрөөк моюнга ала баштады (Морено, 2006-жыл). 2016-жылы Бириккен Улуттар Уюмунун Качкындар жана мигранттар боюнча саммитинде чыгарылган Нью-Йорк декларациясында аялдарга карата бир нече шилтемелерди камтыйт. БУУга мүчө мамлекеттер “аялдар менен балдар, бир өлкөдөн чыгып, экинчи өлкөгө келген сапарында айрыкча аярлуу мамилелени талап кылган тоскоолдуктарды жоюу зарылдыгын таануу менен, ага айрыкча көңүл бурулуп, бир топ чаралар көрүлүүдө. Ал жыныстык, физикалык жана психологиялык зомбулук, кыянаттык адам сатуу жана кулчулуктун азыркы түрлөрү, басмырлоо жана мажбурлап пайдалануу сындруу жосундарга дуушар болуу мүмкүнчүлүктөрүн камтыйт”. Ошондой эле, ал мамлекеттер “качкындар менен мигранттардын чоң агымдарына жоопторубузду камсыз кылабыз, негизги гендердик көз-караш, гендердик теңчиликти жана баардык аял-кыздардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн толук колдойбуз, аялдар менен кыздардын укуктарын сыйлайбыз жана коргойбуз⁶” деп, анын жоопкерчилигин алганын билдиришкен.

Мисалы, Эл аралык миграция уюму (ЭМУ) гендерди эң негизги призма катары ордун аныктап, эл аралык миграция ушул призма аркылуу түшүнүктүү болушу жана чечилиши керек деп эсептейт :

Гендер миграциянын кайчылаш кесип өткөн көйгөйлүү маселеси болгондуктан, миграциялык тажрыйбаны түзүү кыйла маанилүү фактордордун бири болуп саналат. Миграцияны изилдөөдө бир топ маанилүү кадамдар жасалган, көптөгөн адабияттар чыгарылган, ошондой эле “талаачылык изилдөөлөрү” жүргүзгөн, натыйжасында, гендердик фактор эл аралык жана ички миграциянын себептери менен анын кесепеттерин түшүнүүдөгү чечүүчү фактор катары, гендердик мамиле миграция маселелеринин баарына болбосо да, көпчүлүгүнө тиешелүү деп так аныкталган (ЭМУ, 2009-жыл, 9-бет).

Гендердик маселелер менен миграциянын ортосундагы байланышты изилдөөгө арналган адабиятта белгиленгендей, аялдар менен эркектер миграциялык жүрүмдөрдүн гендерге байланышкан тажрыйбасы жазылган социалдык күтүүлөр менен жана миграцияга байланышкан мүмкүнчүлүктөрдү, аярлуулукту жана күнүмдүк тажрыйбаны түзөт. (Waldo, 1995; Donato, 1992 ; Oishi, 2005. Gabaccia ж.б., 2006-жыл). Авторлор гендердик айырмачылыктар миграциянын баардык этаптарында кирүүдө да, чыгууда да, ошондой эле чет өлкөлөрдө иштеп жүргөн учурунда да ачык-айкын деген ойдо: (БУУ, 2006). Түштүк-Чыгыш Азия өлкөлөрүндө, мисалы, ар кандай эмгек талабы эркектердин да, аялдардын да эл аралык эмгек миграциясына катышуусуна түрткү берет. Эркектердин миграциясы бара турган өлкөнүн жергиликтүү калкы тарабынан жагымсыз нерсе катары эсептелген жумушчу орударын ээлөө

жаатындагы суроолорго жооп болот. Аялдардын миграциясы батыш жарым шардагы байыраак аялдардын үй-тиричиликти жумуштарын мигрант-аялдарга өткөрүп берүүсүнөн көрүнөт (Асис, 2006). Аялдар, “жеке” жөнөдөлбөгөн үй ичиндеги жана камкордук көрүү жумуштарын аткарууда ар кандай кыянаттыктарга өтө аяр келет. Теңсинбөө мамилелеринин жаралышы, маалымат алуу мүмкүнчүлүгүнүн чектелгени, жасаган жумушунун көзгө көрүнбөгөн табияты, өз алдынча кыймыл-аракетинин чектелгени анын башкы себептеринин бири болуп саналат.

Эмгек мигранттарынын акчалай которуулары боюнча изилдөөлөр көрсөткөндөй, алардын айланасында тажрыйба, ошондой эле гендердик белги боюнча маалымдалат (Галлардо, 2006). Аялдар 2016-жылы дүйнө жүзү боюнча акча которууларынын жарымын, мындай айтканда, 300 млрд АКШ долларын жөнөтүшкөн⁷, Бирок, гендердик айырмачылыктар да бар: эркектер жубайлары үчүн акча жөнөтөт, ал эми аялдар эмгек акысын негизинен балдары менен ата-энелери үчүн жиберет. Доминикан Республикасынан, Моренодон (2006) алынган маалыматтарга караганда, аялдар которулган акчаларын үй-бүлөсүнүн, балдарынын билими менен ден-соолугун жакшыртуу жаатында жумшагысы келерин көрсөтүшкөн. Ошондой эле, аялдар өз алдынчалуулукка ээ, акча которууларды кабыл алуу жана жөнөтүүнүн натыйжасында үй-чарбасынын ичиндеги сүйлөшүүлөр мүмкүнчүлүгүн жогорулатууга жетишкен. Өнүгүү боюнча адабиятта мигрант-аялдардын жумуш

⁶ <http://refugeesmigrants.un.org/declaration>

⁷ <http://ir.westernunion.com/News/Press-Releases/Press-Release-Details/2016/Western-Union-Pays-Tribute-to-Global-Women-Work-Force-as-World-Economic-Change-Agents-and-Calls-for-Greater-Recognition-and-Integration/default.aspx>

менен камсыз болуусундагы, экономикалык жана саясий катышуусундагы жана жашоонун дагы башка мүмкүнчүлүктөрүн камсыз кылуудагы билим берүүнүн ролу баса белгилеген (Бойд, 2006). Ошондой эле адабиятта аялдардын укугун жогорулатуу үчүн гендердик теңчиликке жагымдуу шарттарды түзүүнүн маанилүүлүгү белгиленет (Асис, 2006).

БУУнун берген маалыматы боюнча, дүйнө жүзүндөгү жалпы саны 244 миллионго жеткен мигранттардын жарымына жакынын аялдар түзөт.

Мигрант-аялдардын санынын өсүшү түздөн-түз эркек жана мигрант-аялдын ортосундагы теңчиликке алып келбейт (Orozco, 2006).

Изилдөөчүлөр менен адистердин изилдөөлөрдүн жыйынтыгы боюнча, эмгек миграциясы барган сайын жогорулап, жашоо деңгээлинин төмөндүгү аялдардын өз өлкөсүндөгү жашоо шарттары жакшырганга чейин миграциялануунун негизги себеби катары кала берет (Boyd, 2006).

Мигрант-аялдардын абалы барган өлкөдөгү гендердик теңчиликтин деңгээлинен дагы көз каранды (Moreno, 2006). Ошондой болсо да, жөнөткөн жана кабыл алган өлкөлөр миграцияга байланыштуу саясат менен программаларды иштеп чыгууда аялдар менен кыздардын ар түркүн аярлуу жактары менен муктаждыктарына жетишерлик түрдө эске алышпайт.

Миграция аялдардын укуктары менен келечегин кеңейтүү, бакубаттуулук турмушта жашоо, ошондой эле социалдык-экономикалык өнүгүү багыттарында камсыз кылган шарттар бир жагынан эмгек миграциясында жүргөн аялдарга мамиле кылуу саясаты менен институционалдык жана коомдук чаралардын эл аралык уюмдары (ЭЭУ) сындуу адам укуктары боюнча эл аралык келишимдерде белгиленген стандарттарга шайкеш келүүсүнөн дагы көз каранды. Кыргызстан Жарандык жана саясий укуктар жөнүндөгү эл аралык пакт, Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндөгү эл аралык пакт, Расалык дискриминациянын баардык түрлөрүн жоюу тууралуу эл аралык конвенция, Зордук жана зомбулук, ошондой эле ырайымсыз, адамкерчиликсиз жана ар-намысты басмырлаган мамиле менен жазага каршы конвенция, Аялдарды басмырлоонун ар кандай формаларын жоюу жөнүндөгү конвенция, Балдардын укуктары жөнүндөгү конвенция өңдүү адам укуктарына байланыштуу негизги эл аралык келишимдердин катышуучусу болуп саналат. Кыргызстан тарабынан Бириккен Улуттар Уюмунун Эмгек мигранттары менен алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо боюнча конвенциясын ратификациялаган.

Кыргызстан ЭЭУнун 1975-жылы түзүлгөн Эмгек миграциясы жөнүндөгү конвенциясы, ЭЭУнун 1997-жылдагы Жумуштуулук боюнча жеке менчик агенттиктер жөнүндөгү конвенциясы же ЭЭУнун 2011-жылы кол коюлган Тиричилик эмгеги жөнүндөгү конвенциясынан тышкары, анын Жумуштуулук үчүн миграция жөнүндөгү конвенциясы баш болгон негизги сегиз конвенциясы ратификациялаган.

Миграция менен мигранттардын укугун коргоону майнаптуу жөнгө салууга жол берген улуттук саясат жана мыйзам чыгаруу базасы иштеп чыгуу баскычында. Миграция боюнча 2004-жылы Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик миграциялык саясат жөнүндөгү стратегиясы иштелип чыгып, андан соң 2007-2010-жылдары миграция жүрүмүн жөнгө салуу боюнча мамлекеттик программасы кабыл алынган. 2006-жылы “Тышкы миграция жөнүндө” мыйзам кабыл алынып, миграциянын мындай түрүн жөнгө салууда улуттук деңгээлдеги негизги укуктук аспап болуп калды. Ушул тапта Мамлекеттик миграция кызматы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн көзөмөлүнүн алдында 2030-жылга чейинки мамлекеттик миграция саясатынын үстүндө иштеп жатат. 2012-жылы Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин Тышкы миграция боюнча департаменти 2020-жылга чейинки мезгил үчүн Кыргыз Республикасындагы тышкы эмгек миграциясын жөнгө салуу стратегиясын иштеп чыккан. Стратегия жаңы эмгек рынокторун өнүктүрүү, ички жумуштуулукту жогорулатуу, мигранттардын социалдык, экономикалык жана укуктук жактан корголуусун камсыз кылуу ж.б.у. с. негизги тармактардын артыкчылыктуу багыттарын аныктайт. Кыргыз эмгек мигранттарына маалыматтык кызмат көрсөтүүлөрүнүн стандарттары менен административдик жол-жоболорун иштеп чыгуу аракеттери көрүлгөн. Мындай стандартташтырылган кызмат көрсөтүүлөр мигранттардын, катарындагы кыргыз жарандарынын, өзгөчө жаштар менен аялдардын коопсуздугун, ошондой эле жумушка орношуусун камсыз кылууга багытталган (Чудиновских, ж.б. 013, 6-бет). Жумушка орноштуруу боюнча агенттиктер сыяктуу мекемелердин стандартташтырылган кызмат көрсөтүүлөрдү колдонууда жардам берүү максатында, жетектөөчү принциптер иштелип чыккан. Бирок, андай аракеттер конкреттүү аракеттер менен бекемделе элек. (Чудиновских, ж.б. 2013, 6-бет).

Кыргызстандын Көз карандысыз мамлекеттер шериктештигине (КМШ) кирген өлкөлөрдө эмгек миграциясын жөнгө салуусу алардын ортосундагы

мамлекеттер аралык келишимдерде камтылган мыйзамдардын ардынкындер жүзөгө ашырылат. Мындан тышкары КМШнын эмгек мигранттары менен алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктук статусу жөнүндөгү конвенциясы (2008-жыл), ошондой эле Эмгек миграциясы жаатында кызматташтык жана эмгек мигранттарын социалдык жактан коргоо жөнүндөгү келишим (1994-жыл) ж.б. кирет. Ошондой эле, Кыргызстан менен Орусиянын ортосунда түзүлгөн эки тараптуу келишимдер да бар (мисалы, Эмгек мигранттарынын жумуштуулугу жана социалдык жактан корголушу жөнүндө (1996-ж.). Бирок миграциялык процесстерди жөнгө салуучу ченемдик база абстракттуу формулировкалоосунун, эскирген түшүнүктөрдүн жана эл аралык таанылган документтерге салыштырмалуу концепттерди жана терминологияны колдонууда ыраатсыздыктын кесепетинен аны иштетүү мүмкүнчүлүгү жоктугу үчүн сыңдоого кабылган (Чудиновских ж.б., 2013-ж.). Миграциянын стратегиялык артыкчылыктары 2017-жылдан кийинки мезгилде туруктуу өнүгүүнүн улуттук стратегиясына киргизиле тургандыгына карабастан, эмгек миграциясы Кыргызстандын 2013-2017-жылдары өнүгүү стратегиясында жетиштүү чагылдырылбай калды (Innovative Solutions, 2014).

Ошол эле учурда, Кыргызстандын жарандарынын басымдуу бөлүгү барган сайын дүйнөлүк экономика Кыргызстандын эл аралык эмгек рыногунда аралык эмгек ры түздөн-түз таасир этүүдө. Эмгек миграциясынын алгачкы ири масштабдуу толкуну 90-жылдардын ортосунда “маршруттук ташуулар” таризинде пайда болуп, негизинен аялдар автобус менен Түркия, Орусия, Польша же Кытайдан товар алып келишкен (Thieme, 2008). Ал эми экинчи толкун 2000-жылдардын башында келип чыккан жана күндөн-күнгө жогорулап бараткан жакырчылык деңгээлине байланыштуу болгон. Мигранттар жумуш табуу максатында дагы узак мезгил бою башка өлкөлөргө кете беришет (Чудиновских ж.б. 2013). Азыраак 2006-жыл коомчулук тарабынан өзгөрүү учуру катары таанылгандык беби ошол мезгилден тартып мигранттардын басымдуу бөлүгүн этникалык кыргыздар түзө баштаган. Ага чейинки миграциялык агымдарга көбүнчө кыргыздан тышкары этникалык топтор катышкан (FIDH, 2016).

Ушу тапта 6 миллион калкы бар Кыргызстандын 650-700 миң жараны чет мамлекеттерде, негизинен Орусияда, ага салыштырмалуу, азыраак бөлүгү Казакстанда эмгек мигранты катары иштеп жана жашап жатат (Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик миграция кызматы, 2017-жыл). Жыл сайын иштөө максатында 50 миңге жакын кыргыз жараны чет мамлекетке кетет (Кыргыз

Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик миграция кызматы, 2017-жыл). Изилдөөлөр көрсөткөндөй, эмгек мигранттарынын көпчүлүк бөлүгү – өлкөнүн түштүк аймактарынын тургундары. Бул болсо, башкаларга салыштырмалуу, дал ошол түштүк аймактарында жакырчылыктын деңгээли жогору болгондугу менен байланыштуу (Кыргыз Республикасынын Миграция, эмгек жана жаштар министрлиги, 2014-жыл). Экономикалык кыйынчылыктар негизги себеп болсо да (Могилевский, 2005), мурдатан аныкталган сыяктуу эле, акча которуулар калктын экономикалык жактан солгун катмарынын каржылык көз карандылыгын жогорулатат (АБР, 2014).

Колубуздагы маалыматтарга караганда, кыргыз мигранттарынын 75%га жакынын курагы 35 жаштан төмөн жарандар түзөт (Thieme, 2008). 2013-жылы Кыргыз стратегияларды изилдөө улуттук институту мигранттардын 30%дан ашууну жогорку билимге, ал эми 50%дан көбү орто билимге ээ экенин аныктап чыккан. Бирок, эмгек мигранттарынын 13%дан азыраагы гана билими же кесиптик адистиги менен байланышкан тармактарда иштегендиги да аныкталган (FIDH, 2016). Эркектер көбүрөөк эмгектенген чөйрөгө курулуш, соода-сатык, өнөр-жай жана айыл-чарба тармактары кирет (FIDH, 2016). Ал эми аялдар негизинен тейлөө кызматы, коомдук тамактануу, жеңил өнөр-жайы сыяктуу тармактар менен бирге, үй-тиричилик кызматчылары катары эмгектенишет (FIDH, 2016). Мигранттардын көпчүлүгү (80%дан ашыгы) туугандары, жолдоштору жана тааныштары аркылуу жумуш табышат (FIDH, 2016). Эмгек мигранттарынын 3%ы гана Мамлекеттик жумуш менен камсыз кылуу борбору (ал мурун Эмгек, миграция жана жаштар министрлигинин карамагында болчу, учурда Мамлекеттик миграция кызматына карайт) аркылуу жумушка орношкондугу маалымдалат.

2011-жылы Кыргызстанга акча которуунун көлөмү өлкөнүн ички дүң өнүмдөрүнүн (ИДӨ) 15%ын түзгөн (Дүйнөлүк банк, 2011-жыл). 2015-жылы дүйнөдөгү акча которууларды алуучу өлкөлөрдүн ичинен экинчи орунга чыгып, акча которуунун көлөмү өлкөнүн ИДӨсүнүн 30%ын түзгөн (FIDHдагы Дүйнөлүк банк, 2016). Мигранттардын эмгек кирешелери калктын жашоо деңгээлинин белгилүү өлчөмдө жогорулашына алып келген. Эгерде бул көрсөткүч 2000-жылы 42,2% болсо, 2012-жылы 2,9% ды түзгөнү белгилүү⁸. Ошентсе да, Кыргызстандын калкынын болжол менен 1/3 бөлүгү мурункудай эле улуттук жакырчылыктын чегинен төмөн жашайт

8 Бир күндө, 1.90 АКШ долларынан кем акчага жашаган

(ЭЭУ, 2016-жыл). Кыргызстанда 2005-жылы иштеп жаткан президенттин бийликтен кулатуу жана 2010-жылдагы этникалык зомбулук менен коштолгон ыңкылаптардан улам келип чыккан саясий туруксуздук дагы миграция агымынын жандануусуна көмөк болгон.

Кыргызстан Эмгек мигранттары менен алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жөнүндөгү эл аралык конвенцияга (1990-жыл) кол койгон элүү мамлекеттин катарына кире турганын эстен чыгарбашыбыз керек. Конвенция негизинен мигранттарды кабыл алган мамлекеттердин милдеттенмелерин аныктап турса да, ошол эле учурда, аял жана эркек мигранттардын басмырлоого каршы укуктарын, эмгек акы менен эмгек шарттарынын, медициналык кызматтардан пайдалануунун тең укуктуу негизде болуусун, мамлекеттин маданий өзгөчөлүгүн сактоо менен, ар кандай коркутуу жана зомбулуктан коргоосун тастыктайт. Мунун түпкү мааниси иштөө максатында чет өлкөгө кетип, кайра келген аялдар өз үй-бүлөсүн, туугандарын, мамлекеттик мекемедеги же жеке менчик ишканадагы мурунку кызмат ордун таштап кеткендигине байланыштуу басмырлоого кабылбашы керек дегенди билдирет. Аялдарга карата колдонулган басмырлоонун ар кандай формаларын жоюу жөнүндөгү конвенциянын (АДЖК) 26-беренесин аткаруу боюнча жалпы сунуштамада мигрант-аялдардын аярлуулугу толугураак түшүндүрүлүп, алардын өз өлкөлөрүн, транзиттик жана кабыл алуучу өлкөлөрдү миграция саясатын иштеп чыгууда мындай жагдайларды эске алууга чакырат. Жалпы сунуштамада Кыргызстан сыяктуу мигранттар чыккан өлкөлөрдө аялдар “миграция тууралуу ишенимдүү жана толук маалыматка ээ болбогондуктан, көпчүлүк учурда алар менен жумуш берүүчүлөрдүн ортосунда карама-каршылыктар жарала турганы”, же болбосо “алар кайра кайтып келгенде, куугунтукка кабыла тургандыгы” тууралуу айтылып, болочок мигранттар менен юридикалык кызмат көрсөтүүчү жактарга көбүрөөк билим берүү, ошондой эле кадрдык агенттиктердин ишмердүүлүгүнө көзөмөл жүргүзүү зарылдыгы сунушталат⁹. Мамлекеттин мындай милдеттенмелери абдан маанилүү жана тагдыр чечер маселе болуп эсептелет, себеби, чет мамлекеттерге өз алдынча жумуш издеп чыккан кыргыз мигрант-аялдарынын саны барган сайын туруктуу өсүүдө.

⁹ Мындан ары, № 189 Эл аралык эмгек конвенциясынын 201-сунушунун Ички жумушчулардын жакшы иши (2011) тааныгандай, өздөрү жашаган өлкөнүн чет өлкөдөгү жарандарына кепилдик берүү ролу да абдан күчтүү, алардын адам укуктары жөнүндө маалымат берүү, укуктук жардам берүү фондунун түзүү, социалдык кызмат көрсөтүүгө жана атайын консулдук кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүктүү камсыз кылуу

2015-жылдагы болжолдуу маалымат боюнча, Кыргызстандан барган мигранттардын жалпы санынын 59,6 пайызын аялдар түзө тургандыгы аныкталган (БУУ, 2015-жыл). Орусияда эмгектенген мигранттардын 40 пайызга жакыны аялдар болгон (FIDH, 2016). Алардын 48 пайызынын жанында үй-бүлөнүн башка мүчөлөрү болгон эмес. Үй-бүлөлүү мигрант-аялдардын ичинен 82 пайызынын жанында күйөөсү болгон эмес (Кыргыз Республикасынын Эмгек, миграция жана жаштар министрлиги, 2016-жыл). Кыргызстанда миграциянын феминизациясы өлкөдөгү жакырчылыктын феминизациясы менен тыгыз байланыштуу. Ошону менен бирге, өлкөнүн түштүк аймагында жашаган аялдарга салыштырмалуу, түндүк аймакта жашаган аялдар чет өлкөгө өз алдынча чыгууну артык көрө турганы да белгилүү болгон. Өлкөнүн түштүгүндө коомчулук тарабынан мигрант-аялдарга карата оң пикир анча айтылбайт (FIDH, 2016).

Илимий изилдөөчүлөрдүн менен практикадагы адистердин Кыргызстандагы аялдар миграциясы боюнча адабияттарга жүргүзүлгөн сереби боюнча аялдар чет өлкөдө жүргөндө жеке укуктарын коргоо мүмкүнчүлүгүнөн ажыраткан түзүмдүк, экономикалык жана социалдык теңсиздикке көп кабыла турганын аныктады. Кыргыз мигрант-аялдары кош аярлуулук жана ар түрдүү укук бузуулардан көп жапа чеккендиги менен сыпатталат (FIDH, 2016). Адегенде эле, тийиштүү документтери болбосо, жеке укуктарынын бузулушу сыяктуу жагымсыз жагдайларга туш болушат (кыргыз мигранттарынын 60%ы ушундай абалга учурайт) (FIDH, 2016). Мигрант-аялдар зордук-зомбулукка кабылган учурларда, жергиликтүү бийлик органдарына жардам сурап кайрылбагандыгы, кайрылган учурда да жакшы мамиле жасалбагандыгы айкындалды. Орусияда эмгектенген мигрант-аялдардын болжол менен 55 пайызы шаардык полиция кызматкерлери тарабынан кысым көрсөтүлгөндүгүн, ал эми 28 пайызы ошондой эле кысымдын Орусиянын Федералдык миграция кызматы тарабынан да болгонун айтышкан (Орто Азия кыймыл-аракетте, 2015-жыл). Миграция шарттарында жашаган аялдар гендердик теңсиздик менен экономикалык басмырлоого көп кабылышат. Мисалы, аялдардын эркектерге салыштырмалуу билим деңгээли жогору болгондугуна карабастан, 2008-жылы мигрант-аялдардын айлык акысы эркектердин айлык акысынын 63%ын түзө турганы көрсөтүлгөн (Тюруканова, 2011). Аялдар үчүн коркунуч катары, психологиялык, физикалык жана жыныстык зордук-зомбулуктар, ыңгайсыз жашоо шарттары, ошондой эле саламаттыкты сактоо менен сот адилеттигине жетүү мүмкүндүгүнүн жоктугу эсептелет (FIDH, 2016). Кыргызстандык

мигрант-аялдарга карата көрсөтүлгөн зордук-зомбулуктар кооптонууну жаратпай койбойт. Мисалы, кыргыздын эркек мигранттары түзгөн “Патриот” деп аталган радикалдуу топтун мүчөлөрү тарабынан жасалган криминалдык мүнөздөгү зомбулук аракеттери атайылап эле кыргыздын мигрант-аялдарына багытталып, “тартипке чакыруу чаралары” катары сыпатталат (Бейшенбек кызы, 2012).

FIDHтин (2016) пикири боюнча, Кыргызстанда жумушчу күчүнүн жапырт миграциясы кыздарды ала качуу, көп аял алуу, ошондой эле катталбаган никеде жашоо сыяктуу жосундардын санын көбөйтүп жиберди. Мындай абалда турмуш курган аялдардын басымдуу бөлүгү социалдык коргоого жана каржы каражаттарына ээ боло алышпайт, ошону менен бирге эле, кайын-журтунда да зомбулукка кабылышы мүмкүн. Ал эми ажырашуу – андан да кооптуу ишенимсиз абалга алып келет. Ошол эле, баяндамада миграциянын феминизациясы балдардан баш тартуу учурларынын көбөйүшүнө алып келгендиги, саламаттык сактоо, билим берүү боюнча кызмат көрсөтүүлөргө чектелген жеткиликтүүлүккө алып келгендиги да башкалар тарабынан көрсөтүлгөн ырайымсыз, таш боор мамилеге жана жыныстык зордук-зомбулукка кабылуусу толук мүмкүн деп айтылат. Башка булактарда мигранттардын балдары ата-энесинин жоктугунан улам андан да чоң кыйынчылыктарга кабылууда. Премьер-министрдин социалдык маселелер боюнча мурунку орун басары Дамира Ниязалиеванын айтымында, ички мигранттардын 6 700гө жакын баласы ата-энесинин жанында болбогондугунан улам жагымсыз мамилеге кабылган (Akipress, 2015). Мигранттардын балдары үзгүлтүксүз билим алуу, тийиштүү медициналык кызматтардан пайдалануу, ошондой эле жагымдуу шартта жашоо мүмкүнчүлүктөрүнөн ажырагандыгы да айтылат (БААУ, 2013-жыл). Крюгер менен Андерсон (2011) тарабынан Кыргызстанда жасалган изилдөөлөр эмгек мигранттарынын 14-18 жаштагы эркек балдарынын академиялык жетишүүсү башка топтогу балдарга салыштырмалуу кыйла төмөн болгонун көрсөткөн. Мындай үй-бүлөдөн чыккан кыздардын көпчүлүгүнүн курсагы тойбогону байкалган. Изилдөөнүн жыйынтыгы көрсөткөндөй, акча которуулардын үйдө калган балдардын капиталына эч кандай салым кошпой турганы да белгилүү болду (Kroeger & Anderson, 2011).

Улантылган миграция феминизациясынын күтүү фонунда (Moreno, 2006), эмгек миграциясы менен гендердик көйгөйлөрдүн, коопсуздуктун ортосундагы өз ара байланыштын аңдап-түшүнүлүшүн жогорулатуу максатында, кошумча изилдөөлөр менен талдоолорду жүргүзүп, аларды жалгыз гана мигрант-аялдардын аярлуулугу боюнча эмес, ошол эле учурда күч-кубаттын жана социалдык-экономикалык салымдардын булагы катары да карап чыгуу абзел. Жалпысынан, миграциянын аялдардын өнүгүшү үчүн түзүп берген мүмкүнчүлүктөрү жаатында изилдениши өтө сейрек учурайт. Мисалы, аялдарды миграцияга түрткөн зордук-зомбулуктун саясий, экономикалык жана социалдык формалары толук изилденбеген бойдон калууда (БУУ, 2006-ж.). Тилекке каршы, Кыргызстанда ишке ашырылган мындай сейрек изилдөөлөрдө байкалгандай, миграция кыргыз аялдарынын каада-салттарды кармоосу, карьера жана төрөт маселелеринде үй-бүлөлөрү, тууган-туушкандары тарабынан жасалган такай көзөмөлдөн, зордук-зомбулуктан куткарат (Инновациялык чечимдер, 2014). Мындан тышкары, Исмаилбекованын (2014 г.) эмгегинен жалгыз бой калган улуу муундагы аялдардын өз үй-бүлөлөрүндө жеке статусун жогорулатууга жана чечимдерди өз алдынча кабыл алууга, баардыгын жеке башкарууга умтулуусун байкай алабыз.

Бул изилдөө көп сандагы изилдөөлөрдүн жолун улантуу менен бирге, аялдардын кыйынчылыктарга кескин каршы туруусу, туташ тобокелчиликтер менен коркунучтарга каршы күрөшүү максатында иштеп чыккан чечимдери, кийин үй-бүлөсүнүн, ошондой эле коомдун жыргалчылыгынын артышына өз таасирин тийгизген жашоо-шарттарын өзгөртүүгө мүмкүнчүлүк берген чечимдерди кабыл алуусу боюнча талдоого алат. Изилдөөнүн жалпы максаты – элдин үнүнүн угулушуна мүмкүнчүлүк түзүп берүү үчүн мындай тажрыйбаны аныктап, аны тутумдаштырып жана сыпаттап берүү. Жыйынтыктар Кыргызстандын эмгек миграциясы гендердик мүнөздө болуп, анын эркектик жана аялдык үлгүлөрүн, патриархалдык түшүнүктөрүн жана аялдардын бир нерсеге каршы туруусун, киришүүсүн, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүсүн камсыздай турган мейкиндиктер жаатындагы урунттуу маселелерди козгойт.

The image features a solid blue background in the upper half and a solid green background in the lower half. A large, stylized number '4' is rendered in a light green color, spanning across the boundary between the two colors. The number is composed of several overlapping, semi-transparent shapes. The word 'УСУЛДАМА' is written in white, bold, uppercase Cyrillic letters on the blue background, with a thin white underline beneath it.

УСУЛДАМА

Изилдөөдө маалымат топтоонун негизги эки ыкмасы колдонулду: фокус-топтордун ичинде талкуулар жана кеңири маектешүүлөр. Мигранттардын үй-бүлөлөрүндөгү социалдык кыймылды иликтөө үчүн тематикалык изилдөөлөргө негизделген ыкмалар колдонулду. Фокус-топтук талкуу (ФТТ -FGD) – тажрыйбалары окшош болгон катышуучуларга тутумдук негизде белгилүү бир кубулуш боюнча алардын түшүнүгү, мамилеси, жүрүм-туруму жана берген баасы тууралуу суроолор берилген топтук маектешүүнүн бир таризи. Дайындар базасы 27 ФТТдан түзүлүп, булардын сегизи мигранттык тажрыйбага ээ аялдарды камтыса, 19 тобу ар түрдүү изилдөө аймактарынын тургундарынан турган. Ар бир фокус-топтун ичинде төрттөн он экиге чейин катышуучу болгон. Кээ бир топтор жалаң гана эркектерден же аялдардан турса, кээ бирлери аралаш курамдан турган.

Мигрант-аялдар, алардын үй-бүлөлөрү жана жамаатынын мүчөлөрү менен жалпысынан отуз беш кеңири маек өткөрүлгөн. Мындай кеңири маектешүүлөрдүн жардамы менен изилдөөчүлөр респонденттердин башынан өткөргөн жеке тажрыйбалары, кооптонуулары, мамилелери, ой-толгоолору, жүйөлөрү, умтулуулары тууралуу маалыматка ээ боло алышты.

Изилдөөдө колдонулган белгилүү бир окуяны иликтөөгө багытталган ыкма мурун эмгек мигранты болгон же учурда эмгектенген 18 үй-бүлө мүчөлөрү аркылуу терең иликтөөгө мүмкүндүк берди. 18 тематикалык изилдөөдө жалпы жонунан 88 маектешүү камтылган

Географиялык жактан аталган изилдөө мамлекеттин жети өрөөнү менен эки ири шаарын (Бишкек, Ош) камтыды. Булардын ар биринде эки тематикалык изилдөө, эки кеңири маектешүү өткөрүлүп, үч фокус-топто иликтенди. Маалымат топтоо иштери 2015-жылдын декабрь айында сегиз изилдөөчүдөн турган топ тарабынан жүргүзүлдү. Алгачкы маалымат топтоо боюнча ар бир изилдөөчү тийиштүү даярдыктан өтүп, төрт кишиден турган эки тайпанын бирөөндө иштеди. Маалымат топтоо иштеринин күнүмдүк сереби Сапатты текшерүү боюнча көзөмөлчү (QCS) тарабынан телефон аркылуу, ошондой эле жеринде жасалган эки мониторингдин иш-аракети аркасында текшерилди. Маалымат топтоо иши төмөнкү аймактарда жүргүзүлдү: :

Бишкек шаары жана тегерегинде орун алган «Тынчтык», «Кудайберген», «Көк-Жар», «Ала-Тоо» конуштары;

Баткен облусу: Баткен шаары, Үч-Коргон айылы, Кара-Бак айылы;

Чүй облусу: Токмок шаары, Кара-Дөбө айылы, Айдаркен айылы;

Ысык-Көл облусу: Каракол шаары, Ырдык айылы, Түп айылы;

Жалал-Абад облусу: Жалал-Абад шаары, Масы айылы, Базар-Коргон айылы, Сузак айылы;

Нарын облусу: Нарын шаары жана Кочкор айылы;

Ош облусу: Өзгөн айылы, Ноокат айылы; Ош шаары жана «Ак-Тилек» конушунун тегереги;

Талас облусу: Талас шаары, Кызыл-Октябрь айылы.

Андан кийинки баардык сандык дайындарды талдоо үчүн материалдар менен, маектер транскриптелген. Транскрипттер программалык камсыз кылуусу менен тематикалык талдоо жүргүзүү мүмкүндүгүн берген MaxQDA деп аталган программага жүктөлгөн. Бул иш-аракет эки-үч коддор менен бир улуттук талдоочудан турган эки тайпа тарабынан жүзөгө ашырылды. Алар негизинен пайда болгон жана кайталанган калыптар менен темаларды жекекелештирип, иликтеп жана каттап турган. Андан соң, талдоо жана ылгоо максатында, темалар андан да ири бөлүктөргө бириктирилди. Ыкма алынган дайындарга негизделип жана талдоого жаткан өнүмдөр “төмөндөн жогоруну карай” багытталган. Катышуучулардын жеке коргонуусун камсыз кылуу максатында, транскрипттердин баары жашыруун бойдон калтырылган.

Жыйынтыктарды сунуштоодон мурун, жүргүзүлгөн талдоо алынган далилдерге гана таянуу менен, сапаттуу жана кылдат иштелип чыккан материалдарга негизделгендигин белгилей

10 Респонденттердин анонимдүүлүгүн камсыз кылуу, жана ушул изилдөөдөгү алынган сезимтал маалыматтар, айылдардын жана тегерегиндеги аймактардын аттары жана жашаган жерлери алардын кызыкчылыгын коргоо максатында ачылбайт.

кеткибиз келет. Бул изилдөө иш-аракетинде сурамжыланган аялдардын баардык кыргызстандык мигрант-аялдарды мүнөздөйт деп айтууга болбойт. Тек, маалымат топтоо иш-аракетибизде жалпыланган жыйынтыктарды сунуштайбыз. Бирок, ар бир тажрыйбанын өз өзгөчөлүктөрү бар экенин, биз топтогон жамааттык билдирүүлөр Кыргызстандын эмгек мигранты сыпатындагы аялдарына өз оюн билдирүү мүмкүнчүлүгүн берет деген ойдобуз. Мигрант-аялдардын ар түркүн тажрыйбалары өздөрүнүн мигрант катары жашоосу жана башкалар тарабынан жакшы кабылдануусу керек экендиги тууралуу үн катпай жүргөндүгүн көрсөтүп турат. Ызы-чуу жаратпаган мындай

пикирлер абдан чоң мааниге ээ. Себеби, ал ой-пикир жарыя кылынган соң, аялдар үчүн туура жана туура эмес жагдайлар белгилүү болот. Белгилей кетчү нерсе, биз жүргүзгөн талдоолор аялдарга боштондук берүү багытында мейкиндик же болбосо күч-кубатсыз тажрыйба катары эмгек миграциясы жүрүмүндөгү алардын ордун табууга багытталган. Мындан тышкары, бул изилдөө 2015-жылы Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети менен БУУнун Калк фондунун биргелешкен Кыргызстандын калкын сандык жактан изилдөө иш-аракетинин натыйжасында алынган көрсөткүчтөрдүн негизинде аткарылды .

¹¹ Бул маалыматушул отчеттогу УСК менен БУУнун Калк фондуна (ЮНФПА) (2016) шилтеме жасалат

A large, stylized number '3' is the central graphic element. The top part of the '3' is light blue, and the bottom part is green. The number is composed of thick, rounded strokes. The top curve is light blue, and the bottom curve is green. The middle bar is also light blue. The background is split horizontally: the top half is light blue and the bottom half is green.

ТАЛДООЛОР ЖАНА НАТЫЙЖАЛАР

ТАЛДООЛОР ЖАНА НАТЫЙЖАЛАР

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик миграция кызматынын маалыматы боюнча (2017-ж.), күндөн-күнгө мигрант-аялдардын санынын өсүшү «үй-бүлөлүк миграция» менен түшүндүрүлүп, Кыргызстандын чек арасынан аялдардын өтүүсү күйөөлөрүнүн сапарларына жана убактылуу жашаган жерине байланыштуу¹². Аялдардын миграциясынын мындай түшүндүрүлүшү эркектердин өз алдынча миграциясын социалдык ченем катары басымдык кылган гендердик парадигмага негизделген. Ошол эле, учурда аялдардын бир жерден экинчи жерге кетүүсү күйөөлөрүнүн жер которууларына байланыштуу. Тескерисинче, биздин натыйжаларыбыз аялдардын ыкчам жер которуусунун эл аралык экономикалык моделдери кыйла түрдүү жана барган сайын күйөөсүнүн бар же жок экендигине байланыштуу аныкталуусу азайгандыгын көрсөтүүдө. Респонденттер, эреже катары, кайчы жүрүм-турумдарын өзгөчө жашоо шартка байланыштуу экендиги менен түшүндүрүшөт. Советтер Союзу кулагандан кийин, 1990-жылдары алгач мекенин таштап чет өлкөгө кеткен улуу муундагы мурунку мигрант-аялдар кетүү себебин жакырдыктын жеткен чеги менен түшүндүрүшкөн. Алардын башка жакка кетүүдөн башка аргасы калган эмес:

Биз чындыгында...нанга акча табуу үчүн кеткенбиз. Ал учурда нан алганга дагы тыйын калбай калган. Ун абдан кымбат эле... Ошол учурда ундун баасы канча экени деле эсимде жок. Бирок, жеткиликтүү эмес экенин билем. Элдин көбү кете баштады. Мен да кетким келди. «Мен кетишим керек. Мындай катаал турмуштан үй-бүлөмдү чыгарышым керек» дегенден башка эч нерсени ойлобостон кете бердим. Чындыгында ушундай мүмкүнчүлүк болгонуна кубандым. Мындай мүмкүнчүлүк чөгүп бара жаткан киши үчүн бир кургак жер сыяктуу эле... (Мигрант-аял)

Бир күн бою жалгыз эле калама жеген күндөрүбүз көп болгон. Ошондой турмуштун айынан иштөөгө аргасыз болдум. Ошентип кетип калдым. Бул бир гана акчанын айынан эле. Жашоосу жакшы адам өз үй-бүлөсүн, өз мекенин таштап кетпейт да. Баягы эле акча... (Мигрант-аял)

Жогоруда мисал келтирилген мигрант-аялдардын бул тобунун, тактап айтсак көз карансыздыкты алгандан кийин биринчи когортадагы аялдар үчүн негизги себеби болуп акчанын тартыштыгы болгондугу ачык-айкын көрүнүп турат. Кээ бирлерине күн кечирүү үчүн негизги муктаждыктарды табуу өтө эле кыйын болуп калган. Себеби, «идеалдуу» гендердик жалпысы кабыл алган ченемдерге ылайык үй-бүлөлөрү кабылган жакырчылыкты атайылап улантуу сыяктуу түшүнүк келип чыкмак.

Биздин маалыматтар көрсөткөндөй эмгек миграциясынын бүгүнкү жүйөлөрү ар түрдүү экендигин көрсөтүүдө. Бирок, аялдардын арасындагы

жакырчылык мурункудай эле кеңири жайылган бойдон калууда. Бүтүндөй мамлекет боюнча (эркектер менен аялдардын 84%ы) эмгек миграциясынын «үй-бүлөнүн каржылык жыргалчылыгын жогорулатат» деген ой тараган (NSC жана UNFPA, 2016). Буга кошумча катары, биздин маалыматтар көрсөткөндөй, чегине жеткен жакырчылык мигрант-аялдарды андан да аярлуулукка түртө тургандыгын көрсөттү.

Укуктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү жана коопсуздукту камсыз кылуу максатындагы миграция

Изилдөө учурунда биздин тандообуз боюнча жашыраак, экономикалык жана социалдык абалы боюнча жетиштүү аялдардан турган мигранттардын жаңы катмарын да аныктап чыктык. Бул ылымдаш топ университеттердин бүтүрүүчүлөрүн жана экономикалык статусу жогорураак болгон 28-45 жаштагы шаар тургундарын камтыйт. Мигранттардын бул катмары үчүн эмгек миграциясы алдыга жылууга, жеке кызыкчылыктары менен максаттарына жетүүгө багытталган. Бул катмарга кирген кээ бир аялдар үчүн эмгек миграциясы алардын алдыга койгон максаттарына жетүүсүнө тоскоолдуктарды жараткан жергиликтүү чектөөлөрдөн кутулуу иш-аракети катарында болгон. Мисалы, орус улутундагы жаш аял, шаардык, кесипке ээ, турмушка чыга элек аял жумушун жакшыртуу, жеке, кесиптик жана коомдук жашоосундагы максаттарына жетүү үчүн башка өлкөгө кетип калган¹³:

Чындыгында, менин өлкөдөн кетүүмдүн себеби акча

¹² “Кыргыз Республикасында миграция абалын серептөө”, <http://www.mz.gov.kg/reports/view/2>

¹³ Бул респонденттин өз улутун белгилеген себеби, барган өлкөсүнүн жергиликтүү тилин билгенин баса көрсөттү

табуу эмес эле. Мен Кыргызстанда деле жакшы эле акча тапчумун. Мындай чечимди мен тез эле кабыл алдым, мындай чечимди кабыл алуума жергиликтүү бейөкмөт уюмда тарбиясы оор балдар менен иштөөдөн чарчагандыгым түрткү болду. Кесиптик жактан чарчоодон качып кеттим. Абалымды,, ички дүйнөмдү өзгөртүшүм керек болду. Менде эч кандай деле кызыгуу калган эмес. Өзгөрүү керек болду. Менде «Эмне үчүн Орусияга барбайм?» деген ой жаралды. Ошол учурда ал жерде таяна турган эжем менен агам бар эле. Ошентип кетип калдым. Бирок, эмгек мигранты катары эмес, жөн гана. Аптасына беш күн иштеп, ишемби, жекшемби күндөрү эс алып, өргүү учурунда деңизге барып эс алуу мүмкүнчүлүгүн бере турган жумуш тапкым келди. Андай жумушту да таба алдым. Аптасына беш күн иштеп, жумуш бүткөн соң эки күн эс алууга мүмкүн эле....

Миграцияга чейинки мигранттардын күчтүү жана алсыз жактары эмгек миграциясын жеке мамлекетинде жеткиликтүү болбогон мүмкүнчүлүктөр аркылуу жашоосун жакшыртуу үчүн колдоно билүүсүнө маанилүү өлчөмдө таасир берет. Мындай маанилүү өзгөчөлүктөрдүн арасында ЖОЖ билими, чет тилдерин билүү, кесиптик тажрыйба менен билим, социалдык көмөк менен каржылык туруктуулук, ошондой эле жеке өнүгүү үчүн ички ынаным бар болчу. Жогоруда баяндалган респонденттин тажрыйбасы маалыматтарыбызга кошулбаса да, күчтүү миграциялык жөндөмдүүлүккө ээ аялдар гендердик тобокелдер менен үйдөгү аярлуулуктан кутулуу, ошондой эле зордоп турмушка берүү, күйөөсүнүн зомбулугу, үй-бүлө мүчөлөрү тарабынан жасалган кысым, ала качуу ж.б. ушул сыяктуу себептерден качуу максатында эмгек миграциясын колдонушат дегенди түшүндүрөт. Мындай корутундуну негиздөө үчүн төмөнкү бөлүмдө аялдардын чыныгы турмушунан алынган окуяларды баяндоону туура көрдүк.

Сөздү турмушка чыгууну каалабаган жаш мигрант кыздын эмгек миграциясына баруусунан баштайлы:

Бухгалтердик эсеп боюнча университеттин дипломунун ээси болдум. Окууну аяктаган күнү турмушка чыга турганымды айтышты. Менден улуу эки эжемди ала качып кетишкен. Мен да ошондой тагдырга туш болмокмун. Уулдарына алып бермек болуп, бир нече жуучу келген. Мен бирөөсүнө дагы макул болгон жокмун. Ошол учурда чет өлкөдө жүргөн таежем менен сүйлөшүп, андан жумуш таап берүүсүн өтүндүм. Жумуш табылып, дароо кетип калдым.

Полигамия менен байланышкан, тобокелдик нике кыюудан качуу максатында бир аял эмгек миграциясын тандаган:

Мага экинчи аял болуумду сунуш кылышты. Мындай окуялар болуп жаткандыгын билесиздер да? Андан мурун турмушка чыгып, ажырашып кеткем. Эки уулум болгондуктан, бирөөнүн экинчи аялы болуудан баш тарттым. Эки уулумду башка үй-бүлөгө кантип алып бармакмын. Эч ким бактылуу боло албайт болчу. Азыркы күндө жада калса өзүнүн балдарын бага албагандар толтура. Ошентип, болочок күйөөмдүн жолдоштору келип, экинчи аял болуумду сунуштап, керектүү шарттарды түзүп берерин, жакшы жашоодо жашаарымды айтышты. Мен макул болгон жокмун. Ал учурда көп нерсени көрүп, кагылып-согулуп калган элем. Мындай кадам эмнеге алып келерин жакшы түшүнгөм. Ошентип, баардыгына өзүмдүн күчүм менен жетүү жолун тандап алдым.

Бул респондент үчүн эмгек миграциясы жеке абалы менен балдарын жергиликтүү жаамат тарабынан үзгүлтүксүз никеге тургузуу ар кандай басымдан куткарууга багытталган экен.

Дагы бир кызыктуу окуя мигрант-аял өз кызын ала качуудан куткаруу максатында мекенинен кетип калуусуна шарт түзүп бергендиги тууралуу айтат. Кызынын жанында жана кызын кайтаруучуну менен камсыз кылуунун жана өзү жанында жүрүүнүн ордуна аны өзү менен чогуу алып кетүү туура чечим болгон:

Кызымды Орусияга алып келүүнү эч качан каалаган эмесмин. Мен аны Орусияга мындай жол менен алып кетүүнү ойлогом эмесмин. Үйгө кайтып барганымда ал мектепти аяктаган эле. Мектепти бүтүрүү кечесине бардык. Кыргызстанда ала качуу салты бар эмеспи. Айыл жергесинде кыздар мектепти аяктап, бүтүү сынактарын тапшырары менен эле ала качып кетишет. Алар (ала качкандар жана алардын үй-бүлөлөрү) кыздарды бүтүрүү кечесинен кийин ала качып кетишет. Ушул себептен улам, Орусияга кызымды өзүм менен чогуу алып кетүүнү туура көрдүм (Мигрант-аял).

Бул окуяда коопсуздук маселеси биринчи орунда турган. Физикалык жана психологиялык жактан коопсуз жашоону издөөгө умтулуу маектешүүлөрдүн көбүндө негизги жүйө катары белгилүү болду. Үйдөгү үй-бүлөлүк мамиледен жаралган көйгөйлөр да миграциянын бирден-бир себеби. Мигрант-аялдардын чет өлкөгө кетүүсүнүн себептери үй-бүлөдөгү зордук-зомбулуктан тартып, туугандары, кайын-журту тарабынан көрсөтүлгөн психологиялык кысымдарга, ажырашуудан кийинки кыжаалат абалга кабылуусуна чейин өзгөрүп турат. Биз менен өз башынан өткөргөн окуяларды бөлүшүүнү каалаган бир нече аялдын миграциясынын негизги себеби, күйөөсү, бирге жашаган эркек киши же болбосо

үй-бүлөнүн башка мүчөлөрү тарабынан көрсөтүлгөн ырайымсыз мамилелери болгон. Төмөндө мындай маектерден үзүндүлөр берилген. Бул аял күйөөсү тарабынан жасалган зомбулуктан кутулуу амалында чет өлкөгө кетип калган:

Күйөөсү (анын мурунку күйөөсү) аракка берилген үй-бүлөдө тынчтык болбойт жана кооптуу болот. Арак ичкен киши ырайымысыз, катаал болот. Муну биз башыбыздан өткөрдүк. Балдардын көзүнчө ур-токмокко алган күндөр көп эле болду... Акыры чыдамым кетти... Ажырашууга мажбур болдум... Ажырашкан соң ал ар кайсы нерселерди смс аркылуу жаза баштады... Ошентип, ата-энем андан алыстатуунун жолун издей баштады. «Бул сенин жаныңды койбойт» деп, Москвага жиберешти. Ошентип, үй-бүлөлүк кеңештин натыйжасында мен Москвага келдим. (Мигрант-аял)

Мигрант-аял күйөөсүнүн тийиштүү өздүк документтери болбогондуктан, анын тигил же бул жактарга жүрүшү чектелгендиктен жана анын артынан келбей турганына көзү жеткен соң кетип калганын айтты. Ал эми төмөндө дагы бир башка үй-бүлөлүк окуяны баяндайбыз. Мында респонденттин күйөөсү жок болсо да, негизги каарман болуп, кайненесинин мамилеси, ал андан үй ишине толугу менен берилгендикти талап кылган жана андан көргөн кордугу чет өлкөгө кетүүсүнө түрткү болгон. Ал өзүн күйөөсүнүн үй-бүлөсүнүн чыныгы мүчөсү катары сезе алган эмес. Баш көтөрбөй иштесе да, татыктуу мамиле көрө алган эмес. Ошондуктан жашоосун өзгөртүү, үй-бүлөнүн басмырлоочу, катаал мамилесинен кутулуу максатында чет өлкөгө чыгып кетүүгө аргасыз болгон. Эмгек мигранты болгондон кийин гана, күйөөсүнүн үй-бүлөсүнүн ырайымсыздыгынан кутулуп, адам жана жөнөкөй жумушчу катары өзүн эркин сезе баштаган:

Бул жерде [Кыргызстандагы шаардын аты] жүргөндө өзүмдү келин катарында гана сезчүмүн. Мурунку жашоомдогу жагымсыз учурларды унутуп, эркин жашоого аракет кылганда, ар дайым «менин ордумду» мага эстетип турушчу. Орусияда болсо, өзүмдү эркин сезем. Өзүм тууралуу ар кандай ушак-айыңдарды, кайненемдин жагымсыз сөздөрүн укпайм. Бул жерде кылган жумушум да анчалык оор эмес. Москвада жумушка кирген алгачкы күнү эле жумуш берүүчүнү таң калтырдым. Ал үйдү тазалоо менен бир күн бою алек болом деп ойлогон экен. Мен болсо бул ишти эки сааттын ичинде эле бүтүрүп койдум...

Кийинки респондент үчүн миграция анын ажырашуусуна себеп болгон, жана ажырашуудан кийинки

стресс менен күрөшүүнүн ыкмасы болгон. Ажырашуудан кийинки кыжаалат абалынан кутулуу максатында чет өлкөгө чыгып кетүүгө аргасыз болгон. Өзүн жана балдарын багууга каражаты жок калгандыктан, сиңдисинин сунушу менен Москвага иштеп, акча табуу үчүн келгенин айтат. Азыркы учурда Москвада иштеп, жакшы акча табууда. Маектешүү учурунда Кыргызстанга кыска мөөнөткө келген аял айтты:

Мен күйөөм менен үч жыл мурун ажырашкам. Балдарым ал кезде кичине эле, кызым жети жашта, ал эми уулум беште болгон. Албетте, ажырашкандан кийин эч ким жардам берген жок. Балдарымдын атасы эч кандай жардам да берген жок жана алимент да төлөгөн жок. Алтургай, балдардын турмушуна да катышкан эмес. Мындай абалда жашоо мен үчүн абдан оор болду. Бир жумуш таптым, бирок айлык акысы абдан аз эле. Ошол кезде сиңдим Москвада иштеп жаткан. Менин кесибиме ылайык жумуш табыларын айтып, шаарга чакырды. Москвага барып, чач тарач болуп иштеп калдым. Жакшы мүмкүнчүлүк жаралды. Жакшы бир ишканага чач тарач болуп кирдим. Бул Москва шаарындагы сулуулук салондорунун бир тармагы эле. Расмий түрдө ишке кирип, документтеримди мыйзамдаштырып, иштөөгө уруксат кагазын алдым. Эки жыл иштеп, эс алуу үчүн келдим. (Мигрант-аял)

Жогоруда баяндалган окуянын каарманы үчүн мурунку турмуш шарты, өлкөсүнөн көрсөтүлбөгөн тийиштүү социалдык жардамдын жоктугу анын ийгиликтүү миграциясына жол ачкандыгы ачык-айкын көрүнүп турат. Чет өлкөдө өзүнүн аткарган кызматынан канааттанган мигрант-аялдар үчүн алардын кесиптик мүмкүнчүлүгү, кесипкөйлүгү ийгиликтин өбөлгөсү катары кызмат кылган. Мындан тышкары, жеке өнүгүүсүндө ачык болууга жөндөмдүү респонденттер мындай тажрыйбадан бир пайда табууну, жеке жашоосунда эркиндикке жетүүнү көздөшкөн. Динара аттуу айымдын окуясы мындай билдирүүнүн далили боло алды¹⁴.

Маектешүү учурунда Динара 33 жашта болчу. Ал өзүнүн эмгек мигранты катары жашоосуна ыраазы эле, ал анын тилегине жетүү болгон. Миграциядан мурунку жашоосунда негизги окуя 16 жашында атасынын энцефалит дартынан улам майып болуп, көзү көрбөй калгандыгы жана анын натыйжада жарык дүйнө менен кош айтышы менен байланышкан. Мындай окуядан кийин, жашоо шартын өзгөртүү, бул дүйнөдө материалдык

¹⁴ Бул отчетто пайдаланылган аттардын баардыгы өзгөртүлгөн, баяндаманы күчөтүү үчүн гана пайдаланылган

бакубаттуулук баасы жоголуп кетишин көрүп, андан көрө кызыктуу тажрыйба топтоо керек экендиги тууралуу ой жаралган. Өмүр абдан кыска экендигин, ошондуктан жөн гана күн өткөрүү эмес, чындап ЖАШОО керек экендигин түшүнгөн. Мындай жеке философиясы 18 жашында эле турмушка чыгып, кайын-журтунун үч уулу үч келини бир үйдө жашаган чоң үй-бүлөдө баш калкалаган жаш келиндин университетти бүтүрүүсүнө тоскоолдук жараткан жок. Үй-бүлөдө жаштардан тышкары баш көтөртпөй иштеткен, алардын мыйзамдарына баш ийүүсүн талап кылган сегиз улуу үй-бүлө мүчөсү бар эле. Эки баласынын өлүмүнөн улам психологиялык жактан жабыркаган келин андан да катуу чөгө баштаган. Мындай шарттарда жашоого чыдабай, кетип калууну чечкен. Эмгек миграциясы жумуш издөөдө ага мындай мүмкүндүктү түзүп бере алды:

Мен алардын үй-бүлөсүнүн мүчөсү катары жашай алган жокмун. Азыр деле андай эмесмин. Ооба, жогорку билимге ээмин, орус тилинде эркин сүйлөй алам. Ошондуктан алар мени теңсинбей коюшту. Ошентип, алардан бөлүнүп кетүүм керек эле. Бир нерсе жетишпегендей эле сезилчү. Мен материалдык жактан да, моралдык жактан да өнүгүшүм керек эле. Айылда жашап, өсө албай, тескерисинче, артты көздөй кетип бара жаткандыгымды түшүнүп турдум. Анын үстүнө, силерге маалым болгондой, психологиялык жактан оор абалга туш болгом... Эки баламдан айрылып калгам....

Жыйынтыгында, Динара чет өлкөгө кетип, ашпозчу болуп иштей баштаган. Анын жакындары жана күйөөсүнүн туугандары анда өсүп жаткан көз карандысыздык сезимине жумшагыраак мамиле жасайт деген ой менен тапкан акчасын чоң үй-бүлөсүнө жиберип турган. Иштеп келгенден кийин бир нече ай өткөн соң, апасын Түркияга эс алууга алып барган, мында күйөөсүнүн үй-бүлөсү тарабынан каршылык көрсөтүлгөн эмес.. Динаранын күйөөсү да анын мындай иш-аракетин колдогон.

Үй-бүлөсү тарабынан жагымдуу колдоо көрсөтүлүшү да эмгек мигранттарынын ийгиликтүү иштеп кетүүсү үчүн жакшы шарт түзөт. Изилдөөбүздөгү кийинки окуя муну далилдеп турат:

Эмгек мигранты катарында болсо да чет өлкөгө кетүүгө, жаңы эмгек рыногун изилдөөгө, акча табууга, жашоомду өзгөртүүгө умтулуум акыры ишке ашты деп айта алам. Күйөөм мени колдоп, мен Орусияда бухгалтер болуп иштеп жүргөн учурда балдарыбызды багып жүрдү.

Миграция - «акыркы чара катары» пайдалануу

Дайындар банкындагы аялдардын көпчүлүк бөлүгү анча эмес артыкчылыктуу социалдык абалда болууда. Алардын жеке өнүгүүсү үчүн мүмкүнчүлүк издөө маанилүү болгон эмес, мындай аялдар өз тажрыйбаларынын аталган аспектилерине көңүл барууга анча аракеттенишкен эмес. Буга карабастан алардын баяндамасында позитивдүү өзгөртүүлөрдү байкаса болот. Үйдөн кетип, мындай кадамга барууларынын себебин жакырчылык жана балдарды багуу аргасыздыгы менен түшүндүрүшкөн:

Үйдө отуруп, балдардын муктаждыктарын камсыз кыла албай, керектүү нерсесин алып бере албай олтурганча, чет өлкөгө барып эмгек мигранты катары иштөө артык. Алардан алыс болуп, керектүү каражатты таап, балдарыма жиберип турганым жакшы. Жанында жүрүп, сураган нерсесин алып бере албай, жалдыраткан көздөрүнө карап олтурган абдан эле оор. Үйдө эмес, үй үчүн иштеп акча тапкан артык деп эсептейм. (Мигрант-аял)

Эгерде Москва шаарына келбесем, дагы эле эски үйүбүздө жашап жүрмөкпүз. Балдарыбыз, күйөөм, ата-энебиз менен бирге иштеп үйдүн чатырын оңдоп ала алган эмеспиз. (Мигрант-аял)

Билесизби, жашоодо эч кандай башка жол калган жок. Баардык нерсени сынап көрдүм. Бул жерде иштеген жумуштан тапкан тыйыным эч нерсеге жеткен жок... Балдарым үчүн эч нерсе кыла албай калдым... Аларды өстүрүп, бутуна тургузуш керек эле... (Мигрант-аял)

Жогоруда башынан өткөргөн окуяларын баяндап берген респонденттер менен аларга окшош тагдырга туш болгондор кыздарынын, энелеринин, бир туугандарынын жыргалчылыгы үчүн аргасыздан ушундай кадамга барып, мигрант катарында иштеп жаткандарын айтышты. Үй-бүлөлөрүнүн жыргалчылыгы үчүн өзүн курмандыкка чалып, эмгек мигранты катары иштеп жүрүүсүнүн өтө эле кыйын экендигин белгилешет. Эмгек мигранты болуп кетип жаткан учурлары тууралуу жандуу айтып берип жатышты: «Учакка отурганда жалгыз калганымды сездим...отуруп алып ыйладым...жүрөгүм ооруду...» (мигрант-аял). Мындай аялдар үй-бүлөлөрү алардын кандай шарттарда иштеп жаткандыгын, акча табуу кыйына тургандыгын түшүнүүлөрүн каалашат. Изилдөөлөрдүн биринен жаш кыздын мектепти аяктары менен апасынын жумуш ордун сактап калуу максатында мигрант катары чет өлкөгө кетүүгө аргасыз болгондугу маалым болду. Мындай кадамга барганынын себебин кичүү синдисинин өз энесинин

Жогорудан төмөн карай:

Эмгек миграциясына барып келген GSPS респонденти Чүй облусунун айылында жайгашкан өз үйүнүн алдында турган кези. «Чет элде эт жегенден көрө, балдарың жана күйөөң менен үйдө чай ичкен жакшы», - деп өзүнүн тажрыйбасы менен бөлүштү. © «БУУнун Аялдар» түзүмү/ Эльёр Нематов

Кичүү уулун сууга жуундуруп жаткан кези. GSPS респонденти - төрт баланын энеси оор жагдайларга карабастан, өзүн абдан бактылуу сезет. © «БУУнун Аялдар» түзүмү/ Эльёр Нематов

Жогорудан төмөн карай:

GSPS респондентинин күйөөсүнүн ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү болсо да, ал абдан жөндөмдүү ата. © «БУУнун Аялдар» түзүмү/ Эльёр Нематов

Кеч киргенде GSPS респонденттери үйүндө үй-бүлөөсүнүн жакшы жашоосу жөнүндө үмүттөнүшөт.

© «БУУнун Аялдар» түзүмү/ Эльёр Нематов

Аялдардын эмгек миграциясы «бир маанидеги эмес кеңири моралдык мейкиндик»

Чет өлкөлөрдө эркектер менен аялдарга кандай жумуш жана жүрүм-турум туура келери маданий өзгөчөлүктөрдүн негизинде жеке көз карандысыз күтүүлөрүнүн солгундатылышы менен байланышкан деп айтылган кеп кеңири тараган. Соллунд менен Леонарддын (Sollund and Leonard, 2012) пикири боюнча, мындай түшүнүктөр эмгек миграциясындагы аялдарга карата жасалган эркин мамилелерди жокко чыгарат. Мигрант-аялдардын талаптарга ылайык жүрүм-туруму тууралуу коомдо жаралган пикирди төмөнкү респонденттин сөзүнөн байкоого болот:

Мигрант-аял дегенде эле, алгач күйөөсү менен ажырашкан, бага турган жаш балдары бар аялдарды элестетем. Же болбосо күйөөсү багууга жөндөмсүз болгондуктан, өзү миграцияда болуп, иштөөгө аргасыз аялдар. Мигрант катары кетүүгө жакшы жашоодон улам кадам таштабайт. Аргасыздан кылган аракет. Анын маанайы пас болот. (Баарын камтыган ФТТ катышуучусу) Мындан артык эч нерсе жок.

Бул шилтеме моралдык абалы төмөн болгон мигрант-аялдардын социалдык жактан жол берилген белгилер менен жүрүм-турумунун топтомун камтыйт. Чындыгында эле эмгек миграциясы коом тарабынан кабыл алынуусу мурункудай эле «аргасыздан жасалган кадам» катары мүнөздөлүп келет (УСК жана БУУнун Калк фондунун (ЮНФПА) изилдөөсүндө аялдардын 87%и жана эркектердин 89%и ушундай оюн билдиришкен (2016-жыл)). Мындай аргасыздык сезими аялдардын миграциясына карата эркин мамиле менен жеткиликтүүлүктү түшүнүү үчүн маанилүү болду. Себеби, алар жыныстык өзгөчөлүгүнө карабастан, өз алдынча башка жерге чыгуу эркектерге гана мүнөздүү деген дискурсивдик тартипти бузушту. Аялдар менен эркектер мындай гендердик дифференциалдык шарттарды өзгөртүшүп,, аялдардын миграциялык мезгилинде ар кандай үй-бүлөлүк жана өз ара чыр-чатактарга кабылышты. Сурамжылоого катышкан эркектер менен аялдардын көпчүлүгү эненин жана аялдын үй-бүлөнү таштап кетүүсүн ачууну келтире турган жана экстремалдык аракет катары баалашып, мындай кадамга баруунун оңой эмес экендигин айтышкан. Бир аял: «Мен кетип жаткан учурда согушка кетип бараткандай эле сезимде болдум. Уулдарым, кыздарым, айтор баардыгы ыйлашкан» дейт (Мигрант-аял). Алар жакындары менен ажырашуу абдан оор экенин, бирок ошол эле учурда, күчтүү болуу керектигин белгилешет. Миграциянын өзүн күнөөлүү сезүү, кооптонуу, аргасыздык сыяктуу эмоционалдык таасирлери аялдардын абалдарын андан бетер оорлоштурганын айтышкан.

Эркектер тууралуу айта турган болсок, алардын кээ бирлери үйдө калгандыгы үчүн уялып, карама-каршы (амбиваленттүү) мамиледе болушкан. Изилдөөгө катышкан аялдар күйөөлөрүн көндүрүү кыйын болгондугун, учакка отуруп кетүүлөрүнө оңой менен уруксат бербей жатып макул болгондуктарын айтып беришти. Кээ бир эркектердин аялдарын узатып жатып, жүрөгү менен акыл-эсинин буйругун аткарууда абдан эле кыйналгандыгы тууралуу айтышты:

Күйөөм мага 500 долларга билет алып берди. Аэропортко кетип бара жатканымда, күйөөм кайра артка кайтуумду өтүндү. Бир маалда кыйкырып, уруша баштады. 500 доллар андай деле көп акча экенин, жумуш таап иштеп, ага акчаны жибереримди айтып, аны кайра көндүрдүм. (Мигрант-аял)

Сурамжылоого катышкан эркектердин арасында кооптонуу, өзүнө ишенбөөчүлүк, коркуу жана аргасыздык сезимдери болгондугу айтылган. Эркектер катышкан фокус-топтордун дээрлик баардыгында «Үй-бүлөнү багууга кудурети жетпесе, ар-намысты жыйыштырып, аялын чет өлкөгө иштөө үчүн жиберүүгө тийиш», же «Аялдарыбыздын ал жакка кетип жаткандыгына биз (эркектер) өзүбүз күнөөлүбүз», ошондой эле «Эркек катары өз үй-бүлөңдү бага албасаң, анда эркек эмессиң» деген сыяктуу билдирүүлөр кайталанган.

Аялдардын миграциясы үй-бүлөлүк шартка байланышкан өзгөчө кырдаал катары каралганда, гендердик ролдорду кайра карап чыгуу, аялдарды өзүнө тиешелүү милдеттерден бошотуу үчүн жетиштүү мүмкүнчүлүк болбойт. Себеби, ал аялдардын салттуу ролу менен милдеттерин кеңейтүү маанисинде каралат. Мындай учурда аялдардын эмгек миграциясы менен жеке пайда көрүүнүн ортосунда эч кандай байланыш болбойт. Респондент аялдарыбыздын кээ бирлери мындай идеалдарды өздөштүрүп, үй-бүлөлүк милдет менен өзүн курмандыкка чалуу сыяктуу билдирүүлөрдү тараткандыгы да маалым болду.

Чет мамлекеттердеги эмгек рыногунда көбүнчө тейлөө чөйрөсүндө ири тарамдар менен байланышкан чыныгы жана болжолдуу сурам мындай социалдык абалдарга туура келип, аялдардын бүгүнкү күндөгү миграциясын «аныктоого» жардам берүүдө¹⁵.

¹⁵ Камкордук көрүү, бул күндө аткарылуучу жумуштун аты, биздин турмушубузга, ден-соолугубузга байланыштуу, мисалы, үй-ичиндеги жумуш (тамак жасоо, үй-ичин тазалоо, кир жуу) жана жекече камкордук көрүү (балдар, карыган кишилер, ооруган же мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга). Батыш өлкөлөрдө аялдар да, эркектер да мындай жумушту аткаргысы келбейт, кызыкпайт, ошондуктан үй-ичиндеги ушул сыяктуу жумуштарды аткарууга Кыргызстан сыяктуу жакыр өлкөлөрдөн келген аялдарды үй жумушчусу катары жалдашат.

Аялдардын чет өлкөдө көбүрөөк квалификациялык талаптарга ылайыктуу келет деп каралат. Үйдө кызмат көрсөткөн, багуучу катары иштеген аз айлык акыга макул болгон адистиги төмөн аялдарга карата суроо-талаптын көбөйүүсү (Oishi, 2005) аялдардын эмгек миграциясына көбүрөөк ылайыктуу экендиги тууралуу түшүнүктүн пайда болушуна себепкер болууда. Аялдардын, ошондой эле эркектердин көнүмүш болгон көз караштары боюнча аялдар эмгек миграциясына ылайыктуу деп эсептелет, себеби алар ийкемдүү, бардыгына тез көнгөн жана талаптарды анча катуу койбойт деген пикир басымдуулук кылат. Катышуучулардын бири болгон, мурун өзү мигрант катары иштеп жүргөн аял: «Бир дагы эркек барып, идиш жуугуч же короо шыпыргыч болуп иштебейт. Бирок, аялдар тезирээк жумуш таап кетишет. Алар баардык шарттарда иштөөгө даяр. Пол жууп, идиш жууп иштей берет» деп, жогоруда айтылгандарды ырастады. Кээ бир эркектер аялдарын эмгек миграциясына жөнөтүүнү калагандыгы да белгилүү болду. Себеби, андай жумуштарды жасоодон өздөрү уялып, намысы жол бербейт. Респондент эркектердин ичинен «Орусияга ал (аялы) барбаганда, мен бармак белем? Мен эч качан орустардын артынан тазалап жүрө албайт экенмин. Мен аларга эч качан малай болбойм!», «Мындай жумуш» эркектин ар-намысын, балким постколониалдык улуттук бирдейликти тебелей турган аракет катары бааланат.

Бирок, бул аялдардын мындай таңууланган ролго толугу менен макул экендигин билдирбейт. Тескерисинче, биздин натыйжаларыбыз көрсөткөндөй, аялдар ушундай чектелген шарттарда да, кыйын кырдаалдарда дагы оң жагына өсүү жана өнүгүү үчүн мүмкүнчүлүктөрдү таап кете алышкан жана мындан кийинки отчеттордо алардын тажрыйбаларын сыпаттайбыз.. Алгач, респонденттерибиз миграция учурунда жана андан кийинки мезгилдерде кабылган тобокелдиктер менен кыйынчылыктар тууралуу, ошондой эле мындай кыйынчылыктарды жеңип, жетишкен ийгиликтери жөнүндө маалымат берели.

Мигрант-аялдардын тобокелдиктери жана аярлуулугу

Өнүгүү жаатындагы адабиятта мигрант-аялдар аял катары да, миграцияга катышкан жак катары дагы өзгөчө жана кош аярлуулукка ээ сындуу сыпатталат. Мисалы, Пекин аракеттер платформасы (1995) муну белгилөө менен, «Кишилердин жапырт жер ооштуруусу үй-бүлөнүн түзүмү менен бакубаттуулукка терең таасир тийгизип, аялдар үчүн да, эркектер үчүн да ар түрдүү натыйжаларды алып келет. Буларга көп учурда байкалган аялдардын сексуалдык кулчулукка

кабылуусу да кошулгандыгын (BPFA, 13-14-бет), ошондой эле «миграция менен андан кийинки үй-бүлөнүн түзүмү менен бакубаттуулуктун бузулушу аялдарга, өзгөчө бир нече мүчөнү багып жүргөндөргө кошумча кыйынчылыктарды пайда кыла тургандыгын» (BPFA, 18-бет) билдирген. Илимий адабияттар «миграциялык жаракат» түшүнүгүн аныктаган, мындай абал миграцияны тартиптик аралык изилдөө иш-аракеттеринде маанилүү багыт болуп калды. Мисалы, миграциялык жаракатты талкуулоодо Carswell et al. (2009) мигранттардын арасында травматикалык окуялардын санынын, травматизмдин жогорулашын, адаптацияга байланышкан көйгөйлөрдүн жайылып кеткендигин белгилеген. Porter & Haslam (2005) миграция стресстери өнөкөткө айлантып, жашоонун сапатынын солгундашына жана ден соолук жаатында көрсөткүчтөрдүн начарлашына алып келиши тууралуу айтышкан. Үй-бүлө мүчөлөрүнүн бири кабылган эмоционалдык стресс сыяктуу миграциядан кийинки мезгилдеги көйгөйлөр бүтүндөй үй-бүлөгө терс таасирин тийгизет (Carswell et al., 2009).

Топтолгон дайындар көрсөткөндөй, респонденттерибиз мигрант катары эмгектенген учурда институциялык зомбулук, стигма жана кемсинтүү, социалдык жактан четтөө жана ажырым, үй-бүлөлүк оору, күнөө жана уялуу сезими, тынчсыздануу жана өкүнүү, жакырчылык ж.б. ушул сыяктуу көп сандагы жана бир эле убакта түшкөн кыйынчылыктарга кабылган. Бул тема маектешүүдө кайталанган, булар ийгиликтүү деп эсептелген респонденттердин маектешүүлөрүндө да айтылган. Мигрант-аялдар бул тема боюнча аргасыз, көңүлсүз, бирок ишенимдүү баяндоо жасашкан.

Мигрант-аялдар акча табуунун айынан көп учурларда физикалык жактан оор, кооптуу жана коргоосуз жумуштарда иштөөгө аргасыз болушат. Бир аялдын окуясы абдан эле жанды кейиткен окуя экен:

Бир жарым айлык жумуш издеп жаттым. Жада калса, автобуска төлөгөнгө да акчам жок эле. Бир жумушка кирип төрт ай иштеген соң, айлык акымды төлөп бербей коюшту. Үйгө жибере турган эч кандай каражатым жок эле. Алтургай, тамагыма да акча артчу эмес. Ашканада иштеп, ошол жактан тамактанчумун. Жумуш берүүчүгө барып, жок дегенде 1000 сом берүүсүн өтүндүм. Ал акчаны уулума жиберейин дегем. Азыр эстесем, өтө эле кыйын абалда жашаптырмын.... (Ыйлады).

Жыйынтыгында, бул респондент жакырчылыктан чыгуунун жолун таап, үйүнө алдыга койгон максаттар менен кайткан. Башка мигрант-аялдар сыяктуу эле, ал дагы жеке абалын жана жумуш боюнча көйгөйлөрүн

чечүү үчүн ар түрдүү стратегияларды колдонуп көргөн. Көп аялдарыбыз бир эле убакта кооптуу, шарттары оор эки же андан да жаман жумуштарда иштешет. Кээ бирлери эки башка жумуш берүүчүдө эмгектенсе, кээ бирлери бир эле ишканада эки кызматты аткарып акча таап келишет. Мисалы, бир мигрант-аял мындай дейт: «Мен күндүз кафеде иштеп, түнкүсүн кеңсе жуучумун. Ошол эле учурда, башка дагы бир кеңсени жууп иштешчүмүн». «Мен эки ресторанда идиш жуугуч, ошондой эле ресторанды жууп-тазалап иштешчүмүн. Жумушка эртең менен 7ге барып, түн ортосунда кайтчумун». Жумуш абдан оор болгондугуна карабастан, акча табуу максатында аялдар баарына чыдап иштөөгө аргасыз болушат. Бир респондент мындай дейт: «Мен эки жолу аракет кылып көрдүм. Абдан кыйын эле. Бул чындыкка дал келбеген абал. Суткасына 24 саат бою тынбай иштеп, аптасына бир эле күн эс аласың. Бирок, акча керек экендигин эстегенде, буга да чыдап иштей бересиң». Бирок, мындай физикалык жактан оор талаптар кээ бир респонденттердин психологиялык абалына да терс таасирин тийгизгендиги белгилүү.

УСК менен БУУнун Калкты жайгаштыруу фондунун (UNFPA) маалыматы боюнча (2016-жыл), эмгек миграциясынан үйүнө кайтып келген эркектер менен аялдардын 30 пайызга жакыны ден-соолугунун начарлагандыгын байкашат. Ден-соолукка тийген зыяндардын кээ бири анча маанилүү эмес болсо (мисалы, жууп-тазалоочу каражаттардан улам пайда болгон колдогу жаралар), кээ бир учурларда иштөө мүмкүнчүлүгүнөн ажырап, мигрантты үйүнө кайтып келүүгө аргасыз кылат. Мисалы, бир аял көп жыл бою бир ресторанда ийгиликтүү ашпозчу болуп иштеп жүрүп, буттары мындай кызматты аткарууга жарабай калган. «Мунун себеби болсо, күнү-түнү тикесинен тик туруп иштегени менен байланыштуу экен. Айлык акысы жаңы эле жакшы өлчөмгө көтөрүлгөндүктөн, мындай абал ал мен үчүн абдан трагедиялуу болгон». Башка бир аял дагы ушундай тагдырга туш болгонун баяндайт: «Эртең менен саатып коңгуроо бергенден кийин, төшөктөн туруп, кайра эле жыгылдым. Мен жыгылганымдын себеби, буттарымды таптакыр сезбей калдым ... ». Тилекке каршы, мигранттар эмгектенген өлкөлөрдө медициналык тейлөө, репродуктивдик саламаттыкты сактоо кызматтары баардык мигранттар үчүн жеткиликтүү эмес. Баасы кичине арзаныраак болгон жана «кара дарыгерлер» деп аталган жарым-жартылай мыйзамдуу же болбосо мыйзамсыз ишмердүүлүк жүргүзгөн медициналык мекемелердин кызматына да ишенип болбойт. Ал эми сапаттуу кызмат көрсөтүүлөрдүн баасы абдан эле жогору. Мындан тышкары, респонденттер жумуш ордундагы психологиялык басым көрсөтүү сыяктуу психологиялык жана эмоционалдык көйгөйлөр

туурасында да айтып беришти. Мисалы, өздөрү кемсинтүү катары кабыл алган «чындыкты сыноо» деп аталган иш-аракеттерге көп кабылышкан:

... Башында алар бизди абдан кылдат текшерешет. Жетекчи аял бир жолу менин столума атайылап эмес, капчыгын таштап коюптур. Мен болсо, кылбаган нерсе үчүн мени жөнү жок күнөөлөшөт деп тынчсыздана баштадым. Мен сыяктуу башка аялдар менен болгон ар кандай жагымсыз окуялар тууралуу угуп жүргөм. Мен ага дароо чалып, капчыгы тууралуу айттым. Ал кайра келип, жылмайып туруп, сынактан өткөндүгүмдү айтып кетип калды...

УСК менен БУУнун Калкты жайгаштыруу фонду (UNFPA) тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөдөн (2016) жумуш бергендер тарабынан коркутуп-үркүтүүлөрдүн да көп болгондугу белгилүү болгон (аялдарда - 51% , эркектерде - 52%). Үйүн ижарага берүүчү аялдар тарабынан да психологиялык жактан кысым көрсөтүү учурлары көбөйгөндүгүн айтышат. Төмөнкү окуя дал ушундай абал тууралуу айтат:

Бир жолу алар (ижарага берүүчүлөр) түн ортосунда биз жашаган батирге полиция кызматкерлерин чакырышты. Полиция келип эле биздин батирди басып киришти. Себеби, алар (ижарага берүүчүлөр бизден акча талап кылганда, биз акча бербей койгонбуз. Ошого ачууланып, турак жайдын кожейкеси «аны бычак менен коркутту» деген жалган жалаа менен полиция чакырышкан. Алар келип, бизден баңгизат издешти. Колу-бутубузду текшерди...(Мигрант-аял)

Ырайымсыз мамиленин дагы бир формасы мигранттар иштеген өлкөнүн укук коргоо органдары тарабынан көрсөтүлгөн. Аталган отчетто мындай көп сандагы окуялардын бирөөнү гана баяндап беребиз. Окуя Орусиядагы анча чоң эмес ресторандарынын биринде ашпозчу болуп иштеген жашап калган респондентинин тажрыйбасына. Эң биринчи айлык акысын алып, үйүнө кетип бара жатканда жергиликтүү полиция кызматкерлери тарабынан токтотулган:

Мени токтотуп, кармап барып машинага отургузушту да, менде акча бар экендигин билгендей эле «Бизге он миң рубль бересиң» деп коркута башташты. Менде андай акча жок десем, документтерди талап кылышты. Документтерим жасалма болгондуктан, алар мени аны бир жериңе тыгып ал дешип, мени машинага отургузуп алып жөнөштү. Жолдо карата ыйлап бардым. Жанымда акча жок экендигин, үйдөн алып бере тургандыгымды айттым. Үч миң рублге макулдаштык. Абдан корктым. Менин жашаган

үйүмдү билгендиктен, алар мени үйүмө түз алып келишти. Кире беришке чейин алып келгенде абдан таң калдым. Кайсы жерде жашарымды да билишет экен. Үйгө кирип үч миң рубль алып чыктым. Паспортум аларда болчу, ошондуктан чыгып акчаны бердим. Машинанын терезесинен акчаны алып, паспортумду кайтарып жатып, «Экинчи көзүбүзгө көрүнчү болбо! Абдан кыйын экенсиң!» деп кетишти. Ал убакта эртеден кечке тикесинен тик туруп иштеген ашпозчу үчүн үч миң рубль абдан эле чоң акча эле. Көз жашымды төккөн бойдон үйгө кирдим. Акчамды жөнү жок алдырганым үчүн, андан бетер кор болгонум үчүн аябай ызаландым. Кийинчерээк ошол эле кишилер мени метродон бир нече жолу кармашкан. Метронун ичинде атайын бөлмө бар. Ошол бөлмөгө алып барып, паспортту алып, өзүңдү отургузуп коюшат. Башка кыларга жумушу жок. Түн кирсе деле отура бересиң. Метро түнкү саат 1 де жабылат. Ошентип мазактап отура беришет. Кармалган сайын акча талап кылышат. Айткан акчасын беришиң керек. Бербесең таң атканга чейин деле кое беришпейт. Машина чакырып, алып кетишет. Метродон алып чыгып келе жатканда, өзүңдү абакка бара жаткан киши өлтүргүчтөй сезесиң. Бул психологиялык жактан абдан оор. Андан көрө акча берип кетип калганың жакшы. Акчаң коросо анчалык деле коркунучтуу эмес. Өзүңдүн принциптериңди көрсөтүп койсоң, депортациялап жиберешет.

Ушул сыяктуу башынан өткөн окуялар тууралуу айтып берүүгө бир нече аял гана макул болду. Травмалык окуяларды унутуу – бул дагы психологиялык жаракаттын себеби болуп эсептелет. Мындай окуяга кабылган аялдарда тынчсыздануу жана кыжынуу абалы келип чыккан. Алар өздөрүн «... кордолгон, кемсинген жана булганычтуу сезишкен...». Респонденттердин бири мындай деп баяндайт:

Бул мен үчүн психологиялык жактан абдан оор келген кемсинтүү, басынтуу абалы болгон. Алар бизге: «Эмне үчүн каргыш тийген Бишкегиңерде жашабайсыңар? Бул Шайтан баскыр, эмнеге өзүңдүн пахтаңды өз жериңде өстүрбөйсүң?.. Эмнеге келесиңер?» Чучукка жеткен жаман сөздөрдү айтышат. Мен үчүн бул кордуктун жеткен чеги болду. Мындай абалда жашап иштөө мен үчүн абдан кыйынга турду...

Ушундан улам, мындай окуяларга учураган аялдар ар дайым коркуу жана чыңалуу сезими менен жүрүшөт. Респонденттер «Чындыгында эле бир капаска камап койгондой сезим болот. Бир ок сыяктуу чыңалуу ичинде болосуң» ж.б.у.с. эскерүүлөрү менен бөлүшүштү.

Өзүнчө бөлүп обочолонтуу жана айла түгөнүү сезими тууралуу көп айтышкан. Мигранттар өздөрүн камактагы адам сымал сезишкендигин билдиришкен «... үйдөн да жаман, түрмөдө отургандай эле... бири-бири менен сүйлөшпөйт, көпчүлүк убактысын жумуш иштөөгө арнашат». Турак жайдагы шарттар кичинекей, чогуу колдонуучу жайлар катары мүнөздөлөт, адамдардын обочолонууга умтулуусу көбөйүп, кыжаалат болуу абалы күчөйт жана өзүн-өзү баалоосуна терс таасирин тийгизет. Төмөнкү катышуучу чет өлкөдө жүргөн кездеги жашоо шарты тууралуу айтып берди:

Үйгө жетип, батирдин эшигин ачарым менен «Мен эмнеге биякка келдим?» деген суроо пайда болду. Үч бөлмөлүү батирдин ар бир бөлмөсүндө ондон адам жашайт экен. Абдан чакан ашканасында төрт көздүү бир эле плита бар экен. Батирдин жашоочулары кезектешип тамак даярдашат экен. Качан келбе, үйдө толтура киши болор эле. Эң эле жагымсыз нерсе – жалпы колдонуучу даараткана менен жуунуучу бөлмө. Алгач, кайсы жерге жатарымды да түшүнгөн жокмун. Жашоочулар түшкү тамактарын ичип жатышыптыр. Бир бөлүгү кетсе, кайра алардын ордуна башкалары келет. Абдан өкүнүп ыйлагым келди. Бул жерге келгениме өзүмдү күнөөлөп турдум. (Мигрант-аял)

Тынчсыздануу менен белгисиздиктин дагы бир кошумча булагы катары, «кайра кирүүгө тыюу» деп аталган тыюу иш-чарасы саналат. Орусиянын аймагына кирүү Федералдык миграция кызматы тарабынан түзүлгөн тизме боюнча ишке ашырылган.. Административдик, жазык жана иммиграциялык мыйзам бузууларга жол берген мигранттарга Орусиянын аймагына белгилүү бир мөөнөт бою (3 жылдан 10 жылга чейин) кирүүгө тыюу салынат. 2016-жылы Кыргызстандан барган 119 000 мигранттын Орусиянын аймагына кайра каттоо регистрине киргизилип, тыюу салынган (<http://ssm.gov.kg/>). УСК менен UNFPA тарабынан жүргүзүлгөн (2016) сурамжылоонун катышуучуларынын арасында жалпы жонунан 64% аялдар менен 68% эркектердин мындай тизме тууралуу маалыматка ээ болгондугу аныкталган. Бизге берилген маалыматтарга караганда, көп учурларда респонденттер өздөрү жасаган мыйзам бузуулар тууралуу эч кандай маалыматка ээ болушкан эмес. Бул тууралуу алар депортацияга жиберилип жатканда же болбосо Орусиянын чек арасына кирүү учурунда гана кабардар болушкан. Сурамжылоого алынган мигрант-аялдардын дээрлик баардыгы “кара тизмеге” кирип калуусунун себебин түшүнө алышпай, андан чыгуу үчүн ар кандай аракеттерди жасап көрүшкөн. “Кара тизмеге” кирип калган мигрант-аялдар жеке каржылык абалын жакшыртуу, келечекке карата коюлган пландарын ишке ашыруу,

социалдык байланыштарын күчөтүү мүмкүнчүлүгүнөн ажырай турганын ойлошуп, абдан капаланышкан. Орусиянын аймагына кайра кирүүгө тыюу салуу иш-аракети өлкөдөгү жакырчылык деңгээлинин жогорулашына, көнүл калууларга, белгисиздикке, ошондой эле жөнгө салынбаган миграция менен адам сатууларга байланыштуу коркунучтардын көбөйүүсүнө алып келди.

Ушул сыяктуу ар кандай көйгөйлөргө жана аярлуулуктарга аялдардын тийгизген таасири жекече кырдаалга жараша ыкчам, созулгандык жана жыштык сыяктуу көрсөткүчтөрү боюнча өзгөрүп турганы байкалган. Жүргүзгөн талдообуз эмгек мигранты катары иштеген аялдардын кабылуусу мүмкүн болгон көйгөйлөрдүн жалпы образын берүүгө мүмкүндүк жаратты. Аялдар мындай маселелерди жана көйгөйлөрдү чечүү үчүн баардык булактар менен усулдарды колдонууга болгон аракеттерин жумшашкан. Мисалы, стресстик абалдын деңгээлин төмөндөтүүгө багытталган майнаптуу ыкмалардын бири катары, эмгек мигрантынын легалдуу статусуна ээ болуу эсептелет. Кээ бир респонденттер, айрыкча билимдүү, жетиштүү маалыматка ээ болгон мигранттар, чыгымдардын жогору болгонуна жана узак убакыт сарпталышы керек экендигине карабастан, эң эле алгач кандайдыр бир кесиптик ишке киришүүнү жүзөгө ашыруудан мурда расмий документтерди алгандыгына ынанып, андан соң гана жумуш иштөөгө киришет., Бир респондентибиз мындай деди: «Чынчыл адам болгондуктан, жасалма документтердин негизинде иштеп жүрө албайм». Дагы бир белгилей кетчү нерсе, эгерде алар миграцияга кетип жатышса, үй-бүлө мүчөлөрүнө, туугандарына же тааныштарына да мыйзамдуу жол менен документ алуусун сунуш кылып, ал тургай талап кылышат. Жумуш менен байланышкан миграция көйгөйлөрүнө туруштук берүү үчүн респондент аялдар жумуш бергендердин ишенимине кирүү жана сый мамилесине жетүү максатында социалдык ыктарын да колдонушат. Мындай аялдар өз мамлекетине кайтып келген учурда да кесиптик байланыштарын үзүшпөйт жана бул жаңы мигранттар үчүн байланыш катары болгон. Мындай байланыштардын жардамы менен жаңы мигранттарга да жумуш таап беришет. Кыргызча ысымдарды орусчалап өзгөртүү практикасы да интеграцияланууга жардам берген бир ыкма катары эсептелет. Бирок, мындай практика улуттук окшоштукка шек келтирген, өзүн-өзү аныктоонун бузулушу катары каралат.

Баарлашуунун кээ бир катышуучулары стресске каршы күрөшүүнүн жолу катары динди (көбүнчө Ислам динин) пайдалангандыгын билдиришкен.

Фокус-топтордогу талкуулардын биринде аялдар тастыктагандай, алар дайыма намаз окуп, Алладан жардам сурай тургандыгын билдиришкен. Алардын бири: «Отуруп алып, Алладан баардык нерсе жакшы болсун, Аман-эсен жүрөйүн» деп тилейсиң деди. Бир нече аял ушунун айынан хиджаб кийип калгандыгынын айтса, башкалары Орусияда жүргөндө хиджаб жамынып калгандыгын айтат. Мындай маалыматтар динди жана диний практиканы кыйынчылыктарды жеңүү жана кыжаалат абалдан арылуунун механизми катары колдонуу мүмкүн экендигин ырастаган атайын илимий басылмалардагы маалыматтарга дал келет (Pargament, 1997).

Аялдар тарабынан туруктуулукту жана оң өзгөртүүлөрдү иштеп чыгууда

Мигрант-аялдар кыйналып өткөргөн оор турмуштун натыйжасында жан дүйнөлөрүндө туруктуулукка жана күч-кубатка ээ болушту. Бул аялдар жаңы дүйнөгө көз караштарды кабыл алуу менен, өздөрүн өнүктүргөндүктөрүн билдиришти. Мисалы, «Мен бул жерде өтө каргышка калгандай иштетчүмүн, ал жерден өзүмдү адам катары сезгенди үйрөндүм», өз күчүмдү өнүктүрүү менен «турмуштук тажрыйбага ээ болдум. Оор шарттарда жашап кетүүнү үйрөндүм»; жаңы мүмкүнчүлүктөргө ээ болуу менен, «Мурун аябай уялчаак болсом, азыр ачык-айрыммын» же «Адамдар менен чогуу иштөөнү, сүйлөшүүнү, өз багытымда иштөөнү, команданын бөлүгү болууну үйрөндүм. Эми өзүмө көбүрөөк ишенем. Эгерде адам бир нерсе кааласа, ага жетүүгө болорун билип калдым»; Мисалы, кээ бир мигрант-аялдар алар жок болгон учурда үй-бүлөсү бекемделет жана үй-бүлөнүн жашоосуна оң таасир берет деп ойлошкон. Төмөнкүдөй дагы бир шилтеме бул аргументти тастыктайт.:

Күйөөм мени жана ортобуздагы мамилени баалай баштады. Москвага барып, иштегеним жолдошума караганда көбүрөөк акча таба аларыма жана бул нерсеге азыраак күч салууну үйрөндүм. Ал мени көбүрөөк баалап, көбүрөөк сыйлай баштады, анткени мен тапкан акчадан карызыбыздын 250 000 рублин төлөп, бодо мал сатып алдык. (Мигрант-аял).

Мигранттар өз жашоо сапаттарын жогорулатуу жана өздөрүн өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрүн жигердүү колдонгонун байкаганыбызды белгилей кетүү кажет. Мындай байкоону изилдөөнүн эң жаш катышуучуларынын бирөөсүнүн жоопторунан көрүүгө болот: «Мен Анкарага барып, алты ай иштедим. Алты айдан кийин депортация болуп, ал шаарга кире албай калдым. Азыр мен жөн эле келинмин». Ал «жөн гана келин» экенин Түркияда жумушчу болуп иштеп жүргөн статустан төмөн деп эсептеши бизди абдан

ойлондурду. Улуттук статистикалык комитет (УСК) менен БУУнун Калк фондунун (ЮНФПА) (2016), изилдөөсү көрсөткөндөй, өлкөнүн жалпы адамдары эмгек миграциясы «... адамдарга жаңы билим берет, кесиптик тажрыйба жана пикир алышуу көнүмдөрүн сунат» (аялдардын 67 пайызы жана эркектердин 71 пайызы) жана «дүйнөнү көрүүгө жакшы мүмкүнчүлүк болчу» (аялдардын 68 пайызы жана эркектердин 73 пайызы) деп эсептешет. Биздин маалыматтар УСК жана БУУнун КФ аялдардын маанайын өнүктүрүүнүн, өз алдынча болуунун жогорку сезими, жаңы социалдык жана кесиптик байланыштар, акча жагынан көз карандысыз болуу жана психологиялык өзгөрүүлөргө алып келген кошумча багыттарын аныктоо аркылуу изилдөөнү толуктап турат, Биз бул нерсени кайтып келген мигрант-аялдардан алынган эки маек аркылуу чагылдырабыз. Биринчи интервьюда, аял өзүнө болгон ишениминин жакшыргандыгын жана өзүнө туруштук берүү жөндөмүн сыпаттайт:

Туугандарыма, өзгөчө башкача тарбия көргөн адамдарга (советтик адамдар) жакпай калдым, Орусиядан эркин адам катары кайттым. Муну элге ачык чындыкты айта баштадым. Айткандарым бирөөнө жагара же жакпасы мен үчүн баары бир болчу. Мени уккандар мени карап алышып, «жинди болуп калган турбайбы» деп ойлошту!

Төмөндө берилген экинчи шилтем көз карандысыздыктын жана акча жагынан жетишкендиктеги жашоонун жогорку деңгээлин көрсөтөт:

Ал жерде өзүмдүн акчам бар экендигине көнө түшкөм, аны эми өзүмө дагы жумшай алчумун.. Сиз элестетип көрсөңүз, мен косметиканы пайдаланганды үйрөнүп,; сулуулук боюнча SPA-салондорду жана мастер-класстарга катыша алчумун, анткени бир аптада бир жолу акысыз болчу. Мен үчүн бул нерсе адатка айланган.

Ийгиликтүү интеграция тууралуу кайтып келген респонденттер билдиргендей, алар миграция тажрыйбасын пайдаланып жана ал тууралуу ачык айтып калышты. Мында экономикалык жетишүү сөзсүз түрдө эң негизги ролду ойноду. Өзүнө-өзү канааттануу, өзүн-өзүн баалоо сезимдери жана өз алдынча жашоо көрүнүп турду:

Иштеп акча тапкандыктан жана табылган акча үйүбүздүн курулушуна жумшалып жаткандыктан, жүрөгүмдүн түпкүрүндө ушунчалык бактылуумун деген сезимди жаратты. Бул нерсе саякатымдын жакшы жагы болуп саналат.. Карызыбызды кайтарып бердик. Бул дагы жакшы нерсе!

Кызыбызды университетке жөнөтүп, окуусун төлөп, колуна акча бердик. Кызыбызга телефон чалсаң, ал: «Апа, мен Олимпиададан утуп алдым», - деп айтты. Ошондо сүйүнүчүм койнума батпай турду!

Үйгө келип, апамдын медициналык жардамына акча төлөдүм. Апамды курортко алып бардым. Үйдү оңдоого акча төлөдүм.

Бул респонденттер чет мамлекеттеги оң тажрыйбалары менен чын көңүлдөн бөлүштү:

Чет мамлекетке барганда жаңы дүйнөнү, жаңы адамдарды көрөсүз жана 40 жашта болсоңуз деле дүйнөгө болгон көз карашыңыз өсөт. Орус тилин үйрөнүңүз. Айылыңызда халат кийесиз, жоолук салынасыз. Биз Москвада сырткы көрүнүшүбүзгө кам көрүүнү үйрөндүк.

Адамдар менен тил табышканды үйрөндүм. Менин мүнөзүм түнт. Азыр адамдар менен иштеш мен үчүн жеңил болуп калды, анткени жумушумдун бир бөлүгү катары кардарлар менен сүйлөшүүгө туура келчү. Адамдар менен пикир алышыбыз керек эле. Эгерде өз жумушуңузду аткарып отура берсеңиз, кардарга бул нерсе жакпайт эле. «Иштериңиз кандай?», «Итиңиз кандай?», - деп суроо берип турушуңуз керек эле.. Бул абдан пайдалуу. Атүгүл, азыр мен отуруп алып, сиз менен сүйлөшүп жатканым да абдан пайдалуу.

Эмгек миграциясынан кийин жан дүйнөнүн оң жакка өзгөрүшү жана анын маселелери айрым респонденттерибиздин миграциядан кийинки жашоого көнүп кетүүсүндө негизги ролду ойноду. . Аны «Миграциядан кийинки өсүү» деп атайбыз (МКӨ). Төмөндө эки ийгиликтүү окуяны айтып берели.

Кайтып келген, Кыргызстандын түштүгүндө жашаган мигрант-аялдын Орусияда ийгиликтүү бизнеси бар экен, анын жаңы ишкердик көнүмдөрү андагы лидерликтин жаңы тариздерин жана аялдарга жүктөлгөн экономикалык ишти өнүктүрүүгө жардам берген. Ошол учурда бул аял чет мамлекетте жүрүп, өз үйүндө чакан бизнесин жүргүзүүнү уланткан берген. Бизнеске өзүнүн сиңдисин, андан кийин башка жаш аялдарды тарткан. Ал өз айылында аялдардын жетекчилигинин алдында алгачкы соода түйүнүн түзүүгө жардам берген. Төмөндө өз сөзүнөн алынган баян берилет:

Жумушу жок сиңдиме [айылдын аты] өзүнүн ишин ачууга жардам бергем. Ал айына 300 доллардан иштеп тапчу. Ошол кез үчүн бул жакшы эле акча болчу. Ошондой эле престиждүү да болчу, анткени

орундун ижарасы үчүн айына 500 доллар төлөнчү. Күйөөсү аны таштап, Орусияга кеткен, эки балалуу жана акчасы жок болчу. Кичүү баласы ымыркай эле. Ал бала баккан аялды жалдап, иштей баштады. Аял кишинин [айылдын аты] бизнести жетектеген ошол кездеги алгачкы окуялардан болгон.

Бул респондент кайтып келгенден кийин ийгиликтүү жеке бизнесин Орусиядан иштеп тапкан акча менен (бир канча кыйынчылыктардан кийин) калыбына келтире алган жана Орусиядагы кесиптештери менен ишке байланышкан өнөктөштүгүн уланткан.

Айылдан өлкөнүн түндүгүнө кайтып келген башка мигрант-аял ички сезимдеги өзгөрүүлөр жана оң жагына өсүшү тууралуу билдирип, өз айылындагы саясий жетектөөгө катышууга чечим кабыл алгандыгын төмөнкүдөй айтып берди:

Бул тажрыйба (эмгек миграциясы) турмушумдагы эң мыкты тажрыйба болгон. Аябай күчтүү адам болдум. Себеби кайтып келдим, тынч отура албайм. Дайыма иштеп турушум керек. Москвадан келгенден кийин үйдө жөн эле отура берген адам эмес экенимди түшүндүм. Дайыма иштейм. Эгерде мүмкүнчүлүк берилсе, өзүмдү жергиликтүү кеңештин депутаты катары көрөм. Мени саясий партиянын [партиянын аты] мүчөсү болууга чакырышты. Бул партиянын лидери мага: «Менин балам сага окшош болгондо, отуз жашка толгондо өлүп калмакмын, жүрөгүм тынч болмок», - деди.

Башка чыгаан аялдар миграциядан кийинки юридикалык кеңештерди берүү сыяктуу лидерликтин түрдүү мүмкүнчүлүктөрүн, атүгүл, жаңы кетип жаткан эркек-аялдар үчүн расмий жана коопсуз жумуштуулук менен камсыз болууга көмөк көрсөткөндөрүн айтып беришти. Бул аялдар өздөрүнүн жакшы беделин колдонушуп, жумуш берүүчүлөрдү жана жаңы мигранттарды ыраазы кылуу үчүн болгон байланыштарын жана тарамдарын пайдаланышкан. Биздин пикирибиз боюнча мындай маалыматтар саясат тармагындагы келечектүү демилгелерди кароодо, эмгек миграциясы (сыртка чыгуу, үй жана жашоо, жумуш менен камсыз болуу ж.б.) жөнүндө маалыматты **расмий булактардан (УСК жана ЮНФПА, 2016) эмес, коомчулуктун башка мүчөлөрүнөн, интернеттен жана жалпыга маалымдоо каражаттарынан** албай, алар өздөрүнүн коомдоштуктарынан алган өзгөчө аялдар менен эркектердин үчтөн экисине абдан керек. Так сандар көрсөткөндөй . аялдардын 32 пайызы жана эркектердин 36 пайызы зарылдык болгон учурда маалымат алуу үчүн адистештирилген миграция кызматына кайрылышарын билдиришкени (УСК жана ЮНФПА, 2016). Бул жерде келтирилген мындай

жүрүм-турум, аялдардын жүрүм-туруму сыяктуу чет мамлекетте жаңы жумушка орношууда жаңы мигранттардын корголбогон абалын жакшыртты жана жалпы эле аярлуу катмарын төмөндөттү.

Миграциядан кийинки ыңгайлашуу жашоо сапатын жакшыртуу үчүн айылдарындагы жашоонун шарттарын өзгөртүүгө шыктанган аялдардын тобу тарабынан көрсөтүлдү:

Ар кыл жерлердеги жашоону көрдүк. Мейкиндигибизди, көз караштарыбызды кеңейттик. Кыргызстанды Түркия сыяктуу мамлекеттер менен салыштыра алдык. Айырмасы асман менен жердей. Жакшы жашоого, жылуу жана ысык сууга, коммуналдык шарттарга жана унааларга бат эле көнүп каласыз да, ушулардын баарын бул жерден көргүңүз келет, анткени өзүңүзгө жана башкаларга да ыңгайлуу. Булардын баарын бул жерден көргүбүз келет.

Бул мисалдар изилдөөгө катышкан аялдардагы миграциядан кийинки өсүштү чагылдырып турат. Жакшы жакка өзгөрткөн маанилүү факторлор мурда айтылган алгачкы миграциянын артыкчылыктары, ошондой эле багыттын социалдык тармактары бар экендиги жана мекенге социалдык жактан колдоо көрсөтүү болуп эсептелет.

Миграциядан кийинки стресс менен аярлуулуктар

Миграциядан кийинки өсүү (МКӨ) жалпыга таандык кубулуш болгон жок. Кыжаалаттануу деңгээли төмөн жана жарааты жеңилерээк болгон аялдар үчүн ал маанилүү болгон. Миграция учурунда өтө жогорку кыжаалатка кабылгандар, биз айткан, Миграциядан кийинки кыжаалаттанууга (МКК) да дуушар болду. Бир тажрыйбалуу мигрант-аял бизге мындай деди: «Кээ бир учурда адам экендигин сезиш керек. Сиз ал жерде өзүңүздү адам катары сезбейсиз». Миграциядан жаракаатынан айыгып жатканда кыйла кыйналыптыр, анын баяндамасында, ошондой эле эсиндегилерин айтып жатканда, узакка созулган кыжаалаттануу белгилерин, анын ичинде унутулгус эске түшүүлөрүн. байкап жаттык:

Эсимде, балдарым менен кайненемдикинде болчумун. Кыш болчу, кечинде аны барып, көрүп келели деп, конуп калдык. Күйөөм эки киши менен кечирээк келди. Биз уктап жатканбыз, алар үстүндө фарасы бар унаа менен келишти. Мен атып турдум да, полициялардын унааларында болгон прожекторлорундай элестетип, «А-а-а! Полиция!», - деп айкырдым. Бул нерсе эмоционалдуу болду. Кыжаалат болдум. Өзүмө боор ооруп ыйлап жибердим.

Кайтып келишкен Кыргызстандын мигранттардын Миграциядан кийинки (МКС) стресстик абалы жана миграциядан кийинки өсүүшү (МКӨ) анча изилденбей калууда. Биздин дайындар боюнча бул теманы ар тараптуу түшүнүү үчүн иштеп чыгуусу жетишсиз, бирок басмырлоого байланышкан, тобокелдиктер жана коркутуу коштогон процесске – реинтеграцияга зор таасир эткендигин алар көрсөтүп турат.

УСК жана ЮНФПА (2016-ж.) кандайдыр бир даражадагы изилдөөлөрүндө карама-каршы көз караштарды көрсөткөндөй, респонденттердин эки пайызы гана сурамжылоодо кайтып келгенде кандайдыр бир терс көз караштарын билдиришкендиги.. УСК жана БУУнун КФ (2016-ж.) изилдөөлөрүнө ылайык, мындай көрүнүштөр катышуучулардын жашаган жерине, билимине же дагы башка демографиялык мүнөздөмөлөргө көз каранды болгон эмес. Бирок, биздин дайындар так көрсөтүп тургандай, терс стереотиптердин терең сиңип калуунун натыйжасы болгон кайтып келишкен мигрант-аялдардын арасында аярлуулуктун начар сезилүүчү аспектери иш жүзүндө бар экендиги байкалат. Мисалы, биз маектешкен аялдар менен эркектер кайтып келишкен мигрант-аялдарга терсаяктыгын билдиришкен. УСК жана ЮНФПА (2016) изилдөөсүнө катышкан баардык катышуучулардын 60 пайызына жакыны үйлөрүнө кайтып келишкен мигрант-аялдар көз карандысыз болуп калышканын жана өздөрүнө болгон ишенимдери жогору болуп калганын, ошондой эле өздөрүн эркектердей сезип калышканын айтышты. Бирок, аялдардын 38 пайызы жана эркектердин 45 пайызы ошол эле сурамжылоодо «Миграциядагы аялдар адепсиз жашай башташат» деп эсептешкен. Ушуга байланыштуу, УСК жана БУУнун калк фондуна ылайык (2016-жыл), аялдардын 51%ы жана эркектердин 55%ы Орусиядагы Кыргызстандын аялдарын моралдык жактан текшерүүгө жана «коргоого» аракет жасаган «Патриот» тобу сыяктуу улутчул уюмдардын ишин колдошот. Ошол эле учурда, аялдардын 22%ы жана эркектердин 26%ы эркек киши өзү туулуп-өскөн мамлекетте калтырган үй-бүлөсүн мурункудай эле багып жатса, мигрант эркектин жаңы үй-бүлө куруусу адепсиздик катары эсептешпейт. Биздин маалыматтар көрсөткөндөй, эркектердин көйгөйлөрү кайтып келишкен мигрант-аялдардын көз карандысыздыгын түшүнбөсү жана кабыл албоосу менен ж.б. байланышкан. Алардын ою боюнча, алар жаман көргөн жашоонун жаңы балуулуктарын, жаңы дүйнө көз карашын жана «жат нерсени» мигрант-аялдар кабыл алышты. Бир респондент мындай деп айткан: «Мен мигрант-аялдарга терс көз-караштамын: алар

кетишет, бузулушат, ажырашышат, алардын менталитети өзгөрөт, жана алар көз караштарын өзгөртүшөт» (ФТТ эркек-катышуучусу). Көпчүлүк учурда эркектер «өзгөрүп кеткен» аялдарына үйлөрү канааттанбай калат деген кооптонууларын билдиришкен. Эркектер аялдары чет мамлекетте көнүп калган стандарттарына көнө албайбыз жана аларды мурдагыдай контролдой албайбыз деп тынчсызданышат. Бир эркек-катышуучу мындай деп түшүндүрүп берди: «Алар Мекенине тажы тагынып келгендей болушат.: ал аялдар мындай деп ойлошот: “Мен эми өзүм акча таба алам, Эрсиз деле жашай берем деп, -. Үй-бүлөдө ажырашуулар башталат.”. “Жүрүм-туруму адептүү кыргыз мигрант-аял” деген образ менен байланышкан көрүнүштөргө карама-каршы келет деп эсептелген мигрант-аялдын жүрүм-туруму ар кандай түрдөгү жактырбоого жана жазалоого алып келет.

Маектешүүлөрүбүз аркылуу белгилүү болгондой, кайтып келишкен жаш мигранттар кыздар турмуш курууда кыйналышат. Фокус-тобунун дискуссияларында эркектердин тобунда талкуу учурунда, кадимкидей болуучу нерсе катары, алардын пикири боюнча мындай аялдар менен эк ким баш кошпойт.. Бир эркек жалпынын пикирин мындай деп билдирди: “Мигрант-аялга кимдин үйлөнгүсү келмек эле? Ал аял ушул жолду тандагандан кийин жубай же эне болууга талапкер боло албайт...”. УСК жана БУУнун Калк фонду (2016) жүргүзгөн сурамжылоодо кайтып келишкен мигрант-аялдардын 11%ы гана баш кошууга карата болгон көз караштарын өзгөрткөндөрүн айтышты. Бирок, биздин изилдөөбүздүн натыйжасында мигрант-аялдар болжолдуу “бузулган” аялдардан дегенден улам андайларга үйлөнүүгө болбойт деген пикири түзүлгөн. Бир бойдок эркек-респондент: “Мигрант болгон аялга үйлөнбөй турганын айтып, себеби мындай деп түшүндүрдү “мындан кийин ал таштанды болуп калат”. Аялдар, анын ичинде кайтып келген мигранттар “Миграциядан кийин бул кыз болбой калган! Анын тагдыры ага эркек үйлөнбөйт го ... турмушка чыккан күндө деле көптөгөн ушактар тарайт. Көп кыздар бузулуп кетишкен” же “Турмушка чыккың келсе, Орусияга барбай эле коюңуз. Кыздар андан кийин келечектерин кура алышпайт” деген ойлорун айтышат. Мигрант-аялдарга карата айтылып жаткан “бузулган” деген түшүнүк ата-энелеринин сыйлабай калууларынан тартып чет мамлекеттеги сексуалдык жашоо мүнөзүнө чейинки жат жүрүм-турум катары кабыл алынат, анткени “Алар бир бөлмөдө 15 киши болуп чогуу жашашат, чогуу укташат, аялдар чечинишип, эркектер чогуу жатышат. Биз миграция учурунда алардын ЧЫН ЭЛЕ эмне кылып жатышканын билбейбиз”. (жалпы Фокус топтун талкуулоосунун катышуучусу).

УСК жана БУУнун Калк фондунун сурамжылоосунда аялдардын 68%ы жана эркектердин 70%ы «миграция үй-бүлөдөгү мамилени начарлата турганына» макул болушту. Ушундай темадагы изилдөөлөрдүн биринде эмгек мигранты болуп кеткен аялы “таптакыр орус” болуп калгандыгынан улам ажырашып кеткен эркек бар болчу. Аймактардагы көп мүчөлүү үй-бүлөлөрдү эске алганда, терс көрүнүш кайнене менен кайнатадан келип чыгат, себеби алар мурункудай келиндерине контролду жоготуудан коркушат.

.. Келиним аябай көз карандысыз болуп бара жатканын түшүнбөй жатам, анткени базарга качан барарын да менден сурабайт (базарга барыш жана эмне сатып алыш үчүн уруксат сурабайт). Ар бир адам өз ордун жана үй-бүлөдөгү ролун, ошондой эле аны аткарууну билүүгө тийиш ... (аялдардын ФТТ катышуучусу)

Кайтып келген орто жаштагы бир аял менен маек курганда аны үй-бүлөсү кабыл албай коет деген коркуу сезими анын миграциядан кийинки турмушунун борбору болуп калган экен:

Кайтып келгенден бери коркуп жатам. Эч ким мени жактырат же жактырбайт деп коркпошу керек. Кыргызстанда өз оюңду сыртка чыгарып айтууга психологиялык жактан колдоо жок, адистер жок. Жолдошум, кайненем, кайнатам жана апам эмне айтат деп корком. Мен жактырбаган сөздөрдү сүйлөшөт. Алардын айткандары мага жакпай жатат деп кантип айтам? Иштегенди үйрөндүм, анткени иштесеңиз, максаттарыңызды орундата аласыз. Андан башка мен эч нерсе жасаган жокмун [миграция учурунда].

Мунун өзү айрым мигрант-аялдар миграциядан кийин мүмкүнчүлүгү жактан өнүгүүсүнө тоскоол болуучу пикир келишпестик үй-бүлөлүк шарттарга кайтып келишет дегенди билдирет. Үй-бүлөдө зордук-зомбулук тууралуу имиштер болуп, , элге ачык айтылчу эмес.

Респонденттердин айрымдары «элден чыгып калган киши» тууралуу жана үй-бүлөсү алардан баш тартканын айтышкан. Башкалары ачык эле урушунун жана үй-бүлөлөрүнүн шылдыңына кабылган курал болуп калышты деп ойлошкон. «Силерге бул Орусия эмес, азыр Кыргызстандасыңар, ошондуктан биздин жолдо өз жумушуңарды аткаргыла» ж.б. сыяктуу кемсинтүүчү сөздөрдөн кийин алардын жандүйнөсү бузулган. Бир аялдын күйөөсү балдарынын көзүнчө «үйдү тазалабасаңар, апаңар орусча каргап кыйкырат» деп «мокочо» кылганга аракет жасаганын айткан. Өнөктөш тарабынан зордук-зомбулук жөнүндө дайындар көрсөткөндөй, аялдардын эмгек миграциясы

эркектин агрессиясын пайда кылат. Көрсөтмө катары фокус-группага катышкан, жакында эле пайда болгон орто жаштагы аял чет мамлекеттеги жүрүм-туруму орунсуз деп дайыма жолдошу күнөөлөй бергенин айткан; өзгөчө ичип келген кезде ал жактан баардыгы менен жатканымды айтчу. Аялдын сөздөрүнөн билинип тургандай, дайыма көрсөтүлүп келген мындай психологиялык кысым аны кыйнаган. Биз үчүн, бул үй-бүлөдө ырбаттуу күчү бар жашыруун талаш-тартыш бар экендигинен кабар берет. Үй-бүлөсүнө жакпай калган мигранттар миграцияда жеткен көз карандысыздыктары кокусунан эле керексиз, ошондой эле үйгө кайтуу үчүн каалаган нерсе эмес болуп калганын сезишкен. Алар мигранттардын тажрыйбаларын унутууга жана алардан баш тартууга, «кадимки» жашоого кайтып келүүгө аргасыз болушкан. Аялдар бул нерсени жасабагандыктарын көргөндө, үй-бүлөдө зордук-зомбулук көрсөтүү мүмкүндүгү арткан.

Ошол эле учурда, респонденттердин миграциялык тажрыйбасы сөздү жана күчтү ашыкча колдонууга каршылык көрсөтүүгө мүмкүндүк берген. Бир нече учурларда мигрант катары экономикалык жактан ийгиликке жеткен аял кайтып келгенде кеңейтилген ыйгарым укуктарына жана сүйлөшүүлөрдү жүргүзө ала турганына жана үйдөгү терс практикага туруштук бере ала турганына күбө болдук. Жогоруда аты аталган респондент «Мен кетсем, үйүң тургузулмак эмес» экендигин эскертип, күйөөм менен сүйлөшкөм». Бирок, ал канчага чейин жат жүрүм-турумдан шектенген эркектин кемсинтүүсүнө туруштук бере алат? Моралдык түшүнүгү бар күйөөнүн бушайман болушу материалдык пайдалар менен жокко чыгарылып кетеби? Аялдар накталай акчанын жетиштүү санын үйгө алып келе албай калган учурда алар, өздөрүн коргой албай калышкан. Дагы бир башка мигрант-аял күйөөсүнүн зомбулук жүрүм-турумун өзгөртүүдөн баш тарткан. Абалды кандай болсо, ошондой кабыл алышы же кабыл албашы керек эле; «Аны эмне кылам? Балдарым бар ... Андан тышкары, ал эркек, ошондуктан бул демейдегидей эле нерсе. Ал мени багуучу катары баалабаса да, ал менин жолдошум жана балдарымдын атасы».

Үй-бүлөдө кайтып келишкен мигранттарга көрсөтүлгөн зордук-зомбулуктарды изилдөө бул изилдөөнүн негизги максаты эмес болчу. Биз берген маалымат жарым-жартылай түзүлгөн суроо-талаптардан келип чыккан жана маалыматтарды чогултуу ишинде стандартташтырылды. Бирок, биздеги маалыматтар аялдардын эмгек миграциясына байланышкан көндүм көрүнүштөрдүн натыйжасында зомбулукка учураган аялдарды сыпаттоо үчүн

жетиштүү эле. Үй-бүлөдө кайтып келген мигранттарга көрсөтүлгөн зомбулуктун санын карап чыгуу үчүн кошумча изилдөө жүргүзүү жана башкача ыкманы колдонууну талап кылат.

Ошого карабастан биздеги маалыматтар көрсөткөндөй, айрым тажрыйбалар мигрант-аялдарга карата көрсөтүлгөн экономикалык зомбулук катары сыпатталышы мүмкүн. Айрым учурларда аялдардын жеке турмушун жана каржылык абалын акча которуулардын туруктуу жеткирилишин камсыздап турган үй-бүлөлөрү контролдоого алышкан. Бирок аялдарга карата зомбулук колдонулчу эмес, эгерде алар бардык тапкан акчаларын жана баардык тапкан кирешелерин үйлөрүнө жиберешкен болсо. Сурамжыланган мигрант-аялдардын баардыгы ушундай социалдык эңсөөлөргө татыктуу экенин билдиришкен. Аялдар үй-бүлөлөрүн материалдык жактан жетишкендикте жашоолору үчүн зарыл акчаны берүүгө чындап даяр болчу. Адатта, ага университеттин окуусуна, үйлөнүү үлпөт тойлордун чыгымын, жаңы тамды сатып алууга же жаңы тамдын курулушуна сөзсүз төлөө жана коргогон акчаны калыбына келтирүү, ошондой эле балдарга жана башка тууган-туушкандарга берилүүчү каражат кирет. Ошондой эле, балдардын кийимдери жана бут кийимдерине, үйдү жылытуу үчүн алынган көмүрдүн чыгымдарын жана салтка айланган салтанаттарга барыш үчүн накталай акчаны да камтыйт. Ушундай “стандарттуу” пакетти бере алгандык мигрант-аялдардын турмушун канааттандыруунун, кадыр-баркынын жана жеке беделинин маселеси болгон.

Ошол эле учурда, аялдардын көбү үй-бүлөсүн туруктуу киреше менен камсыздай албаса, тузакка түшүп, өздөрүн күнөөкөр жана уят сезип калат деп эсептешет. Акча каражатын табуу үчүн каржылык эзүү таризи үй-бүлөнүн муктаждыктарын жана эң керектүү буюмдарды сатып алууга каражат табууга түрткөн жана мындай камсыз кылуу чексиз болгон. Респонденттин бирөөсү “үй-бүлөсүнүн ишеничин актабай калсаңыз эмне болот?” деген суроого жооп берип жатып, кыйкырып жиберди: “Кайсы бетим менен үйүмө кайтып келмек элем? Уялмаммын. Эл эмне дейт?” Эл: “Ал таптакыр эле иштеген жок!”, - деп айтат. Мындай кысым аялдардын таламдарын, шыгын жана максаттарын ишке ашыруусуна тоскоол кылышы жана бейпилдигине терс таасир берүүчү ашыкча жүктөлгөн жумушта иштөөгө мажбур кылышы мүмкүн. Балдарын жана үй-бүлөлөрүн акча которуп, колдоо боюнча аялдардын ырааттуу жана ийгиликтүү аракетин аныктап чыктык, акча каражаты аялдарды өзүн өнүктүрүүнү колдоо үчүн

кайра инвестиция кылынбай турган далилдерди таптык. Тескерисинче, чет өлкөдө татаал, опурталдуу шарттарда бир нече жыл иштеп келген аялдар үчүн көзгө көрүнөрлүк тобокелдиктер бар, алар үйлөрүнө кайтка пайда таба алышпайт. Бир мындай окуя төмөндө келтирилген. Жыйырмаларга чыккан бир аял-респондент күйөөсү менен чет өлкөдө бир нече жыл өткөндөн кийин күйөөсүнүн үйүнө кайтып келишет. Ал жана анын күйөөсү, үй-бүлөсүнө акча жөнөтүп турушкан, улуу уулуна үй курууга жардам берүү үчүн. Ал мындай дейт:

Күйөөмдүн улуу агасы менен эки жаш инилери иштебейт. Алар алфавитти да билишпейт.. Алардын аялдары да тамга тааныбайт. Алар текст кабарларды кабыл алышат, бирок аларды окуй албайт. Ошентип, бул бир туугандарыбыз менен кайын энем үйдө калып, жөн гана биз жөнөткөн акчаны жеп жата беришкен. Москвада жүргөндө менин күйөөм биздин кичинекей кызыбызды катуу сагынды, ал үйгө кайтып келди. Ошентип, мен да келдим. Биз кайра келгенде, менин кайын энем чатак сала баштады, анткени үй али бүтө элек болчу. Эми алар биз менен сүйлөшпөйт, алар таарынып жатышат. Бизди туура эмес кылдыңар деп айтып жатат. Азыр биздин жашай турган жерибиз жок. Бул жолу биз өз үйүбүздү куруу үчүн кайра иштешибиз керек

Алтургай, мигрант-аял, үй-бүлөнүн негизги киреше алып келүүчүсү болгондо деле, акча эмнеге короп жатканына билүүгө акысы жок болушу мүмкүн. Көп учурда кайтып келген мигранттар, алар үйгө баардык кирешелерин жибергенине өкүнүп, акчаны өздөрү сактабаганына кайгырышат. Муну биздин респонденттердин биринин сөздөрү айкын көрсөтөт:

Эгерде менин күйөөм мага уруксат берсе, мен кайра барып иштемекмин. Мен анда акчаны үйгө жибербестен, баарын сактап коет элем. Мен ошол жерде иштеп жатканда, ай сайын акча жөнөтчүмүн. Мен тамак-аш жана батирге жетиштүү акча алып калып, калганын үйгө жиберчүмүн. Мен кайтып келгенде, мен үчүн эч кандай акча жок болуп чыкты...

Көп учурларда, аялдар, алардын акча которуулары майнаптуу инвестицияланган эмес деп нааразы болушууда. Мисалы, Нарын облусундагы үй-бүлөлөр малдын башын көбөйтүү үчүн сатып алууга көп акча колдонушат. Биздин респонденттердин бул каражаттардын стратегиялык эмес пайдалануу деп ырастаган, үй-бүлөсүнүн байлыгын көбөйтүүгө кеткен эмес, алар чет өлкөдө башынан өткөргөн кыйынчылыктарды актаган жок.

Жолдошум мен жөнөткөн акчаны алыш үчүн банкка келет, жанына төрт балабызды ээрчитип алат.

Акчаны колго алгандан кийин даамдуу тамак жеш үчүн балдарды түз эле кафеге алып барат. Мен болсо бул жерде ачка болуп жатсам, ар бир тыйынды коротпой эсептеп жүрсөм, алар болсо кафеге барышат.

Бул респондент күлкү менен кабыл алган, бирок тапкан акча кантип сарпталганына жана анын оор эмгеги таанылбаганына макул болбогону ачык мааниде айтылды.

Аял-мигранттардын иштеп тапкан акчасын бааланбай калгандыгы, кээ бир акча которуулары, мисалы үй, унаа, ж.б. сыяктуу олуттуу сатып алуу учурлар үчүн “жетиштүү эмес” деп бааланганы далил болгон. Аял-мигранттарды үй-бүлө мүчөлөрүнүн эч качан түгөнбөгөн талаптарды канаатандыруучу катары жана дайыма алардын кысымы астында күнөөлүү болууга мажбур кылган. Эгерде өз үй-бүлөсүнүн үмүтүн актай албай калса, коомчулук тарабынан жактырбастыкка кабыларын мигранттар билет. Мисалы, чет өлкөдө келини бар улгайган аял маектешкенде таарынычын бөлүштү; “Ал тапканын баарын бизге эмес, өзүнүн балдарына жумшайт. Бул үйдө ал сатып алган эч нерсе жок ... Ошентип, мен Орусияга барганынан эч кандай пайда көргөн жокмун”. Бул келин үйүнө кайтып келгенде стресс кесепеттерин башынан өткөрөт, нааразы болгон үй-бүлө мүчөлөрүнүн кегинен жана ачуусунан, анын ичинде эмоционалдуу стресске дуушар болот.

Бул үй-бүлөлүк аярлуулуктан тышкары, кошумча, кайтып келген мигрант-аялдар, ошондой эле, экономикалык теңсиздиктин башка түрлөрүнө туш келет: жумуш менен байланыштуу кызматтарга жете албагандыкка жана өз кесиптигинен четтеп калгандыгына учурайт. Бул эмгек миграциясынын расмий эмес мүнөзүнө байланыштуу. Фокус топторунун талкуулоосу учурунда, анын катышуучулары өкмөт тарабынан каржыланган коомдук колдоо жана кайтып келген мигранттар үчүн коргоонун жоктугу тууралуу өздөрүнүн бир топ тынчсызданганын билдиришти:

Миграция мамлекеттин майнапсыз иштеп жаткандыгынын жана кыргыз менталитетинин натыйжасы болуп эсептелет. Жаштардын көбү мыйзамсыз иштеп жатабы деп коркобуз, себеби кыска убакытка жалданып кетишүүдө ... Алардын пенсиясы кантип эсептелет? (жалпы ФТТ нын эркек катышуучусу)

Мыйзам ченеминде жалданып жана кабыл алуучу өлкөнүн салык жана эмгек рыногунун суроо-талаптарына толугу менен жооп берген эмгек мигранттары ушул сыяктуу тынчсызданууларын

билдиришти. Расмий эмгек рыногунун коррупцияланышынан жана өзгөрүлмө мүнөзүнөн тышкары, мамлекеттик тутумундагы социалдык коргоонун көрүнбөгөндүгү аларды тынчсыздандырат. Мигранттар эмгек акча которуулары аркылуу экономикага кошкон салымы расмий түрдө Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан таанылган эмес. Ошондой эле, социалдык жөлөкпул жана пенсия укуктары, мисалы, расмий иш жылдардын санына жана аларды коштогон салык төлөмдөрүнүн чегерүүлөрдүн негизинде топтолот. Ай сайын берилүүчү пенсия, адамдардын пенсия курагына жеткенде ала турган жөлөкпулу, эсептөө үчүн расмий түрдө иштеген жылдарынын саны абдан орчундуу болуп саналат. Бул жөлөкпулдар, пенсиялар улгайган адамдар үчүн кирешенин маанилүү булагы. Келечекте алардан ажыроо коркунучу мигранттар үчүн коопсуздуктун булагы болууда. Аны төмөндөгү үзүндүдөгү бир нече мисалдардан улам көрсөк болот:

Мен кайтып келгенде, мен ... мен биздин жетекчи үчүн иштешүү экенимди дагы бир жолу айтып коёюн, билбейм; эч кандай эмгек келишимдери жок. Биз мигранттар катары иштейбиз. Бирок, биздин мамлекеттик пенсияга бул (эмгек стажы) эсептелбейт экен... эч кандай ... бул мен пенсия курагына жетем, анда жашоо кандай болот деп ойлонуп жатам? Мен каалайт элем..., биз чынында эле бул жумушта иштегенбиз деп далилдешибиз керек, ошондо гана менин пенсияма эсептелинет (Аял-мигрант).

Менин расмий иш жана укуктук абалым менен көйгөйлөр жок эле. Бирок, мен пенсия курагына жакындап жатам, мен ошого тынчсызданам. Менин балдарым өтө эле жаш, мени бакканга. Кантип, жок дегенде, минималдуу пенсия алса болот? Бул мен үчүн абдан кыйын болуп калат. Мен Казакстанда көп жылдар бою иштегем; эч кандай пенсиялык макулдаштыгыбыз жок. Мен азыр Орусияда иштеп жатам, эч кандай пенсиялык укуктарга ээ эмесмин. Мен пенсионер болгондо, акчаны кайдан алабыз? Бул чынында эле мени тынчсыздандырат. (Аял-эмгек мигранты)

Респонденттер мамлекет чет өлкөдө иштеген жумуш жарактуу жана мыйзамдуу деп таанылбай турганына тынчсызданышат. Кыргыз Республикасынын, мисалы, ошол өлкөлөрдө иштеп жүргөн мигранттардын иш жылдары Кыргызстанда пенсия чектегенде эсептеле турганын камсыз кылуу боюнча Орусия жана Казакстан менен келишим барбы же жокпу, түшүнүксүз. Сурамжыланган мигрант-аялдар бул процесстерди түшүнүп, ошондой эле Кыргызстандын экономикасына алардын акча которуулары аркылуу

кошкон олуттуу салымы расмий түрдө таанылбайт деп тынчсызданып жатышты. Алар өздөрүнүн чет өлкөдө иштеген жумушу маанисиз же көзгө көрүнбөгөн, таанылбаган жана төлөнбөгөн катары каралат деп ойлошот. Мындай иренжүү, үмүтсүздүк башаты болуп, аялдарды андан да аярлуу жашоо кырдаалдарга, кооптуу жашоо жана чегине жеткен жакырчылыкка түртүшү мүмкүн.

Биздин изилдөөдө мигранттар, адатта, төмөн адистиктеги жумушту аткарышкан, өз кесибинен алыстаган, бул Кыргызстанда адистигин жогорулатуу келечеги өнүкпөй калышына алып келиши мүмкүн. Кесиптик чеберчилигин формалдуу түрдө жогорулатуу эмес, жумуштун төмөн статусу, расмий эмес жана кесибинен алыс иштерди аткаргандыгы, кайтып келгенде жумушка орношуу мүмкүнчүлүгүн азайтат. Төмөндө бир нече айкын мисалдар келтирилген.

Биздин респонденттердин бири үчүн чет өлкөдө өткөргөн убакыт анын ишкер катары эмгек жолун үзгүлтүккө учуратты жана өз мекенине кайтып келгенден кийин бир топ опурталдуу абалга туштукту:

Мурда [Мен кеткенге чейин] жашоом жакшы болчу. Мен [Кыргызстанда] бул жерде иштеп, жакшы маяна алчумун. Мен өзүмдү колдой алмакмын. Мен да ошол жерде[Москвада] башка бирөө үчүн иштөөгө мажбур болдум жана менин жашоом да жаман болду. Мен кайтып келдим. Бирок, жумушсуз калдым. Мен мурдагы жумушума кайтып бара алган жокмун. Бир жыл бою бул жерде жүрүп, жумуш таба албадым. Мен насыя алып, базарда иштей баштадым, бир айдан кийин насыяны кайра төлөй башташ керек болду, бирок төлөй албадым. Мен насыяларды кайра төлөп беришим керек, ал кыйла татаал болду.

Айылдан келген дагы бир респондент-мигрант, жергиликтүү мектепте мугалим болуп иштеген жана ал кайтып келгенде, эч кандай жумуш менен камсыз болууга кепилдик алган эмес.

Мен кайра кайтып келгенимде, алар мага толугу менен окутуу жүгүмдү бере албаган. Мен окутуу жүгүмдүн жарымын алып, ошондой эле кошуна айылдык мектепте окутууга да макул болушум керек эле. Завуч айтты, мен эки жыл мурда таштап кеткендиктен, мектептин директору мага аз жумуш бере турганын айтты. Ошондуктан, мен макул болдум. Мен эмне кыла алам? Мен эки мектепте дем алышы жок иштейм. Бирок, мен көп жүрө албайм, мага дем алыш күнү керек ...

Кайтып келген мигранттар кесиптик тармактарга жеткиликтүүлүк жолдорун жоготконун айтышат. Кыргызстанда калтырып кеткен ийгиликтүү өндүрүшүн колдоого же кайтып барууга мүмкүн болбой калган. Өлкөнүн түштүгүндө айыл жергенсинде жашаган кайтып келген аял миграцияга чейин чакан дүкөнүн иштеткенин айтып берди:

Мен аны өрчүтүп кетишим мүмкүн болчу, анткени көптөгөн тааныштарым бар, мен өзүм сөзмөр да элем, бул дүкөн таанымал дүкөн болоруна кандайдыр бир салым да кошком. Мен айтып жатканымды тушүнүп жатасыңарбы? Көп адамдар келчи ал жерге, баары,... баары ага да көнүп калышкан ... (аял-эмгек мигранты)

Ал кайтып келгенче, имараттын ээси анын жоктугунан пайдаланып, төлөй албагыдай кылып, ижаранын акчасын көтөрүп коюптур. Бул окуяны айтып жатып, ал мындай деди:

Мен аны көтөрө албай турганымды билген. Ошол учурда мен ... (үшкүрүп), жарым жылдай иштетип, эптеп ордуна келтирүүгө аракет кылдым. Мен бир нече ай бою үйдө отуруп калдым.. Бирок, эки бала менен үйдө, колдоо жок, бир тыйын болгон эмес Бул мен үчүн абдан оор мезгил болду. Чыгымдар ... Мен да иштегим келген, бирок эч кандай жумуш жок. Мен өз ишимди баштайын дедим эле ...

Жогоруда айтылгандын негизинде, бул окуялар, эмгек миграциясы аялдарды жакырчылыктан алып чыга турган көпүрө катары сыпатталган адабиятка карама-каршы келген окуялар болсо керек. Жогорудагы тематикалык изилдөөлөр көрсөткөндөй, эмгек миграциясынын адистиктен алыстаткан мүнөзү жана расмий эмес түзүлүшү менен аялдардын иш менен камсыз кылуусун начарлатышы, үйдө кесиптик жана коомдук желелерди жоготуп, кайтып келген мигранттардын карыздык жүгүн көбөйтүшү мүмкүн.

Ошол эле учурда аялдар миграцияга кетүү чечимин кабыл алгандыгы үчүн өкүнүчтү туудурган коомдук уятка туш болушу да мүмкүн: "Мени сөөмөйү менен көрсөтүп, мындай деди:" Сен акмаксың! Эмне үчүн кеттиң, жөн эле жумушундан айрылып? " - деп, бир аял мигрант бизге айтып берди. Дагы бирөө жумуш статусунун төмөн абалы өлкөгө кайтып келгенде анын кадыр-баркына доо кетириши мүмкүн деген кооптонуусун айтты:

"Айылымдагы кимдир бирөө мени Москвада кир көчөлөрдү шыпырып жатканымды көрсө ... Жана район боюнча мен жөнүндө жакшы нерсе деле ойлобойт болуш керек жана [мен жөнүндө] баардыгына [ушак] таратмак..."

Аялдар адистигинен ажыраганына тынчсызданат. Билими боюнча инженер аял мигрант, идиш-аяк жуучу болуп иштеген, ал тынчсыздануусу менен бөлүшүп, төмөнкүнү айтып берди:

“Мени окуткан мугалимдеримди мен абдан аяймын ... Алардан көп нерсе үйрөндүм, алар мен үчүн үлгү болушчу. Азыр алар ал тарапта үй малайы,, пол жуугуч, бала баккыч ... болуп иштешет. Бул мага жат көрүнөт, жүрөгүм ооруйт, анткени биздин адамдар кыйналып жатат”.

Бузулган кесиптик бедел тармактык өз ара аракеттенүүгө көбүрөөк көз каранды болгон коомдун катаал маселеси болуп эсептелет.

Миграцияда «бышып жетиле элек» деген түшүнүк бар (Parrado & Flippen, 2005), ал нерсе кайтып келген мигранттардын жашоо сапаттарынын начарлашы менен байланыштуу. УСК жана БУУнун КФ (ЮНФПА) (2016) изилдөөлөрү көрсөткөндөй, эмгек миграциясынан кайтып келген аялдардын жана эркектердин жоопторунун көпчүлүгүнөн ден-соолугунун начарлашы, жумушка орношо албай кыйналуусу, балдардан алыстап кетүүсү жана жолдошу менен болгон мамиленин начарлоосу сыяктуу көйгөйлөрдү көрүүгө болот. Биз алган маалыматтар бул тыянактарды жана чечимдерди тастыктады жана аларды татаалыраак жана гендердик аспекти менен толуктады. Чечим кабыл алууга токтолсок, аялдар «кайтып келгенде» келип чыккан көйгөйлөрдү чечүүнүн натыйжалуу жолдорун аябай издешкен. Бирок, кийинки бөлүмдө талкуулануучу «мигрант-аял» гендердик концепциясынан келип чыккан утурумдук гендердик тапшырмаларга туш болушкандыгы да анык.

Коомдук күтүүлөр менен талаптар

Кыргызстандагы эркектери, аталары жана күйөөлөр, ошондой эле эркектердин коомчулугу белгилегендей, эмгек мигрант-аялдар өздөрүнө эркектердин ар-намысынын жана улуттук сыймыктын булагы болуп эсептелген ролдорун алып алардын эркек таануусуна коркунуч келтирип жаткандай сезишет. Мындай гендердик коркунучтарга каршы күрөшүү үчүн, аялдардын эмгек миграциясынын кооптуулугун азайтуу максатында, эркектер да, аялдар да, анын коомдук жүрүмдөрүнө катышып жатышат. Мисалы: кээ бир эркектер менен аялдар аялдардын тышкы эмгек миграциясын убактылуу нерсе катары көрүшөт, акыры баардыгы калыбына келет, бара-бара "демейдегидей эле" болот дешет. Ошондуктан, аялдар жана алардын мигрант катары жүргүзгөн ишмердүүлүгү жалпы коомдун пайдасы үчүн

колдонулуп жаткан аспап катары каралышы мүмкүн. Биз белгилегендей, бул жүрүмдүн натыйжасында мигрант-аялдар “келгин” катары көрсөтүлүп жана алардын кылган салымы менен эмгеги “эмгектен азыраак”, жада калса, алардын өздөрү да “ишкерден кичирээк” болуп калган. Мындай мамиле аялдардын ишинин физикалык жана эмоционалдык түйшүгүн ого бетер күчөтүү менен бирге, алардын беделин түшүрүп, өтө зыяндуу болууда.

Кыргыз мигрант-аялын “келгин” катары кабыл алуу жараяны боюнча болгон биздин борбордук далилдерибиздин бири бул: биринчиден, аялдар өз үйүндө жакырчылыктын курмандыгы, айласы кеткен, өзүн-өзү курмандыкка чалган жана кечиримдүү эне катары сыпатталынат. Мындай кыйналуу жөнүндөгү окуялардын баяндамасын гендердик көз караштан алсак, аялдарын мигрант катары жөнөткөн эркектер үчүн эң жакшы актануу болгон. Качан гана аялдар кандайдыр бир себептер менен, “эмгектен азыраак” деп эсептелген иш аркылуу акча тапса, ошондо гана үйүндө калган эркектин ансыз деле араң турган намысына, үй-бүлөнү багуу негизги ролуна азыраак коркунуч келтирилет.

Аялдардын "табигый" ишенимдүүлүгү жана үй-бүлөсүнө кам көрүүгө мажбурлануусу, эркектердин акча табууга болгон милдеттерине доо келтирбей турган жолдор менен аялдардын эмгек миграциясын актоо үчүн колдонулган. Азап чеккен мигрант-ишкердин бейнеси тазалык, кадыр-барк жана милдет тууралуу идеалдаштырылган окуянын деңгээлине чейин арттырылганын жогоруда белгилей кеткенбиз. Мындай идеалдаштырылган романтикалык көз караш аялдардын үй-бүлөсү менен байланышы бекем болгондугунун жана алардын табиятынан тырышчаак жана ишенимдүү келгендигинин негизинде, эркектерге караганда аялдардын миграциясынын артыкчылыгын көрсөтүп турат. Төмөндөгүдө бул тууралуу сүйлөшүүлөрдөн үзүндү келтирилет :

Аялдар, чыдамкай келишет. Алар бир гана үй-бүлөсү жөнүндө ойлошот, көбүрөөк күч-аракет жумшашат; алар өз үй-бүлөсүнө акча табуу үчүн аябай аракет кылышат. (Фокус топтордогу талкуулоонун эркек катышуучусу)

Аялдардын жоопкерчилик сезими жогорураак; алар карыздарды төлөш керек экенин билишет. (Фокус топтордогу талкуулоонун эркек катышуучусу)

...Аялдар эркектерге караганда бекем жана мээнеткеч келишет; Ал, адатта, аны үй-бүлөсү үчүн акча табууга жана алга жылып, жакшыраак

жашоого жетүүгө же, жок эле дегенде, ордуна туруп кыймылдоого түрткү берип турат. (Мигрант эмес эркек)

Табияты боюнча мигрант-аялдын алда канча жоопкерчиликтүү болушу негизинен туура эмес көрүнүш окшойт, себеби ал “жакшы кыргыз мигрант-аялдын” алдына коомдук күтүүлөрдү жана катуу эрежелерди коет. Мындай кысымдар күчтүү болгон, бирок алар бат эле бузулуп, андан ары мигрант-аялдарга коомдук белги коюлуп жана жабырлануусуна алып келиши мүмкүн. Ошондуктан, кыргыз аялдарынын мигранттык тажрыйбалары, аларга берилген идеалдуу образга төп келгендигин, алар ырааттуу далилдеп туруусу керек болгон. Эл биз менен мындай деп бөлүштү:

Аялдар? Эми, аялдар ... аял экенин унутпашы керек жана алар Кыргызстанга кайтып келгенден кийин, эл алар тууралуу жакшы ойдо болушу керек. Алар жөнүндө эч кандай жаман имиштер болбошу керек. Ал жалгыз кетсе, ар кандай нерселер болушу мүмкүн (жалаң эркектерден турган Фокус топтордогу талкуулоонун катышуучусу).

Аялдар ар дайым өз жүрүм-турумдарын карап, эч кандай шек туудурбай жүрүүгө тийиш эле. Ошондой болсо да, эркектерге карата андай эскертүүлөрдүн бири дагы айтылган эмес. Кандай болсо да, аялдардын шек туудурбай жүрүүгө болгон аракеттери башынан эле, «алар чоң шаардын азгырыктарына туруштук бере албайт го», деген күмөн саноо менен татаалдашканы айкын болду. Биз мындай баяндоону уктук: «Бул аялдар өздөрүн кармап албайт...», «Эркек балдардан айырмаланып, кыздар обу жок кийине башташат». Алар кайра келгенде, сен айткандай, «шаар турмушун көрүп келгенден кийин алар сойкуларга окшоп калышат» ж.б. Сексуалдык мамилелер туурасындагы тема ушул жана башка интервьюлардын борбору жана катуу сындын бутасы болду. Мисалы, биз мындайды уктук:

«Ал жакта[Орусияда] алар уят-сыйыт, акыл-эстүүлүк деген түшүнүктөрдү билбей калышат, бири-биринен да эч тартынышпайт. Аялдар уят-сыйыт, (күлүп) адеп-актык тууралуу да түшүнүгү жок. Эркектер! Аялдар (каткырып)! Алар чет өлкөдө өздөрүн кантип алып жүргөнүн эч ким көрбөйт-билбейт деп ойлошот». (Мигрант-аял)

«Адепсиз» мигрант-аялдардын образы, алар чындап эле миграциянын гендердик коркунучтарынын курмандыгы болгон кезден бери эле сакталып келет. Алардын жабырланууга ачык болгону коргоонун жоктугу, физикалык жактан алсыздыгы, ишенчээктиги жана тажрыйбасынын жоктугу менен түшүндүрүлүп келген, ж.б. Биз мындай ойлорду да

уктук: «Эгерде аял кетип калса, ага кысым кылынат», «Ага жийиркенүү менен карашат», же «Алар алданып калууда» же «Алар сексуалдык кулдарга айланууда» жана «Биздин кыргыз кыздары жабыркоодо». Башка бир респондент бизге мындай деди:

Аялдарды зордукташы мүмкүн. Барарга жери, айтарга киши болбой калышы мүмкүн. Алар жаман ушактардан коркуп, бирөөгө айтуудан да тартынышы мүмкүн. Алар үй-бүлөсүнүн наркын кетиргиси келбейт. (Фокус топтордогу талкуулоо)

Аялдардын сексуалдык тажрыйбасы жана зордуктоодон жабыркоо мүмкүндүгү же гендердик зордук-зомбулуктун башка формалары бир эле кесепеттерге алып келет: аялдар коом тарабынан четке кагылып, жаман атка конуп калышы мүмкүн.

Кыргыз улутундагы эмес, же Кыргызстандын жарандыгына ээ эмес адам менен баш кошуу дагы аталган сексуалдык бузукулук катмарына кирип, ал аялдын үй-бүлөсүнүн гана эмес, анын коомчулуктун жана бүтүндөй элдин беделин түшүрүүчү булак болуп саналган.

Эмгек миграциясы – бул өзүнчө түзүм. Мамлекет анын пайдасын көрөт. Ошол эле учурда, ал улуттук коопсуздукка да коркунуч келтирет. Аялдар чет өлкөлүктөргө турмушка чыгуу менен, кыргыз элинин душмандарын даярдаган болот. Алар биздин душмандарыбызга жээн төрөп беришет. (Фокус топтордогу талкуулоонун катышуучусу)

Чынында эле, кээ бир катышуучулар, аялдардын эмгек миграциясы улуттук өнүгүү менен сыймыктын алкагында каралышы керек деп ишенишет. Респонденттердин бири айткандай: "Эгерде аялдар чет өлкөгө барышса, бүт өлкө алардын акчасынан пайда көрөт (Жалаң эркектер катышкан Фокус топтордогу талкуулоонун катышуучусу).

Алдыда отуз жаштагы мурдагы мигрант ишкер аялдын бул көз караштар тууралуу ой толгоосу билдирүүсү жана келечектеги мигрант-аялдарга берген кеңеши:

«Биз баардыгыбыз эле адам экенибизди түшүнөм жана ар кимибиз эле өз жашообуз менен жашап келе жатабыз, бирок биз элибиз менен ата мекенибизди уят кылууга укугубуз жок. Эгер сен өз мекениңди сүйсөң, анда сүйгөндүгүңдү көрсөтүшүң керек. Акча табуу үчүн барып жаткандан кийин, акча табыш керек, мамлекет ага мүмкүнчүлүк берип жаткан соң. Бирок, бул силерди ар ким менен болууга, ичимдик ичип, тамеки тартууга ж.б. мажбурлабайт. Жөн гана жакшы жашап, акча тапкыла. Бул силерге көбүрөөк урмат-сый алып келет».

"Эгерде эркек кетсе, ал башка аял алса болот. Ал эми, аял кетип, башкага турмушка чыкса, мамлекет ураган болот", - деген сыяктуу кеңири тараган күчтүү сөздөр, аялдардын улуттук жана мамлекеттик, ошондой эле өз үй-бүлөсүнүн туруктуулугун камсыз кылуу боюнча гендердик ролу тууралуу тереңде жаткан эки жүздүү ишенимдердин бетин ачып берди.

"Эгерде аял бир нерсени туура эмес кылса, ал анын күйөөсүн, андан тышкары коомчулукту жана элин уят кылат", - деген келишимди аныктай алдык. (Жалаң эркектер гана катышкан Фокус топтордогу талкуулоонун катышуучусу) Ошондуктан, кыргыз аялдарынын тазалыгы жана бийик адеп-актыгы кыргыз элинин бедели менен тыгыз байланышкан деп эсептелет. Абийири төгүлгөн аялдар жазалоого, зордук-зомбулукка жана коомчулуктун жек көрүүсүнө дуушар болушкан. Ушул контекстте карасак, Улуттук статистика комитетинин жана БУУнун Калк Фондусунун (2016) изилдөөсүнүн жыйынтыктары көрсөткөндөй, респонденттердин жарымынан көбү (аялдар 51 пайыз жана эркектер 55 пайыз) Орусиядагы кыргыз улутчул уюмдарынын иштерин колдой турганы таң калтырбайт. Алар болгон аракетин Кыргыз Республикасынын аялдарынын моралдык бейнесин сактоого жумшашат. Ал үчүн алар өзүн "начар" алып жүргөндөрдү таап, чечинтип, сабап, сүрөткө тартып жана видеога жаздырып алып, аларды жаза катары интернетке жүктөшөт. Ошол эле учурда, катышуучулардын 80 пайызынан бир аз кеми чет өлкөдө жаңы үй-бүлө курган кыргыз мигрант эркектерди колдогон.

Аялдардын жүрүм-турумуна, айрыкча, сексуалдык жүрүм-турумуна көзөмөл кылуу чечүүчү мааниге ээ болуп келген, себеби аялдар "...жубайлар жана кыздар катары, эркектин ар-намысын көтөрүп жүрүүчүлөр болуп саналат" (Nagel 1998, б. 256). Кыргыз мигрант-аялдын сексуалдуулугун жөнгө салуу ар кандай формада болуп, алардын кыймылдуулугуна ар түрдүү таасирин тийгизген. Фокус топтордогу талкуулоого катышкан аял мындай деди: "Кыздардын өз алдынча баруусу өтө кооптуу. Алар жада калса үйлөрүнө конушпайт. Бойлоруна бүтүп калып, "кара" доктурларга барышат. Ошондуктан, биз [шаардын аты] кыздарыбызды жибербейбиз." Болочок мигранттардын үй-бүлө мүчөлөрү, алардын жыныстык абалына зыяндуу болуп калчу жана ал аркылуу калкынын беделине терс салым кошчу коркунучтар себептүү, алардын кетүүсүнө толугу менен каршы чыгышы мүмкүн." Бир нече учурларда, биз үй-бүлөнүн курч каржылык көйгөйү чечилген

соң, мигрант-аялынын кайра кетүүсүн алдын алуу менен, аны кайрадан көзөмөлгө алууга аракет кылганын байкадык. Мисалы, бир улгайган аялдын орто жаштагы келини миграциялык эмгектен кайтып келгенде болгон жагдайын биз менен бөлүштү:

Мен баардык балдарымды окуттым. Биз өзүбүз үй салдык. Жаңы үйгө көчүп кирдик. Ал жаңы үйдүн дубалдары жылаңач болгондуктан, мен дагы бир жолу барып иштеп келгим келди, бирок кайыңнем мени коё бербей койду.

Кыргыз мигрант-аялы өздөрүнүн үй-бүлөлөрүнө коркунуч же адеп-актык жактан шектүү болгондуктан, алар үй-бүлө мүчөлөрү, айрыкча, өз аталары жана күйөөлөрү тарабынан көбүрөөк көзөмөлгө алынышы мүмкүн. Коргоону камсыз кылуу максатында, үй-бүлө мүчөлөрү алыстан көзөмөлгө алуу усулдарын колдонушкан. Ал усул кетип жаткан аялдар туугандары менен бирге барат же бирге жашайт же учурдагы бир ишенимдүү коомдук тармактын бир бөлүгү болот дегенди билдирет. Биздин мигрант-аялдар менен болгон маектерибиздин баардыгында, алар көздөгөн өлкөсүндө бир нече коопсуздук тармактарына кирүүгө мүмкүндүк бар экенин белгилешкен. Бир киши, мигрант-аялдын күйөөсү айткандай: "Сиз аны бөтөн жерге кантип жибердиңиз? Сиз аялыңызды кантип жалгыз эле жиберип койдуңуз? Сиз жибере алган жок болушуңуз керек. Ал [аялы] ... эжеси менен бирге жөнөдү. Алар бирге жөнөштү. Ал өзүнүн жакындары менен кетти." Бул адам үчүн анын аялы жалгыз кетпегени абдан маанилүү болгон. Башка бир учурда бир мигрант-аялдын күйөөсүнө анын аялы чет өлкөдө жакшы коргоо менен камсыздалып жана эркек бир туугандарынын (аялынын бир тууган жездесинин) карамагында болгону маанилүү болгон.

Заманбап маалыматтык технологиялары дагы үй-бүлө мүчөлөрүн текшерип туруу үчүн колдонулган. Кайтып келе жаткан мигрант-аялдын күйөөсү "аялынын үйдө экенин же үйгө жакшы жеткенин" билүү үчүн күнүнө эки же үч жолу, IP-телефонияны колдонуу менен чалып турчу экен. Аялы бул нерсе башынан кандай өткөнүн күлкү менен эстеп, бизге айтып берди:

Бул күнүнө беш ирет телефон чалуу болуп турчу. Мен күлүп эле калчумун; Бул күнүмдүк беш маал намаз сыяктуу эле. Ооба, элдер күнүнө беш жолу намаз окуса, сен мага беш маал чалчу элең. Кыргызстандан чалуу арзан болгондуктан ал мага чала эле берчү. Мен да кээ бирде чалчумун. Беш жолу жолдошум, үч жолу балдарым менен сүйлөшүп турчумун.

Бул эркектер үчүн мындай тажрыйбалар үй-бүлөсүн коргоо жана көзөмөлгө алуу милдетин аткарып келе жаткан күйөөнүн образын чагылдырууга мүмкүндүк

берген. Аялдар үчүн, өз убагында, мындай кабалтең талап коюулар алардын жумушундагы талаптарына тоскоолдук жаратып, ишине карата мамилесин төмөндөтүшкөн.

Чет өлкөдө жүргөн аялдарды көзөмөлгө алуунун дагы бир түрү аларга өзүн туура алып жүрүү жана туура кийинүү боюнча нускамаларды берүү болуп саналат. Алдыда мигрант-аялдардын өз жериндеги коомчулук берген кеңештерди сунуштайбыз:

«Сиз кадимки эле аял сыяктуу айылда жашап, анан шаарга барасыз дейли. Чоң шаарда башка жаш аялдар менен бир бөлмөдө жашайсыз. Сиз ал жаштарды көрүп, бир күнү эле косметика менен колдоно баштайсыз!» (Жалаң эркектерден турган Фокус топтордогу талкуулоонун катышуучусу)

«Алар башка жакка жумушка барганда, кыздар түнкү клубдарга барат, ошентип бузула баштайт. Жумушта бирге иштегендер дагы түнкү клубдарга барган соң, сиз дагы барышыңыз керек болот. Алар жакшы тарапка эмес, жаман жакка өзгөрүшөт». (Жалаң эркектер Фокус топтордогу талкуулоонун катышуучусу)

Ошондуктан, макияж коюу, коомдук иш чараларга катышуу сыяктуу стандарттуу жүрүм-турумдар аялдын кадыр-баркына терс таасирин тийгизет деп эсептелинет. Мындай иш- чаралар бат эле "бузукулук" деп чечмеленет жана адеп-ахлаксыздык менен байланышта болот. Өзүн "татыктуу" алып жүрүүгө коюлган талаптар менен аялдардын муктаждыктарынын ортосундагы ачык карама-каршылык тынчсыздандырбай койбойт. Кыргыз мигрант-аялдардын айтымы боюнча, алардын жумуш берүүчүлөрү дагы алардан зыңкыйып, өзүн жакшы карап, тыкан жүрүүнү талап кылышкан:

Биз жакшы ресторанда иштегенбиз, ошондуктан сымбаттуу жүрүшүбүз керек болчу. Ал жерден биз Пугачева жана Киркоров сыяктуу ар кандай атактуу адамдарды кезиктирчүбүз. Биз күн сайын эртең менен туруп, жуунуп, чачыбызды кылдаттык менен жасап алып, жумушка суйкайган бойдон келип, кечкисин пол жуучубуз. (Мигрант-аялдар менен эки фокус топтордогу талкуулоонун катышуучусу)

Аялдардын жумуш берүүчүнүн күткөндөрүн актабай калуусу менен, алар бирикменин рухун кабыл албаган, командада иштей албаган жана кесиптик өсүүгө жөндөмү жок адам катары кабыл алынып калуу коркунучунда болуп калышат. Бул алардын эң башкы максаты болгон - акча табуу жөндөмүнө терс таасирин тийгизиши мүмкүн.

Миграциянын балдар менен мугалимдерге тийгизген таасири

Жогоруда айтылгандарга карабастан, көптөгөн мигрант-аялдар балдарына каражат топтоо үчүн чет өлкөдө иштеп келишет, ал үчүн алар коом тарабынан "өз үй-бүлөсүн таштап кетти" деген айыптоолорду угуп келишет жана алардын чет өлкөгө кетүүгө болгон чечими өзүмчүлдүк жана жоопкерчиликти сезбегендик катары тартууланып келет. Фокус топторунун катышуучулары, мисалы: энелердин балдарынын жанында жок болгону алардын бакубатчылыгына терс таасирин тийгизе турганын айтышкан. Катышуучулар: "Мен 25-30 жаштагы кыздардын чет өлкөгө кетүүсүнө каршымын, бул жаман нерсе. Алардын балдары камкордуксуз калышат. Алар караңгы болуп чоңоюшат." (Эркек фокус топтордогу талкуулоонун катышуучусу). Кээ бир өзү мигрант болгон аялдар: "Бул ушунчалык өкүнүчтүү нерсе. Аялдар балдарынын кантип өсүп жатканын жана алар эмне болуп жатканын көрө алышпайт. Биз, болгону, акча табууга гана умтулабыз жана убактыбызды үйүбүздөн, мекенибизден сырткаркы жакта өткөрүп жүрөбүз", же "бир гана нерсени айткым келет, кандай болгондо дагы, энелер балдарын таштап кетпеши керек". "Акча табуу үчүн балдарын таштап кетип жаткан энелерге айтарым ушул." Кээ бир аялдар балдары тарабынан "жазаланып" жатканын билдиришти: «Балдарым мени менен телефон аркылуу такыр сүйлөшпөй калышты»; «Менин уулум мага кайдыгер болуп калды. Ал алыстап калды. Ал мага ишенбей калды, ал мени аябай сагынгандыктан, эрте эс тартып калды» Мезгили менен туугандар дагы кысым көрсөтүшкөн. Мисалы, кийинки респондентибиз үйүнө кыска мөөнөттүк эс алууга келип, анын жүрөгүн ооруткан бир окуяны башынан өткөргөн:

"Менин кызым төрт жаш чамасында эле. Келгенимде иним аялы менен тосуп алды. Кызың кичинекей кезинде таштап кетүү ушунчалык кыйын. Алар келинимди кызымдын апасы катары үйрөтүп коюшуптур. Анан, алар кызымдан: "Апаң кана?" деп сураганда, ал келинимди көрсөттү. Мага бул абдан катуу тийди, анан мен ыйлап жибердим."

Күйөөлөрүн таштап кеткен мигрант-аял, көп учурда, күйөөлөрүн депрессияга же аракеттикке түрткөн деп айыпталууда. Ал респонденттердин бири бизге мындай деди "Менин күйөөм мен жокто аракеч болуп кетиптир. Мага: «Сен ага өтө эле көп акча салып жатып, аны аракеч кылдың», - деп айтышты. Ушул эле аялдын кайненеси анын Орусиядан кайтып келүүсүн талап кылып, кайра кетирбей койгон. Башка бир учурда, өзүнчө ээн-эркин жүрүүгө көнүп калган бир мигрант-аялдын кайнене: "балама башка аял

алып берип коем” деп коркутуп , аны жакшыраак багууну талап кылган экен. Күнөөнүн мындай бөлүштүрүлүүсү аялдын жабырлануусунун дагы бир формасы экенин көрсөтүп турат. Мында, керек болсо, алардын эмгек миграциясы да, аялды, анын негизги үй-бүлөнү багуу ролунан бошотпой тургандыгын көрө алдык.

Эмгек мигранттардын балдары да жаман аттыга туш болушат, өзгөчө өз мектептеринде. Биз өлкөнүн ар бурчунда жайгашкан алты мектептин мугалимдери менен маек куруп көрдүк. Алардын баары бир ооздон окуучулар окууда ийгиликтүү болушу үчүн жанында ата-энелери, айрыкча, апалары болуусу зарыл экенин айтышты. Алар энеси үйүндө болбогон окуучуларды сырткы келбети, жүрүм-туруму жана калоосу боюнча айырмалоого боло турганын билдирди. Башталгыч мектеп мугалими бир жакшы мисал келтирди:

“Анын апасы келгенин мен дароо эле байкадым. Ал кичинекей кыз апасы келери менен өзгөрдү. Ал жадырап-жайнап кадымкидей ачылды. Жан киргенсип калды... [...] Ал сабак калтырбай, жакшы окуй баштады.”

Баланы тарбиялоодо борбордук орунду алган энелерге милдеттерди ыйгарган мугалимдер балдарын таштап, иштегени кеткен энелерди жактырбагандарын айтышты. Эненин мындай камкордугунан ажыраган балдар, өзгөчө кыздар туура эмес жолго түшүп калышат. Суроого жооп берген мугалимдердин бири: “ атасы жумуш издеп кеткен балдар эч жабыркаган эмес” , -деди. Башка айтылган ой-пикирлерде төмөнкүлөр камтылган:

Ооба, биз кемчиликтер орногон заманда жашап жатабыз. Балдарды тарбиялоодо энелер өтө маанилүү. Балдарга жакшы тарбия берген - эне. Атасы балдарына андай анча жакын эмес. Сырттан иштөө үчүн аталардын кеткени оң.

Күйөөлөр ичип, мас болушат. Мен өз тажрыйбаман улам айтып жатам. Мен дайыма ушул мисалдарды келтирем. Менимче, аталар ишке кетип, балдарынын жанында энелер калып, аларды тарбияласа, жакшы болот. Атасы ичип алып, мас болуп жатса, ал бала кандай тарбия алат? Балага жада калса жөнөкөй кам көрүлбөй калат.

Мигрант үй-бүлөлөрдүн балдарына болгон “демейдеги камкордуктун” реалдуу же божомолдуу жетишсиздиги балдардын стигматизациясына алып келип отурат.

Биз ал балдар мектепте ар башкача кабыл алынарын жана аларга ар кандайча мамиле кылынарын, эми билдик.

Мурда биз зордук-зомбулук, аракеттик, баңги заттан азап чеккен үй-бүлөлөрдү «аярлуу» деп атачу элек. Азыр бул тизмени мигранттардын балдары толуктоодо. Бул - чындап эле жабыркоо. Муну мен педагог катары айтып жатам. Мисалы, менин классымда үч кыз бар. Бирөөсүнүн энеси үй-бүлөсүн таштап кеткендиктен, ал кыз чоң энеси менен калган. Экинчи кыздын атасы да, энеси да бар, бирок алар акча табабыз деп сыртка кеткен. Үчүнчү кыз жарым-жартылай-жетим, атасы эле бар, бирок ал дагы акчанын айынан чет өлкөгө кеткен. (Мектеп мугалими)

Бул балдар тобокелдик тобуна киришет. Биз алар менен өзүнчө иштейбиз, себеби алардын аң сезими ар кандай болот. Алар абдан сезимтал жана бир нерсени өтө катуу кабыл алышат. Бир гана туура эмес сөз же кадам болсо, ал жөн гана намысына тийбестен, өзүн өлтүрүп коюшу мүмкүн. Бул нерсе аларга жамандык менен аяктап калышы мүмкүн. (Мектеп мугалими)

Мектеп мугалимдери үчүн эмгек мигранттарынын балдары аларга кошумча жеке жана кесиптик жүк жүктөлгөндөй болот. Мугалимдердин баары ал балдар үчүн “энелеринин ордуна эне болуу аракетин кылышарын” билдиришти. Албетте, алар балдардын кам көрүүчүлөрүнө көп жолу кайрылышкан, бирок ал эч натыйжа берген эмес. Акырында алар балдардын бакубатуулугу үчүн убакыт, акча сыяктуу өздүк ресурстарын жумшоого өтүшкөн:

«Мен ал кызга эне болууга аракет кылып, ага жардам бергем. Ошондой эле, анын атасы менен да сүйлөшкөм».

Биз татаал темаларды өтүп жатканда, аларга жардам беребиз. Анан мектепте ар-кандай иш-чаралар болот, бирок, алардын энелери жок болгондуктан, мен аларга өзүмдүн акчаман берем. Аларга ичиң ооруганынан өзүң эле бересиң. Алардын үй-бүлөсүнө айтам. Акыр-аягы өзүм жардам кылам. Мисалы, 8-март [Эл аралык аялдар күнүнө арналган майрам], баары бир бирине [белек] беришет, ошондо ал кыз белек бербей же албай калса, ага күз караштар өзгөрөт..

Балага [жаны жылга карата берилүүчү бир баштык толо таттуу] тийбей калса, ал боздоп ыйлайт. Ошондуктан, балдарга бирдей мамиле кылуу керек. Биз чындап эле алар үчүн эненин ролун аткарышыбыз керек».

Көп учурда, «тең мамиле» деген иш балдардын окуу иштерине катышуусун камсыз кылуу үчүн жана алардын психологиялык бейпилдигине маанилүү

болгон чыгымдарды мугалимдер өз чөнтөгүнөн төлөп берет дегенди түшүндүрөт. Биздин маегибизге катышкан мугалимдердин көбү окуу жылынын башында эле, өздөрүнүн айлык акысы аз болгонуна карабастан, мигранттардын балдарына окуу куралдарын алып беришкен. Андан тышкары, бул мугалимдер, атайын үйрөтүлгөн болбосо да, балдар менен эмоционалдык жана терапиялык айыктыруу иштерин алып барууга аргасыз болушкан:

Кээ бирде мугалим актер да болушу керек. Биз баардык нерсени жакшы билип жана аларды адилет жана калыс жол менен көрсөтүп беришибиз керек. Ошондой эле, биз психолог катары да иштешибиз керек. Биз бир дагы күн жоготпостон, аларга пайдалуу нерселерди беришибиз керек.

Мектеп мугалимдери мындай кошумча жумушту эч кандай акы төлөөнү же мекеме тарабынан таанылуусун күтпөстөн, өздөрүнө алышкан. Тескерисинче, мектеп жетекчилиги аларга балдардын жашоо шартын байкоо үчүн үйлөрүн кыдырууну жана такай отчет даярдоону тапшырат. Бул алардын негизги жумушчу жүгүнүн бөлүгү болуп саналат. Ал эми мындай мониторинг жүргүзүү алардын аярлуу абалын курчутуу менен, стигматизациясын күчөтүп коюшу ыктымал. Акыр-аягы ал стигматизациядан жабыркаган балдар үчүн өз өлкөсүнө кайтып келгенинде энелер гана жоопкерчиликтүү болот.

Коомдук күтүүлөр жана социалдык бөлүп салуунун тобокелдиктери менен байланышкан маселелерди чечүү

Мигрант-аялдар өздөрүнүн күнөө сезимин, үй-бүлө мүчөлөрү менен тыгыз байланышты сактоо менен, арылууга аракет кылып келишкен. Алар, "эмоционалдык камкордук ишин" же энелик сүйүүнү көрсөтүүнү өз алдынча түшүнүп, аны алыстан туруп эле телефон чалуу же социалдык тармактар аркылуу жана белек берүү жолу менен жүзөгө ашырылышы мүмкүн деп ойлошкон. Бирок, ошол эле учурда, бул жетишсиз экенин алар баса белгилеп, балдарынан алыс болуудан өздөрү кыйналып жатканын айтышты. Бир респондент мындай дейт: «Мен Бишкектен учам деп аэропортко баратканымда, 9-класстагы кызым бутумду кучактап алып кое бергиси келбей ыйлаган. Аны Москвада туруп элестетип алып, жүрөгүм канга толуп, ыйладым».

Бирок, өздөрүнүн жок болгондугуна карабастан, үйүндөгү иштерди, күйөөлөрүнө жана башка үй-бүлө мүчөлөрүнө тапшыруу менен, жөнгө салып алган мигрант-аялдар дагы жок эмес. Чоң ата, чоң энелер, улуу балдар, өзгөчө, кыздары, күйөөлөрү бала багуу,

тамак жасоо жана башка үй иштерин аткарышкан. Кээ бир аялдар, балдарды биргеликте багуу үчүн, кээ бир салттуу гендердик милдеттер туурасында талашуу аркылуу, күйөөлөрү менен маанилүү кызматташтык түзө алышкандарын, маалымдады. Мындай нерсе, стереотипке айланган, жөн эле үй-бүлөсүн таштап кеткен мигрант-аялдардан айырмаланууга мүмкүнчүлүк берип, алардын укуктарынын жана мүмкүнчүлүктөрүнүн кеңейишин камсыз кылды. Ошентсе да, мындай аялдардын саны аз жана алар мындай сейрек кездешкен ишенимдүү жана колдоо көрсөткөн күйөөгө туш болгондору үчүн бактылуу экендерин, баса белгилешти. Бул маалымат бергендер, дагы да болсо, алардын күйөөлөрү, мурдагы эмгек мигранттары, балдарын гана карабастан, чет өлкөдө өзүн кантип алып жүрүш керек экендиги тууралуу кеңештерди берээрин айтышты:

Үйгө кайтып келгенде кээ бир эркектер аялдарын тилдешет. Кетээр алдында күйөм мага: " жатканга кийчү узун көйнөк сатып ал", деди. Эмнеге? Анткени, мен ал жерде чоочун адамдар менен бир бөлмөдө уктамак экенмин. Ал түшүнгөн экен. Башкалар түшүнбөй эле, ар кандай нерселерди угуп алып, жаман ойлоп, имиштерге [ишенишет].

Күйөөлөрү алардын сөзүн бекемдеди.

Аялымдын кетишине мен оң эле карадым. Ал мени менен жана үй-бүлөсү менен кеңешти. "Эгерде баргың келсе, анда бар", - дедим. Мен аны урушкан жокмун, жөн гана уруксат бердим.

Анда балдарыбыз дагы эле кичинекей болчу жана аларды багыш керек болгон. Атасы катары аларга эки жыл бою кам көрүп, жакшы тарбияладым.

Эркек үйдүн кожоюну болгондуктан, ал өзүнө атанын дагы, эненин да милдетин алат. Бул эки эсе көп жумуш. Эгер аны кылбаса, ал туура эмес. Сен балдарга кам көрбөсөң, алар ачка калат. Аларга кийим алып бербесең, начар кийинип калышат. Аларды окутуп, тартипке салуу керек. Бул менин ата катары жасаганым да.

Кээ бир учурларда улуу балдары, көбүнчө кыз бала багуучу болуп калат. Бир жаш катышуучубуз аны энеси сыртта кезиндеги улуу эжесинин жашоосун баяндап берди:

Бул эжем үчүн абдан кыйын болгон, түйшүктүн баары анын башына түшкөн; ал баарын кылчу. Ооба, ал эртең менен мектепке же университетке барып келип, үйдү жыйнап, тазалап, баардык ишти аткарчу. Ал сабагын түнү менен окуп, эртең менен сабагына жөнөчү. Апам жок болгон убакта эжем

Жогорудан төмөн карай:

GSPS респонденти - ички мигрант, ал 17 жашта, экинчи баласы боюнда бар. © «БУУнун Аялдар» түзүмү/ Эльёр Нематов

GSPS респондентинин 15 жашында төрөгөн баласы бөлөсүнүн сүрөт тартып жатканын карап жатат. © «БУУнун Аялдар» түзүмү/ Эльёр Нематов

мага болгон жылуулугун берди, ал мени кучактап, өөп, көп эркелетти.

Башка учурларда, аялдар балдарын өз кайненеси менен калтырчу. Мындай тандоо, адатта, атуулдук салт менен белгиленет жана аялдын кетип жаткандыгы тууралуу терс көз караштарга туруштук берүүгө жардам берет. Аялдар энелерине өз ыраазычылыктарын билдиришти:

Байкуш кайненем! Чоң ыраакмат! Ал каза болгонго чейин менин балдарымды карады. Ал жок болсо мен ишке кантип кетет элем? Мен өмүр бою ага ыраазы болуп жүрүп өтөм! Ал менин балдарымды өзүнүкүндөй көрүп бакты. (мигрант-аял)

Кайыңнем болгону үчүн кичинекей кызыбыз бизди унутуп калбаптыр. Ал кызыбызга апаң жана атаң бар дечү экен. Ага биздин сүрөттөрүбүздү көрсөтчү экен. Ал ага биздин сүрөттөрдү интернет, WhatsApp, Одноклассники.ру аркылуу көрсөтчү экен. Ал [кичинекей кыз] бизди унуткан эмес. Кайра келгенде ал бизди дароо тааныды. (мигрант-аял)

Ошол эле учурда, миграция Кыргызстандагы үй-бүлөлөрдө орун алган келиндер менен кайыңнелердин ортосундагы теңсиздикти курчутуп коюшу мүмкүн. Өз кайыңнелеринин мыйзамдуу уруксаты менен батасын күткөн аялдар аларды материалдык жактан колдоп, камсыз кылууга даяр болушат. Төмөндөгү бир мисал:

Албетте, ага [кайыңнеге] бул ой жаккан жок. Бирок, ал сыр билгизген жок. Ага кошумча, мен аракет кылдым. Ал менин балдарымды багып жатканын, андай түйшүк кыйла оор экенин билет элем. Майрам сайын ага белек берүүгө аракет кылып келдим. Ар дайым үйгө келгенде ага акча берип, ыраазычылыгымды билдирчүмүн. (Мигрант-аял)

Качан гана мигрант-аялдар өздөрүнүн коомчулугуна үй-бүлөлөрү менен эмоционалдык жана материалдык жактан тыгыз байланганын жана үй-бүлөсүн колдоо боюнча күчтүү тармагын камсыздаганын көрсөткөндө гана алар үйдүн милдеттерин өзүнө алып, стигманын өзүнө жана жакындарына болгон таасирин азайта алышмак. Бул алар үчүн кеңейген каржылык жана тармактык мүмкүнчүлүктөрүн, беделине шек келтирбестен, колдонууга шарт түзмөк. Ошол эле учурда, кээ бир аялдар өзүнө жакшы абыройду камсыз кылуу максатында, стратегиялык түрдө башка аялдардан өзүн так айырмалай турган нерселерди жактырбоо менен айтышкан. Алдыда бул жаатындагы мисал:

Чынын айтканда, дагы эмне бар экенин билесиздерби? Ал жердеги аялдар эркелеп

кетгендиги жөнүндө айтып жатам. Мага бул чынында эле жакпайт. Билесизби, мен аларды мурда эле таанычумун. Эки, үчөө менин группалашым, мен алар менен университетте чогуу окугам, алар эми өздөрүн эркектер менен туура эмес алып жүрүүдө. Бир күнү биз McDonald's –да жолукмай болдук. Биз Москвада көптөн бери көрүшө элек болчубуз. Иштейин деп келип, айына отуз бир күн иштешчү элем. Ага карабастан, мага ал идея абдан жакты жана дем алуу күн алып, бир күнгө суранып алып, бармак болдум. Ошентип, кезиктик. Менин группалашым орус эркек менен келди. Ал мага жаккан жок. Алар менен отурган жокмун. Мен ага: "Мен беш-он мүнөткө эле келгем болчумун. Азыр, кетишим керек", деп узадым. Үйүмө барып уктадым. Мен күйөөм менен абдан ишенимдүү мамиледебиз. Мен өзүмө башка эркек менен сүйлөшүүгө да жол бербейт элем. Мен үчүн бул алдоо, алар менен чогуу отуруп сүйлөшүүнү, ичүүнү айтпай эле коеюн. Аны биздин көп эле аялдарыбыз кылат. Мен үчүн бул эми принциптин маселеси болгон.

Ал үчүн, өзүн ишенимдүү жана толугу менен берилген аял катары жана коомчулукта жагымсыз болуп саналган нерселерге катышкандардан өзүн алыстатууга болгон аракетин жумшай турганын көрсөткүсү келет.

«Ал жерге иштейм деп барган соң, эркек же аял экенине карабай иштеш керек. Менин үй-бүлөм үчүн акча табууга өтө маанилүү себеп болгон. Элдер аякка ошол үчүн барышат. Мен ал жерде башкалар менен чогуу бир квартирада жашаганда, ар түркүн нерселерди көрдүм. Мен андай окуяларды көп эле көрдүм. Кээ бир аялдар андан чыгалбай калышкан. Алардын тагдыры талкаланды да эми. Жаш кыздар дагы бар болчу. Мен өзүм ал жерде болуп, туура эмес иштерди кылган жокмун. Ал жерге иштейм деп бардым беле, демек, иштешим керек. Ошентип жашап келдим».

Бул респонденттер өздөрүн асексуал катары тартуулап, «туура мигрант-аял» аттуу коомдук конструкциясын так карманышкан. Чынында аялдар ар кандай имиштерден алыс болуу үчүн өздөрүнүн «баасын түшүрүүгө» бир нече стратегияны колдонушкан. Бир жаш эле бойдок аял өзүн үч балалуу, күйөөлүү аял катары тааныштырган. Анын себеби, сыртта жүрүп, романтикалык жана сексуалдык карыздардын бутасы мишени болуп калбоо эле. Дагы бир аял анын таанышынын үйүндө никеден тышкары жыныстык мамилелер болуп жатканын көрүп калып, качып чыккандыгын айтты. Кээ бири өздөрүн асексуалдар катары тааныштырып келет. Алдыда ушундай терминдер менен сүйлөп

берген катышуучубуздун мисалы:

Мен жыныстык мамилеси жок эле жашай алам. Ал барбы же жокпу, мага баары бир экенин түшүндүм. Мен ал жөнүндө ойлочу да эмесмин. Керекпи же такыр эле кереги жокпу...

Дагы бир кайтып келген мигрант айымыбыз күйөөсү менен жакындашуу кандай болот экенин 'унутуп калганын' түшүндүрдү:

Күйөөм менен болгон менин биринчи кыйналышым - интим (ынактык) болгон. Мен ага көнбөй калыптырмын ... (күлүп). Элестетип көрсөңүз, үч-төрт ай жок. Мен анча кумарданбай калган окшоймун. Чын эле айтым жатам. Үйгө келгенимде, мени эркелетүүгө көнбөй жатып көндүм. Көрсө, төрт айдын ичинде мен баардыгын унутуп коюптурмун. Ушул менин биринчи кыйналышым болду.

Өзүн сексуалдыктан алыстатуу чегине жеткен формасына далил катары, учакка өзүнүн кичинекей баласын таштап койгон бир айылдык аял жөнүндө бир топ жолу уктук.

Орусияда жүрүп ал мигрант-аялдын боюна бүтүп калат. Аэропорттон тааныштарын көрүп калып, ал төрт жаштагы уулун жүк тапшырган жерде таштап салат. Ал баланы аэропорттун жумушчулары таап алат. Ата-энесин кылдаттык менен издөөдөн кийин деле аны эч ким алгысы келген жок. Алыста жүргөн болсо да, үйүнө жаш баласы менен кайткан аял чет элде жигердүү жыныстык жашоо өткөргөнүн далилдейт.

Аял өзүнө жана үй-бүлөсүнө залакасын тийгизчү фактыдан баш тартууну чечет, баласын сактап калууга эмес, жана ушуга байланышкан кесепеттерден качуу максатында, үй-бүлөсүнө билдирбеш үчүн, ал мындай фактыдан качууга аракет кылган. . Стигматизациядан болгон коркуу сезими ушунчалык катуу болгондуктан, ал аялды мындай кескин чечимге түрттү.

Миграциялык тажрыйбасын талкуулоодо биз сурамжылаган аялдар, эреже катары, аны гендердик жактан коюп, өздөрүнүн эне жана жубай катары ролдорун жана миграциянын өзүн да берилгендиктин жана өзүн курмандык кылуу актысы катары баса белгилөө менен баяндап жатышты. Мигрант аялдардын мындай баяндамаларга өтүүсүнөн улам, биз алар такыр эле эгемендүү жана автономдуу боло албай турганын экенин билдик. Аялдардын үйдө болуусу зарыл болуп калганда, алар дароо кайтып келиши керек болгон.

Респонденттердин бири Гульзада Москвада типографияда иштеп, жакшы акча тапчу экен. Анын тапканы жаңы үй алууга жана эки баласынын үйлөнүү тоюна жараптыр. Анын күйөөсү инсулт болгондон кийин, балдары ага чалышыптыр. Ал айтат: "Мага балдарым мындай шарт коюшту: «Апа, болду жетишет, бизге сиздин акчаңыздын кереги жок, бизге сиз керексиз! Эгерде атабыз менен бир нерсе болсо, биз сизди кечирбейбиз!»"

Зарыл деген, дагы бир респондентибиз, ал өзүнүн кызы аркылуу чакырылып алынган. Себеби, турмушка чыгып жаткан кыз жанында апасынын болуусун каалаган. "Кызым турмушка чыгып жатса, жанында ата-энеси болбой калабы деп, уялганымдан келдим",- деп түшүндүрдү, Зарыл: «Менде башка айла жок болчу, ошондуктан кызым үчүн кайтып келдим. Кайына эне -кайынаталар, убагында мигрант-аялдардын балдарын багып бергени үчүн, мезгил келип, алар да карыганда, келиндери аларды багат деген үмүттө болушат».

Мисалы, Наргиза Москвада жакшы жумуш табат, бирок ал кеткенден кийин көп өтпөй эле апасы каза болот. Ал апасынын тирүү кезинде көрүүгө эртерээк келе албай калат. Анын бир туугандары анын кайра кетүүсүнө тыюу салат. Наргизанын эжеси ага мындай деген:

«Болду, токтот. Көрдүңбү, сен апанды тирүүсүндө көрө албай калдың. Сенин кайынатаң менен кайынаң да карып калды, аларды ойло. Сен алардын жалгыз келинисиң. Кетип калсаң, анан алар менен бир нерсе болсо, ал жерде тапканыңдын баарысы бир тыйынга да арзыбай калат. Ойлон!

Наргиза, өзүнүн болгон оокатын жана шаймандарын Орусияда калтырып коюп, азыр Кыргызстанда кайыната, кайына энесин багууда.

Дин – каатчылык кырдаалдарды жеңүүнүн ыкмасы катары (копинг)

Аялдардын эгемендүү миграциясы коомчулук тарабынан жактырылбай келгени диний терминдердин талкуусунда айкын көрүндү. Ал негизинен ислам дининин көз карашында болду. Аялдардын автономдук миграциясы мусулмандардын ишенимдерине каршы болгондой кабыл алынып келген. «Аялдын жалгыз кетүүсүнө тыюу салынат», «Эгер ал жалгыз кетсе, Кудай билет, ал туура эмес, Ислам дини ага тыюу салат», - фокус топтордогу талкуулоого көп жолу катышкан эркектердин баары «ниети динде болгондордун үйүндө өз аялдары бар» Ал ачка болобу же ток болобу, күйөөсүнүн алып

келгени менен канааттанышы керек» же «бизде, мусулмандар арасында, мындай эреже бар, ал боюнча, эркектер аялдарын эч жакка жибере албайт» деп, бирдей оюн билдиришти. Өтө динчил үй-бүлөлөрдөгү жана коомчулуктардагы аялдар коомдон четтетүүгө жана бөлүп коюуга көбүрөөк дуушар болушат.

Биз жүргүзгөн изилдөөлөрдөн улам, кээ бир аялдар үйүнө кайтып келгенден кийин, көбүрөөк динчил болуп калышарын билдик. Мындай өзгөрүүгө болгон каалоосу же себеби эмнеде экени белгисиз. Мисалга, кайтып келе жаткан мигрант-аялдын өзү жана кызынын айтканын карап көрөлү:

Москва мага жакты. Чоң мейманканада (отелде) 120 кыргыз иштешчү элек. Каттоо жана патент алуу жагынан эч кандай кыйынчылыктар болгон жок. Үйгө келгенде, мен дароо эле өзүмдү жаптым (хиджаб кийдим). Бир айдан кийин намазга жыгылдым.

Алардын өзүн мындай алып жүрүүсү өзүн ар кандай ушактардан жана беделине шек келтире турган коркунучтардан коргоо үчүн колдонгон каражат болушу мүмкүн. Ошондой эле, бул аларга, өзгөчө диний коомчулугунда турмушка чыгууга көбүрөөк мүмкүнчүлүк бермек. Мисалга, биздин изилдөөчүбүз тарабынан жаш баладан алган маек:

«Мурда эмгек мигранты болуп келген аялга сиздин көз карашыңыз?» Бул суроого анын жообу белгилүү эле болду: «Эми, мен көрөм. Эгерде ал намаз окуса, ишенген кыз болсо, ага үйлөнөм. Эгерде ал андай болбосо, мен ага үйлөнбөйм». Кээ бир жаш айымдар үчүн ислам динине катышуу, алардын жалгыз кетүүсүнө байланышкан, коомдук стигманын кесепеттерин төмөндөтүүнүн натыйжалуу каражаты болушу мүмкүн. Ошентип, динге кирүү жаш мигрант-аял үчүн өз кызыкчылыктарын алга жылдыруу жана максатына жетүү каражаты болушу мүмкүн. Муну динди колдонуу катары карасак болот: атайын кылынган, бирок ошол эле учурда, сырттан таңууланган. Мунун себеби коомдо боло келген аялдардын эмгек миграциясына карата терс

ишенимдердин тутумунда турат. Ислам аялдар үчүн диндин чегинде өздөрүнүн ийгиликтүү реинтеграциясына болгон шарттарын көбөйтүү агенттигин жүргүзүп турчу мейкиндик болушу мүмкүн. Жүз жапкыч жана хиджаб катары диний атрибутиканын колдонулушу алар күткөн жакшы натыйжаларга алып келиши мүмкүн.

Улуттук статистикалык комитетинин(УСК) жана БУУнун Калк фондусунун (2016 ж.) изилдөөсү дин менен миграциянын ортосундагы байланыштар тууралуу маалыматтарды көрсөттү. Ал изилдөөнүн натыйжасында эксперттердин бирикмелери конвенцияларга каршы келген маалыматтарды колдонуп келгендиги ачыкка чыкты. Ал боюнча Кыргыз Республикасынын жарандары шарттуу түрдө үйүнө кайтып келгенден кийин көбүрөөк динчил болуп калышат. Чынында ал макулдашуулардын туура эмес болгонун сандар далилдеп турат. Динчилдик үйүнө кайтып келгендин кийин көбөйгөнүн көрсөтүп турган кээ бир маалыматтар Араб Эмираттарынан кайтып келген мигранттарга гана тийиштүү экенин көрсөттү (респонденттердин 89 %). Араб Эмираттарынан кайтып келген мигранттардын ашкере динчилдиги негизинен айылдарда (91%), ал эми шаарларда (84 %) байкалат. Ал эми Түркиянын шаарларында иштегендер келген соң, абдан динчил болуп калышат деп, респонденттердин 11%ын, Бишкектин жашоочулары жана 21%ын бүт өлкө түздү. Айтып кете турган кызыктуу нерсе, Орусия Федерациясы менен Казахстан Республикасына болгон миграция алардын динине анча деле таасир эткен эмес. Респонденттердин 2%ы гана алардын диндешип кетишин билдирди. Изилдөө ашкере динчилдиктин себептерин таап чыкты. Алардын катарында: кабыл алган мамлекеттердеги жигердүү диний уюмдар (47 %), жана динге кайрылуу, чет өлкөдө жүрүүдө жашоонун кыйынчылыктарын оңой жеңүүгө болот деген ишеним (21 %). Динчилдиктин төмөндөшүнүн негизги себептери болуп: убакыттын жоктугу, диний уюмдарга кирүүгө болгон мүмкүндүктүн төмөндөшү, башка диндердин таасири (24%) жана салттуу дин менен болгон байланыштарды жоготуу (19 %).

A large, stylized number '4' is the central graphic. The top half of the '4' is light blue, and the bottom half is green. The number is semi-transparent, allowing the background colors to show through. The background is split horizontally: the top half is blue and the bottom half is green.

КОРУТУНДУ ЖАНА СУНУШТАМАЛАР

КОРУТУНДУ ЖАНА СУНУШТАМАЛАР

Кыргызстандагы аялдардын эмгек миграциясы татаал жана жандуу баяндамалар, кайчы мамилелер менен жана чет өлкөгө кеткен, үйүндө калган жана кайтып келген аялдар менен эркектердин карама каршы ойлору жана тажрыйбалары менен мүнөздөлөт. Аялдарды ишке кетүүгө түрткөн экономикалык кысымдар менен алардын кетүүсү боюнча маселени козгогон гендердик ченемдердин ортосундагы кайчы пикирлер жана мекенинде калган үй, үй-бүлөсүн алдында алган милдеттери сакталып келет. Чет өлкөдөгү аялдардын жашоо таризи кооптуу жана сырттан да каржылык кысымдарга дуушар болуп келишет. Мындай кыйынчылыктарды жана карама-каршылыктарды чечүү максатында, кээ бир адамдар жана коомдоштуктар, убактылуу жүргөн мигрант-аялдын коомдук түзүлүшү менен алектенип келишет. Аял өз жерине кайтып келгенинде, ал өзүнүн милдеттерине, жашоо таризине жана үй ичинде аткарган жумуштарына кайрадан кириши күтүлөт. Алардын үй-бүлөлөрү ар кандай ички өзгөрүүлөрүн текшерип турушат. Эркиндиктин жана коомдук чектөөлөрдөн бошонуунун ар кандай көрүнүштөрү, зомбулуктун жана ар дайым көзөмөлдө болуунун айкын жана көрүнбөгөн формаларына карама-каршы коюлат. Ошентип, аялдардын эмгек миграциясы, мындайча айтканда, “гендердик жана карама-каршы болгон моралдык мейкиндикти” ээлейт. Ал, өз учурунда, мигрант-аял үчүн кооптуу жана коркунучтуу десек болот.

Мигрант-аялдар, аларга берилген мүмкүнчүлүктөрдү өз кызыкчылыктары үчүн жана укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү үчүн жигердүү колдоно турганын көрсөттүк. Алар “ченемдүүлүк жана туруктуулук” сезимин белгилүү бир стратегияларды колдуу менен кармап турушат. Алар болсо, өз учурунда, аялдардын “туура” образын сактоого жардам берет. Аны менен бирге, алар ыкчамдыгын өздөрүнүн өсүп-өнүгүүсүнө болгон мүмкүнчүлүк катары пайдаланышат. Бирок, мындай оң натыйжалар иштеген күйөөлөрүн гана колдоо үчүн кеткен аялдардын ичинде көрүнбөйт. Анткени, алар, негизинен, кабыл алган өлкөдө балдарын карап, үйдөгү ички жумуштарды аткарууну гана камсыз кылышкан. Аялдардын миграциясынын жөндүүлүгү азыркы күндө негизинен татаал кыймыл, баш-аягы жок сүйлөшүүлөр жана “ишкерден кичирээк” жана “эмгектен азыраак” деген миграциянын кайра курулушу үчүн болуп жатат. Жалпы жонунан алганда, Кыргызстандан келген мигрант-аялдар өзүнүн эгемендүүлүгүн өнүктүрүүгө жана өз кызыкчылыктарын канааттандыруу үчүн болгон мүмкүнчүлүктөрдү табууда. Бирок, анын баарын алар “аялдар үй-бүлөнүн негизги кам көрүүчүсү” деген ченемдик ишенимдерге ылайык, салттуу гендердик маселелерди козгобой эле кылып келүүдө. Мигрант-аялдардын аракеттери акырындык менен бөлүнүүчү жана иерархиялык гендердик ченемдердин туруктуулугун бузат жана өзгөртөт деп талашуудабыз.

Биз бул изилдөөдө миграцияга байланыштуу аярлуулуктарды аныктадык. Алар аялдар үчүн жалпы жана өзгөчөлүү болору бышык. Ошондой эле, биз миграцияга чейинки аярлуулуктар менен артыкчылыктарды арттыруу, миграциядагы аялдар

кездеше турган коркунучтарды төмөндөтүү же азайтуу туурасында, миграциядан кийинки өсүштөн аялдар кандай пайда көрө алышарын аныктоо жөнүндө талаштык. Биз аялдардын миграциясынын оң маанайда өнүгүүсүнө жардам кылчу өбөлгөлөр менен миграциядан кийин кандай коркунучтар пайда болорун талкууладык. Биз бул талдоонун негизинде бир катар саясий сунуштарды да даярдадык. Алар алгылыктуу тажрыйбаларды арттыруу жана жаңы ачылган жагымсыз жагдайларды жөнгө салуу жаатында кеңири колдонулат деген ишенимдебиз.

Сунуштамалар:

Биздин тыянактар менен бул адабият өзүнө гендердик теңдикти колдоого жана аялдардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө, ошондой эле, алардын коопсуздугу жана өз коомдоштуктарында тынчтыкты үндөөсү үчүн аялдардын миграцияга болгон ынтаасын жогорулатуу жаатында берилген сунуштарды камтыйт. Алар саясатты, жок дегенде, үч керектүү тармагындагы милдеттенмелер менен төмөндөгү суроолор боюнча программаларды камтыйт:

1. Адам укуктарына негизделген ыкмалар жана өнүктүрүү тармагындагы урунттуу милдеттенмелер. Адам укуктарын сыйлоо – тынч жана коопсуз өнүгүүгө жана өркүндөөгө өбөлгө түзөт¹⁶. Өз кезегинде, ал мигранттардын бакубатчылыгына, үй-бүлөлөрүнө жана коомдоруна салым кошуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтет. Мигрант-аялдын адамдык укуктарынын сакталышы

¹⁶ Миграция жана өнүгүү: Адамдар укугунун ыкмасы <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cmw/docs/HLMigration/MigrationDevelopmentHC%27spaper.pdf>

жана андай практикаларды камсыз кылуу үчүн төмөнкүлөрдү сунуштайбыз:

- Кыргыз Республикасы адам укуктары боюнча баардык келишимдердин так сакталышын жана аялдар менен кыздардын - эмгек мигранттарынын укуктарын коргогон, ага көмөк көрсөткөн документтердин сакталышын камсыз кылуусу керек. Алардын ичинде: Аялдарга каршы жасалган басмырлоонун баардык түрлөрүн жокко чыгаруу жөнүндөгү конвенция (CEDAW), Эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо боюнча эл аралык конвенция ((ICRMW), Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар боюнча эл аралык пакт (ICESCR), Эмгек миграциясы жөнүндөгү конвенция ж.б.

- Өнүгүү боюнча Урунттуу күн тартиби жана туруктуу өнүгүүнүн максаттары, аялдардын миграциясына жакшы шарттарды түзүп берүү үчүн аткарылышы керек. Ошондо аялдар экономикалык керектүүлүк же коопсуздук маселелери себептүү кетүүгө мажбурланбастан, аны өздөрү тандай алышат. Ошентип, Кыргызстандын Өкмөтүнө туруктуу өнүгүүнүн максаттарын (негизинен № 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 16) аткарууга көмөк көрсөтүүсү сунушталат. Алар калкты миграцияга түрткөн: жумушсуздук жана гендердик теңсиздик сыяктуу чектөөлөрдү азайтат.

- Кыргыз Республикасынын Өкмөтү эл аралык жана жергиликтүү коомдоштуктардын колдоосу менен улуттук өнүгүү программаларын карап чыгышы зарыл, Мисалы, 2040-жылга чейинки туруктуу өнүгүүнүн жаңы Стратегиясын, ишке орношууга көмөк көрсөтүү жана 2020-жылга чейинки эмгек миграциясын жөнгө салуу Программасын, Кыргыз Республикасынын «Тышкы эмгек миграциясы жөнүндө» мыйзамды, «Жарандык укуктардын кепилдиктери – КМШга мүчө мамлекеттердин пенсия жаатындагы келишими» (1992-ж), Орусия Федерациясы менен Кыргызстандын ортосундагы жана Казахстан менен Кыргызстандын ортосундагы “Эмгек миграциясы жана эмгек-мигранттарын социалдык жактан коргоо жөнүндөгү Кызматташуусу” (1994-ж), “КМШнын эмгек мигранттарынын жана алардын үй-бүлөлөрүнүн укуктук статусу жөнүндө Конвенциясы” (2008-ж) ж.б . Мунун баарын басмырлоого байланыштуу жагдайларды аныктоо үчүн, керек болсо, аларды өзгөртүү үчүн карап чыгуу керек.

- Мамлекет тарабынан болочок эмгек мигранттар менен өз өлкөсүнө кайтып келгендер үчүн көбүрөөк колдоо жана кеңеш берүүнү камсыздай турган саясат, программа, долбоорлор,

коомчулук менен алып барчу жумуштар иштелип чыгышы керек. Алар мунун негизинде өз укуктарын жакшы билүү менен, ден-соолугун чыңдоо,, социалдык камсыз кылуу, жарандык иш кагаздар (туулгандыгы тууралуу күбөлүк) менен юридикалык жардамдарды алуу сыяктуу кызматтарга жетүү мүмкүнчүлүгүн алышат. Бул башында жана аягында берилүүчү багыт.

Эмгектенип жаткан мигрант-аялдын сексуалдык зомбулукка жана киши сатууга карата болгон чоң аярлуулугун эске алуусу зарыл. Ошол эле учурда, аялдар миграциясынын тажрыйбасын бир гана ушул аспектилерге киргизбестен, Кыргызстандын Өкмөтү, юридикалык сабаттуулук боюнча жеткиликтүү программалардын киргизилишин камсыз кылуусу зарыл (байланыш каналдары аркылуу). Мындай чаралар мигрант-аялдын адам укуктарын жакшыраак түшүнүүсүнө жардам берет. Ал миграциялык маселелер боюнча маалымдар болуу деңгээлинин жогоруулашына түрткү берет. Мисалга алсак, Орусия Федерациясына кирүүгө тыюу салынып калынышын кантип алууга болот?

2. Миграциялык саясат жана программалардагы гендердик сезимтал ыкма

Эл аралык миграция гендердик көрүнүш катары каралууга тийиш. Миграцияны түшүнүү жаатында колдонулуп келген ар кандай талдоо түзүмүнө миграция жана анын натыйжалары гендердик белгилери боюнча кантип айырмалана турганын изилдөөгө мүмкүнчүлүк берилиши керек. Аялдардын эл аралык эмгек миграцияга катышуусун кеңейтүү, алардын эмгек рыногуна кирүүсүнө, негиздүү чечимдерди кабыл алуусуна жана үйүндөгү кыжаалат чөйрөдөн оолак болуусуна шарт түзөт. Ошону менен бирге, миграция, аялдар үчүн бир катар гендердик коркунучтарды жаратары бышык. Негизинен алардын мүмкүнчүлүктөрү менен жөндөмдүүлүктөрүн чектеген басмырлоочу ченемдер менен маданий күтүүлөр болот. Миграция тармагындагы саясат менен стратегияларды иштеп чыгуу жүрүмүндө камтылган төмөнкү сунуштамалар гендердик жактан сезимтал ыкманы колдонуу зарылдыгын көрсөтүп турат:

- Кыргыз Өкмөтү Орусия сыяктуу кабыл алуучу мамлекеттер менен эмгек миграциясын жөнгө салуу боюнча эки тараптуу сүйлөшүүлөрүндө мигрант-аялдын гендердик көйгөйлөрүн чечүү,, коргоо кызматтарын күчтөтүү чараларын көрүү маселесин коюшу керек.

- Аялдар, кыязы стандартка туура келбеген шарттарга туш болгондугун эске алып, тиешелүү

органдар тарабынан мигрант-аялдардын эмгек шарттарын натыйжалуу көзөмөл менен камсыз кылуу жумушчулардын укуктарынын бузулушунун жана мажбурлап пайдаланылуусунун алдын алуу чараларды көрүү катары каралууга тийиш.

- Аялдардын кээ бир кызматка келүү мүмкүнчүлүгү жок деген көз карашты эске алуу менен, улуттук жана эл аралык, мамлекеттик, өкмөттүк эмес уюмдар андай кызматтарга мүмкүндүк берүү боюнча бар аракетин жумшашы зарыл. Гендердик көйгөйлөрдү эске алып, алардын психикалык ден-солугун чыңдоого жана социалдык жардамдарды алуусуна, зомбулукту алдына алган чараларды камтуу менен, аларды коргоонун маалымдоо- маалымат кеп кеңеш берүүнүн механизмдерин киргизүү зарыл.

- Ийгиликтүү мигрант-аялдар менен чет өлкөгө барууну пландаштырып жаткан аялдардын ортосундагы насаатчылык схемалары менен тарамдарын жетиштүү түрдө колдонууну камсыз кылуу зарыл. Мигрант-аялдардын өздүк жардам көрсөтүү топторуна, мигранттардын ассоциацияларына жана башка өкмөттүк эмес уюмдарга колдоо көрсөтүү керек. Анткени, алар аялдардын өз укуктарын талап кылуусуна жана алардын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүсүнө болгон мүмкүндүктөрдү жакшыртуу жаатында жардам берип келишет.

- Миграция тармагындагы саясат менен программалардын аярлуулугуна жана гендердик өзгөчөлүктөрүнө максаттуу көңүл буруу мигрант-аял үчүн кыйла адилеттүү жагдайды түзөт. Миграциядагы эзүүнүн көптөгөн формаларын көңүлгө алуу керек (мисалы, чет өлкөлүк аялдар кабыл алып жаткан жарандар жана үй-бүлөлүк коомдоштуктар тарабынан өзгөчө бир раса катары кабыл алынышы ж.б.). Аялдар үчүн миграциянын баардык этаптарында акыйкаттуулукка болгон мүмкүндүктү камсыздап берүү өтө маанилүү.

Кызыкдар болгон тараптар аялдардын муктаждыктарына жооп берген саясат менен программалардын иштелип чыгышына катышуусу керек. Ага мигрант-аялдардын мекенинде, жумушта жана жалпысынан коомдогу аярлуулугуна болгон сезимталдыкты жогорулатуу боюнча көрүлүүчү чараларды да камтуу зарыл.

- Аял эмгек мигранттарынын терс көз караштары, кыргыз коомунда кеңири тараган гендердик мамиле тууралуу айың кептерди чагылдырат. Мында кептер бара-бара кыргыздардын аң сезиминде мигрант-аялды кабыл алуу аркылуу

аң сезиминде мигрант-аялды кабыл алуу аркылуу концептуалдашышы мүмкүн. Ошондуктан, коомдогу гендердик милдеттенмелердин патриархалдык / эки жүздүү кабыл алынуусун азайтуу абдан маанилүү. Аял менен кыздардын, ошондой эле мигрант-аялдын (өзгөчө гендердик мамиледе) ролдорунун көндүм түшүнүктөрүнүн негизги себептерин четтетүү жаатында ыраатташтырылган мектеп окуу программаларын колдонуу керек.

- Аялдардын эмгектин жагдайсыз шарттарына дуушар болуусун азайтуу узак мөөнөттүү ыкмаларды үйрөтүү, аларды кесиптик жактан окутуу, кыздар менен аялдарды окутуу, мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү, кесипке ээ болуу жана өздүк өнүгүүсүнө дем берүү жардамдарына негизделет. Мындай чаралар аялдардын ички жана тышкы эмгек рыногундагы экономиканын ички жана тышкы формалдык секторлорунда кыйла коопсуз иш менен камсыз болуусуна көмөкчү болот. Коопсуз иш менен камсыз болуу социалдык жөлөкпул алган аялдар үчүн жана киши сатуу сыяктуу ар кандай кыянаттыктардан коргоодо маанилүү ролду ойнойт.

3. Өз алдынча аракеттер кылууга аялдын жөндөмдүүлүгүнө карай концептуалдык багыттуулук (-мигранттар-аялдардын жабыр тартуусуна каршы).

Миграция жана өнүгүү жүрүмүнө тыгыз байланышкан. Аялдар менен эркектердин мүмкүнчүлүктөрү, өнүгүү максатында, чет өлкөдө иштөөнүн пайдаларын максималдаштыруу мүмкүнчүлүктөрү, миграциянын талданышы үчүн абдан маанилүү болушу керек. «Миграциялык тарамдарынын аялдары» менен биз макулбуз: «Эмгек мигрант-аялдар акча которуулары аркылуу өз өлкөсү тарабынан кирешенин булагы катары каралбашы керек. Ошондой эле, барган өлкөсүндө да арзан эмгек күчү катары каралбоого тийиш. Аял мигранттар акча которуулардан сырткары, өнүгүүгө алгылыктуу салым кошууда. Ага: аялдарды жетектөө, агентство, билим жана өз жана барган өлкөлөрүндөгү социалдык төгүмдөр» (2017, 6 бет)¹⁷ төмөндөгүнү сунуштайт:

- гендердик жактан сезимтал талдоону өткөрүү боюнча аракеттерди улантуу гендердик эксперттик билимди баардык деңгээлде алкакташтыруу максатында, баардык документтер менен программаларды карап чыгуу жана баалоо, анда туруктуу өнүгүүгө жана тынчтыкка көмөк көрсөтчү маанилүү жана ыктымалдуу мигрант-аял ачыкка чыгарылат.

¹⁷ https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/women_in_migration_on_ts3.pdf

- Кыргыз Республикасы БУУнун аялдар үчүн берген сунуштарын аткарышы зарыл: «кечиктирбестен адам укуктарына негизделген гендердик саясатты иштеп чыгат, ал миграциядагы аялдардын агенттигин кабыл алат жана аларга укуктарды берип, лидерлигин алдыга жылдырат жана маселелерди «мигрант-аял курмандык»¹⁸, деген көз караш менен чечпестен, «алардын мекенинде, транзиттик өлкөлөрдө жана барган өлкөлөрүндө туруктуу өнүгүүсүнө жана социалдык өзгөрүүлөргө кылган маанилүү салымдарын кабыл алат»¹⁹. Бул саясат аялдарды эмес, алардын адам укуктарын коргоо максатында жазылат, себеби акыркысы алардын автономдугун жана эгемендүүлүгүн чектейт.

- Улуттук жана эл аралык өнөктөштөр миграцияны феминизациялоо тууралуу жана өнүгүүгө болгон укуктар менен биргеликте миграция кыла ала турган оң маанайдагы салымдар жаатындагы коомдук маалымдоолорго, үгүт-насыят өнөктүктөргө катышуусу зарыл. Максаты: чет өлкөдө иштеген аялдарды кеңири тараган терс кабыл алуусун азайтуу.

- Кайтып келип жаткан мигранттарды ар түрдүү тагдырларга үйрөтүүнү камсыз кылуу. Бул алардын Кыргызстандын эмгек рыногуна кайра кирүүсүнө, эмгек миграциясынын учурунда пайда болгон кесипкөйлүгүнөн ажыроо көйгөйүн чечүүсүнө жардам берет, ошондой эле, миграциядан кийинки туталанууларды азайтууга көмөкчү болууга тийиш

Жогоруда берилген сунуштамалардын көбү төмөнкүлөрдү талап кылышы мүмкүн:

- Эмпирикалык маалыматтар аркылуу мигрант-аялдарды тереңирээк түшүнүү. Андай саясий чаралар менен программаларды иштеп чыгууда натыйжалуу негиз катары каралышы керек. Туташ жана ырааттуу изилдөөлөрдү, гендердик сезимталдыкты эске алуу менен, маалыматтарды топтоо, акыйкат, гендердик жактан сезимтал жана далилге негизделген миграциялык саясатты жана коргоону камсыз кылуу үчүн талап кылынат. Максаты: басмырлоонун жана мажбурлап пайдалануунун алдын алуу.

- Саясат менен чечимдерди кабыл алуу механизмдерин иштеп чыккан адамдардын гендердик сокурчулуктан гендердик сезимталдыкка өтүүсүн шыктандыруу максатында жана аялдардын укуктарын коргоо үчүн жетиштүү ресурстарды жана жумушчу күчүн бөлүштүрүү.

Бул сунуштамалар Кыргыз Өкмөтүнө 2030-жылга чейин туруктуу өнүгүү боюнча эл аралык адам укуктарынын мыйзамына негизделген 2030-жылдын Күн тартибин ишке ашырууга жардам берет. Гендердик көйгөйлөрдүн тутумдаш актуалдуусу 2030-жылдын Күн тартибин аткаруу үчүн, өзгөчө №5 максатка жетүү үчүн өтө чоң мааниге ээ. Мунун баары аял менен эркек мигранттардын эки коомго тең жакындан катышуусуна шарт түзөт; жиберген өлкөдө жана кабыл алган өлкөдө жана өзүнө: «эмгек рыногунун интеграциясын да [колдонууну], социалдык интеграциясын да, алардын инсандыгын сыйлаган, укуктарын коргогон жолдор аркылуу, аны менен бирге, натыйжалар өзүнө бүт дүйнөнү жана коомчулук менен өлкөнүн өркүндөө ынанымын кабыл алуу менен, саясатка катышууну камтыйт» («БУУ Аялдар», 2017, 10 бет).

¹⁸ БУУ Аялдар, Коопсуз, тартиптүү жана регулярдуу миграция үчүн ааламдык тармакта аялдардын укуктарына көңүл буруу боюнча сунуштары

¹⁹ БУУ: Аялдар, коопсуз, тартиптүү жана ырааттуу миграция үчүн иритармакта аялдардын укуктарына көңүл буруу боюнча сунуштамалар

МААЛЫМАТ БУЛАКТАРЫ

- Азия Өнүктүрүү Банкы (2014 ж) Кыргыз Республикасы, Экономиканы стратегиялык жол менен баалоо. Инклюзивдик экономиканы алдыга жылдыруу. Манила.
- Акипресс (2015-жыл, 4-июнь). Кыргызстанда он миң төрт жүз бала ата-энелери тарабынан каралбай калууда дейт. Акипресстен <http://kg.akipress.org> алынган
- Асис, М. (2006). БУУнун миграция боюнча жогорку жыйыны. <http://www.un.org/press/en/2006/wom1544.doc.htm> шилтемеден алынган.
- АУЦА (2013). Эл аралык конференция: «Эмгек мигранттардын алгачкы укук коргоосу жана анын Кыргызстанда колдонулушу». <https://auca.kg> шилтемеден алынган.
- Бейшенбек кызы, Е. (2012, Май 2030). Сапаргүл: Мен жашагандай деле болгон жокмун. Мен адамдар менен сүйлөшүүдөн корком. «Азаттык» радиосу. <https://rus.azattyk.org> шилтемеден алынган.
- Бойд, М. (2006). БУУ-н миграция боюнча жогорку палатасы. <http://www.un.org/press/en/2006/wom1544.doc.htm> шилтемеден алынган.
- Carswell, K., Blackburn, P., Barker, C. (2009). Качкындар менен башкалка издегендердин жаракаты, миграциядан кийинки көйгөйлөр менен психологиялык бакубаттуулуктун ортосундагы байланыш. Социалдык психиатрия боюнча эл аралык журнал, 57 (2), 107-119.
- Орто Азия жылышта (2015 год). Атаандаш отчет - 2015: БУУнун баардык эмгек мигранттарынын укуктарын коргоо боюнча комитети.
- Чудиновских О., Кыдыров Т., Мадеев А., Манке М. (2013). Миграция тармактары: Кыргыз Республикасы. Бишкек: МОМ.
- Орусия Федерациясынын Ички иштер министрлигинин Миграция боюнча департаменти (2016). Орусия Федерациясында жашап жаткан чет өлкөлүк жарандардын маалыматы (жашы, жынысы боюнча). Булагы: http://гувм.мвд.рф/about/activity/stats/Statistics/Svedenija_v_ot_noshenii_inostrannih_grazhd/item/5850/ шилтемеден алынган.
- Donato, K. (1992). АКШдагы иммиграция түшүнүгү: эмне себептен кээ бир өлкөлөр эркектерди, башкалары аялдарды жиберешет. В D. Sabaccia (ред.), Жалпы негиздерди издөө: АКШдагы аял-иммигранттардын тартиптик аларык изилдөөлөрү. Нью-Йорк: Гринвуд басма сөзү.
- FIDH (2016). Кыргызстан: Кыргызстандын миграцияга катышкан аялдары жана балдары. Эң аярлуу группалары. https://www.fidh.org/IMG/pdf/rapport_kyrgyzstan_ru-web.pdf шилтемеден алынган.
- Gabaccia, D., Donato, K., Holdaway, J., Manalansan, M., & Pessar, P. (2006). Миграциянын эл аралык баяндамасы, 40.
- ОЛР (ЕБнин Негизги укуктар боюнча агенттиги) (2009). ЕБдеги сыгаан жарандарынын абалы, башка ЕБ өлкөлөрүнө көчүшү жана жайгашышы. Люксембург: Европа коомчулугунун расмий жарыялоолорун башкаруу.
- Gallardo, C. M. (2006). БУУнун миграция боюнча жогорку жыйыны. <http://www.un.org/press/en/2006/wom1544.doc.htm> шилтемеден алынган.
- Инновациялык чечимдер (2014). Миграциянын айылдык аялдардын жашоосуна тийгизген таасири. БУУ колдогон изилдөөлөр. Аялдар: Бишкек.
- Эмгек боюнча эл аралык уюм (2016). Статистика жана базалык маалыматтар: Кыргызстан. http://www.ilo.org/ilostat/faces/help_home/data_by_country/country-details?country=KGZ&locale=en&_afLoop=123080 шилтемеден алынган.
- Миграция боюнча эл аралык уюм (2009). Азиядагы Гендердик маселе жана эмгек миграциясы. Женева: МОМ.
- Исмаилбекова А. (2014). Миграция жана патрилиниялык тукум. Кыргызстандагы аялдын ролу. Орто Азия боюнча баяндама (33) 3, 375-389, DOI: 10.1080 / 02634937.2014.961305
- Могилевский, Р. (2005). Кыргыз Республикасындагы эмгек миграциясы жана анын социалдык жана экономикалык таасирлери. Азия жана Тынч Океания мектептеринин уюлдугуна тартууланган документ жана Элдик башкаруу институттары (NAPSIPAG). Жыл сайын өткөрүлүүчү конференция 2005. Пекин, PRC, 5-7-декабрь.

- Kroeger, A., & Anderson, K. (2011). Акча которуулар жана балдардын мүмкүнчүлүктөрү. Кыргызстандан жаңы маалымат, 2005-2008 гг. DIW: Берлин. Булагы: http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.388327.de/dp1170.pdf шилтемеден алынган.
- Кыргыз Республикасынын Эмгек, миграция жана жаштар министрлиги (2016). Миграция боюнча биргелешкен отчет. https://www.auca.kg/uploads/Tian%20Shan%20Policy%20Center/TSPC%20Publications/Unified%20Migr%20Report_2014.pdf шилтемеден алынган.
- Mountz, A. (2009). "Башка". У С. Gallaher, С. Dahlman, М. Gilmartin, А. Mountz и Р. Shirlow (Eds.), «Адам географиясы боюнча негизги түшүнүктөр», 328-339-беттер.
- Nagel, J. (1998). Кайраттуулук жана улутчулук: Улуттун калыптанышындагы гендер и сексуалдуулук. Этникалык жана расалык изилдөөлөр, 21 (2), 256.
- Oishi, N. (2005). Аялдар кыймылы: Азиядагы ааламдашуу, мамлекеттик саясат жана эмгек миграциясы. Стэнфорд: Пресса: Стэнфорд университети.
- Orozco, M. (2006) БУУнун миграция боюнча жогорку жыйыны. <http://www.un.org/press/en/2006/wom1544.doc.htm> шилтемеден алынган.
- Pantea, M. (2012). «Жошоого акча табуудан» баштап «алга жылууга» чейин: сыгаан аялдарынын миграция боюнча тажрыйбасы. Journal of Ethnic & Migration Studies, 38 (8), 1251-1268. doi: 10.1080 / 1369183X.2012.689185 Пресса: Стэнфорд университети.
- Pargament, K. I. (1997). Дин жана жеңүү психологиясы: теориялар, изилдөөлөр жана практика. Нью-Йорк: Гилфорд Пресс.
- Porter, M. & Haslam, N. (2005). Качкындардын психикалык ден-соолугу жана талдоого дуушар болгондордун ички жылып кетүүсүнүн, тарап кетүүсүнүн алдындагы жана постдепозитарийлерге карата таасирлери. JAMA, 294 (5), 602-612. DOI: 10,1001 / jama.294.5.602
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Миграция кызматы (2017). Кыргызстандагы миграциялык абал боюнча . Булак: <http://ssm.gov.kg/reports/view/2>
- Sollund, R. A., & Leonard, L. (2012). Трансулуттук миграция, гендер жана укуктар. Bingley, U.K .: Emerald Group Publishing Limited.
- Тиём, С. (2008). Өткөөл мезгилдеги жашоо: кыргыз аялдары кандай ролдорун көп тармактуу шартта кантип колдонуп жатышат. Гендер, технология жана өнүгүү. (12), 3, 325-345. Булак: https://auca.kg/uploads/Migration_Database/Thieme_2008_GTD~12-3-03.pdf.
- Tobler, W. (1995). Миграция: Равенштейн, Торнтвейт жана башкалар. Шаардык география, 16 (4), 327-343.
- Тюруканова, Э. В. (2011). КМШ - мигранттар –аялдар Орусияда. Москва: Макс Пресса.
- Дүйнөлүк Банк (2011). Миграция жана акча которуулар тууралуу далилдер китеби (2-басылышы). <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Ресурсы/Factbook2011-Ebook.pdf> шилтемеден алынган.
- БУУ (2006). Миграциянын феминизацияланышы, акча которуулардын, мигранттардын, акыл күчтөрүнүн агуусу, көйгөйлүү маселелер арасында калк санын тактоо боюнча комиссия өз ара пикир алмашуу жаатында иштерди бүтүрүүдө. <https://www.un.org/press/en/2006/pop945.doc.htm> шилтемеден алынган.
- БУУ (2015-жыл), Экономикалык жана социалдык маселелер боюнча департамент, Калк боюнча бөлүм, Эл аралык мигранттар тармагында орун алган көрүнүштөр: кайра кароо 2015-жыл, келтирилген <https://www.iom.int/countries/kyristanstan> шилтемеден алынган.
- БУУнун Башкы Ассамблеясы (2016-жыл), Нью-Йорктогу Качкындар жана мигранттар жөнүндө декларация, 3-октябрь 2016 жыл <http://refugeemigrants.un.org/declaration> шилтемеден алынган.

«БУУНУН АЯЛДАР» ТҮЗҮМҮ – ГЕНДЕРДИК ТЕҢДИК ЖАНА АЯЛДАРДЫН
УКУКТАРЫ МЕНЕН МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРҮН КЕҢЕЙТҮҮ МАСЕЛЕЛЕРИ
БОЮНЧА БИРИККЕН УЛУТТАР УЮМУНУН ТҮЗҮМҮ. АЯЛДАР МЕНЕН
КЫЗДАРДЫН УКУКТАРЫН КОРГООЧУ ЖАНА КЫЗЫКЧЫЛЫКТАРЫН
БИЛДИРҮҮЧҮ «БУУНУН АЯЛДАР» ТҮЗҮМҮ БҮТКҮЛ ДҮЙНӨ ЖҮЗҮНДӨГҮ
АЯЛДАР МЕНЕН КЫЗДАРДЫН МУКТАЖДЫКТАРЫН КАНААТТАНДЫРУУ
ЖААТЫНДАГЫ ИШТЕРДИН ЫКЧАМДАТУУ МАКСАТЫНДА ТҮЗҮЛГӨН.

«БУУнун Аялдар» түзүмү гендердик теңдикке жетишүүнүн эл аралык нормаларын жана стандарттарын ишке киргизүүсүндө Бириккен Улуттар Уюмунун мүчө мамлекеттерине колдоо көрсөтөт жана аталган стандарттарды жүзөгө ашыруу үчүн талап кылына турган мыйзамдарды, саясий мамилелерди жана программаларды иштеп чыгуу жаатында өкмөттөр жана жарандык коом менен кызматташтыкта иш алып барат. «БУУнун Аялдар» түзүмү аялдардын жашоо-турмуштун бардык чөйрөлөрүндө тең укуктуу негизде катышуусуна, приоритеттүү иш-аракеттердин беш багытына өзгөчө көңүл буруу менен, көмөктөшөт. Ал багыттар – аялдардын лидерлик ролун күчтөндүрүү жана алардын коомдук жашоодогу иштерге тартылуу мүмкүнчүлүк-төрүн кеңейтүү; аялдарды басмырлоону түп тамыры менен жоюу; тынчтыкты жана коопсуздукту орнотууга байланышкан бардык маселелерди чечүүгө аялдарды катыштыруу; экономика тармагында аялдардын мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү; улуттук өнүгүү жаатындагы пландоо жана аларга тиешелүү бюджетти иштеп чыгуу процесстеринде гендердик теңдикке жетишүүдө аялдардын борбордук ролун камсыздоо. «БУУнун Аялдар» түзүмү бүткүл БУУ системасынын алкагында гендердик теңдикке жетишүүнү боюнча аракеттерге көмөк көрсөтөт.

Кыргызстандагы "БУУнун Аялдар" түзүмү
Бишкек шаары, Коенкөзөв көч. 144

Телефон: +996 312 325 226
Факс: +996 312 325 226 (ext. 105)

эл. дареги: kyrgyzstan@unwomen.org
Веб-сайт: www.unwomen.org
www.kg.one.un.org
www.eca.unwomen.org